

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

116848

KUR'AN'DA CİMRİLİK KAVRAMI

116848

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet NAİR

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı : TEFSİR**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Davut AYDÜZ

MAYIS-2002

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN'DA CİMRİLİK KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

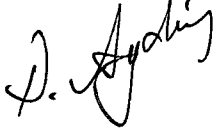
Ahmet NAİR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Enstitü Anabilim Dalı: **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**
Enstitü Bilim Dalı : **TEFSİR**

Bu tez.... /...../2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

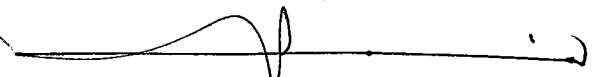
Prof.Dr. Davut AYDÜZ
Jüri Başkanı

Doç.Dr. Ali ERBAŞ
Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr. İsmail ALBAYRAK
Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Sözlerin en güzeli olan Kur'an'ı okuyup anlamaları ve gereğince yaşamaları için kullarına gönderen Yüce Allah, böylece onlara çok büyük bir lûtufta bulunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den beri açıklanmaya çalışılan Kur'an-ı Kerim için bu güne kadar çok sayıda kitaplar yazılmış ve yazılmaya da devam edilecektir.

Allah'ın ayetlerinin iki çeşit olduğu bilinen bir gerçektir. Bunların birincisi, kainatta cereyan eden “tekvîni ayetler”, ikincisi ise Cebrail (a.s.) ile son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gönderilen “tenzîlî ayetler”, yani Kur'an ayetleridir. Bir tarafta bilim adamları tarafından incelenip ortaya çıkarılan fiziki kanunlarla evrenin sırları çözülmeye çalışırken, diğer yanda ise kâinatı okuma kılavuzu olan Kur'an ayetleri, İslam alimleri tarafından açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu iki çaba da kıyamete kadar sürecektir.

Kur'an'ın en önemli özelliği kendisine önyargılı fikirlerle yaklaşmayan ve onu samimi bir şekilde anlamaya çalışanlara sırlarını açmasıdır. Bazen bir manzarayı seyrederken, bazen bir insan karakteriyle yüzleşirken ondaki ayetlerin ifade ettiği aynen görülebilir. Bu özellik dahi onun farklı bir söz olduğunu, ilahi bir menbadan geldiğini göstermeye yeter.

Bu araştırmada cimrilik konusu ele alınmıştır. Cimrilik, servet edinme tutkusuyla karşılıksız harcama ve hayır yapmaktan kaçınmaktır. İslam literatüründe bu kavramın karşılığı “buhl” ve “şuhh”tur.

Bu çalışmayı yaparken Kur'an'dan cimrilik ve onunla ilgili ayetleri bir araya toplayıp muteber tefsir kaynaklarından açıklamaya çalıştık. Ayet meallerini Prof. Dr. Suat YILDIRIM'ın hazırlamış olduğu mealden aldık. Bunun yanında tefsir içerisinde çok da az olsa Merhum Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın mealine bütünlüğün bozulmaması açısından yer verdik. Ayetlerin açıklanmasında Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri yanında, hadislerden de büyük ölçüde yararlandık. Tefsir kitaplarında ise, rivayet, dirayet, lûgavi, içtimai, edebi tefsirleri elimizden geldiğince incelemeye çalıştık. Rivayetlerle

ilgili hususları ilk dönem rivayet tefsirlerinden derlemeye çalıştık. Bunun yanında günümüz ilim adamlarının yapmış olduğu değerli çalışmalardan da istifade ettik.

Çalışmamız boyunca gerek konunun belirlenmesinde, gerekse çalışmanın her aşamasında günün her saatinde yardım ve desteklerini esirgemeyen Muhterem Tez Hocam Prof. Dr. Davut AYDÜZ'e teşekkür etmeyi borç bilirim. Ayrıca değerli fikirlerinden her zaman yararlandığım Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Tefsir Bölümünün diğer öğretim üyelerine ve aynı zamanda ayetlerin Arapça metinlerinin yazılmasında yardımcı olan Abdullah ÖZDEMİR'e de şükranlarımı arz ederim.

Bu çalışmamızın toplumumuza küçük de olsa bir katkıda bulunması bizi mutlu edecektir.

Ahmet NAİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
SUMMARY	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
CİMRİLİK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ	1
1. CİMRİLİK KAVRAMININ TAHLİLİ	5
1.1. Cimriliğin Lugat Anlamı	5
1.2. Cimriliğin Kur'an'daki Anlam Çerçevesi	9
1.2.1. Buhl	9
1.2.2. Şuhh	16
1.2.3. Cimriliğin Farklı Kullanımları	22
1.2.3.1. İmsak Ya da Katûr	23
1.2.3.2. Kabz	24
1.2.3.3. Danîn	25
2. CİMRİLİĞE YAKIN ANLAMLI KELİMELER	28
2.1. Yoksulu, Yetimi, Muhtacı Doyurmamak	28
2.2. Servet ve Mal Toplamak	39
2.3. Eli Sıkı Olmak	45
2.4. Allah Yolunda İnfak Etmemek	47
2.5. Kerhen Harcamak	53
3. KUR'AN'A GÖRE CİMRİLER KİMLERDİR?	56
3.1. Kendini Beğenen ve Övünen Kibirli Tipler.....	56
3.1.1. Yahudiler	56
3.1.2. Münafıklar	63

4. CİMRİLİĞE KARŞIT ANLAMLI KAVRAMLAR	68
4.1. Cömertlik	68
4.2. Allah Rızası İçin Yoksulları Doyurmak	70
4.3. Yakınlara İnfak Etmek	73
4.4. Allah'ın Verdiklerinden İnfak Etmek	76
4.5. Allah Yolunda İnfak Etmek	78
4.6. Sevdiği Şeylerden İnfak Etmek	80
4.7. Kendi Hayrı İçin İnfak Etmek	84
4.8. İmkani Ölçüsünde İnfak Etmek	88
4.9. İnfak Edecek Bir Şey Bulamadığı İçin Üzüntüden Ağlamak	90
4.10. Bollukta ve Darlıkta İnfak Etmek	92
4.11. Kazançların Temiz Olanlarından İnfak Etmek	93
4.12. Zamanında İnfak Etmek	97
5. HARCAMADA YÖNTEM	101
5.1. Harcamada Cimrilik Yapmamak	101
5.2. Harcamada Orta Yolu Tutmak	102
SONUÇ VE ÖNERİLER	104
KAYNAKLAR	107
ÖZGEÇMİŞ	111

ÖZET

KUR'AN'DA CİMRİLİK KAVRAMI

Bu çalışmada, bir mü'minde asla bulunmaması gereken ve Kur'an'da değişik şekillerde yerilen **cimrilik** konusu ele alınmıştır.

Cimrilik, servet edinme tutkusuyla karşılıksız harcama ve hayır yapmaktan kaçınmaktır. İslam literatüründe cimrilik BUHL ve ŞUHH kavramlarıyla ifade edilir. Buhl; elindeki maddi imkanları insanlarla paylaşmak istememektir. Şuhh ise, insanın malına karşı aşırı kıskançlığını ifade eder. Bu kıskançlık onun tabiatında yerleşmiş bir huy ve karakter haline gelmiş, böylece malını insanlardan esirgeyerek cimrilik yapar duruma gelmiştir. Sahip olduğu bilgileri insanlardan gizleyen ve bu konuda Kur'an'da tarihi sorumlulukları olduğu bildirilen Yahudilerin tutumu da cimrilik kabul edilmiştir.

Cimriliğe yakın anlamlı kavramlar; yoksulu, yetimi, muhtacı doyurmamak, malı harcamayıp yığmak, Allah yolunda infak etmemek ve cimriliğin karşıtı olan cömertlik, ve onunla ilgili olan Allah rızası için yoksulları doyurmak, yakınlarla infak etmek, Allah yolunda infak etmek, sevdiği şeylerden infak etmek, bollukta ve darlıkta infak etmek gibi kavramlar çalışmamızda yer verdiğimiz diğer konulardır.

Ekonomik dengesizliklerin alabildiğine çoğaldığı günümüzde, zengin insanların varlıklarını yoksullarla paylaşıp cimrilik etmemesi, toplumun huzuru ve güveni açısından vazgeçilmez şarttır. Aksi takdirde bu dengesizlik daha da artarak sosyal barış açısından tehlikeli sonuçlara yol açabilir.

SUMMARY

MISERLINES CONCEPT IN QURAN

In this miserliness concept which it never become in a muslim believer and it could find in various from in Quran was taken up.

In this study people who have got materialistic possibility and they do not want share this possibility with people who need help in their life and increase their wealth was considered. Also Jews was considered because they have some real knowledges but they do not share these knowledge with other people and so they have a historical responsible according to the Quran.

Commenting on the Quran, hadith (the study of Prophet Muhammad), history, word books, encyclopaedia and various sources (all of them are accepted reliable sources according to scholar of Islam) had been scanned with scientific criteria's in this study and final of this scan some reasons had been reached following below.

Economical excessiveness extremely increases in these days. For social peace and trust it is a first condition that reach people must help to poor people how they can share their wealth. Of course, we do not mind that they must give their wealth with other people. They must help people when others need to them. Otherwise these excessivenesses will become so many then it can be so dangerous reasons for social peace.

If this study will make a little assist to our people this situation will be glad to us.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geen eser
(a.s.)	Aleyhisselâm
Bkz.	Bakınız
b.	bin, binti
c.	Cilt
(C.C.)	Celle Celâluhü
D.İ.A.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hız.	Hazreti
r.a.	Radiyallahu anhu
(s.a.s)	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.	Sayfa
sad.	Sadeleştiren
Terc.	Tercüme
ts.	Tarihsiz
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı

GİRİŞ

CİMRİLİK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Türkçe'ye “soysuz, alçak, dilenci, pinti, kimseye bir şey vermek istemeyen, hasis” olarak çevrilebilecek olan cimri kelimesi Farsça'dan dilimize geçmiş ve yaygın bir kullanım kazanmıştır. Cimrilik ise; servet edinme tutkusuyla karşılıksız harcama ve hayır yapmaktan kaçınmaktır.¹

İslam literatüründe BUHL ve ŞUHH kavramları cimrilik anlamında kullanılmıştır. Buhl, sahip olduğu imkanları insanlarla paylaşmamak anlamındadır.

Şuhh ise, insanın malına karşı aşırı kıskançlığını ifade eder ki, bu kıskançlık onun tabiatında yerleşmiş bir huy halini almış (Nisa,4/128), böylece de cimrilik eder duruma gelmiştir.

İnsanoğlu için yaratılıp istifadesine sunulan mal, aynı zamanda onun için bir imtihandır.(Enfal,8/28, Teğabun,64/15) İnsanın malındaki imtihan ise, onu nasıl kazandığı, ne şekilde ondan yararlandığı ve onu nelere harcadığıdır. Allah Teâlâ malın-mülkün gerçek sahibidir. İnsanlara ise onu âriyet (ödünç) olarak vermiştir. O halde gerçek sahibi olmadığı bir malı yaratıcının ve gerçek sahibinin istediği şekilde O'nun kullarına harcamak da bir imtihandır. Zira o malın insana verilmesindeki gaye, onu sadece kendi ihtiyaçları için değil, aynı zamanda Allah'ın kullarının ihtiyaçları için de sarf etmek, böylece imtihanda başarılı olarak sınıfı geçmek yani Cennete gitmektir. Peygamberimiz (s.a.s.)'in ifadesine göre: “... Cimri cennete giremez.”²

Cimrilik bir hastalıktır. Bu hastalık, Hz. Peygamber (s.av.)'in “Cimrilikten daha büyük bir hastalık olmaz.”³ diye belirttiği gibi amansız, insanı kolay bırakmayan bir illetir. Bu hastalığa yakalanan insan hiçbir şey yapamaz.

¹Ferit, Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 1970, s. 174; Mustafa, Çağrı, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul-1993, “Cimrilik Mad.” VIII, 4.

²Tirmizi,Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Humus-1965, Birr, 41.

³Buhari, Muhammed b. İsmail, *Camii's-Sahih*, İstanbul-1979, Humus,15

Cimri çoğu zaman kendinden bile kısar. İşleri zorlaşır; hayatını sıkıntı içinde geçirir. Kimseye iş yaptıramaz. Ayrıca toplumda yapılan birçok hayır işleri durur. Yardımlaşma, kaynaşma, sevgi ve dostluk ortadan kalkar. Sıkıntıda olanlara yardım eli uzanmaz, çaresizlere çare aranmaz. Kardeşler, komşular, akrabalar arasındaki vazgeçilmez ilişkiler kopar. Toplumun kalkınması için yapılan birçok hizmetler aksar. Böylece de cimri insan yalnız kalırken diğer insanlar da dertleri ve sıkıntılılarıyla baş başa kalır. Toplum kaosa sürüklenir. Barış ve huzur kalmaz. Sosyal patlamalar olur. O zaman ise , ne cimrilik yapılan mal ve servetler kalır, ne de bir arada yaşanılacak toplum.

İnsana yakışmayan cimrilik, Hz. Peygamber'e göre mü'minde ise asla bulunmaması gereken iki huydan biri olarak nitelenmiştir: "Mü'min de asla şu iki haslet bulunmaz. Cimrilik ve kötü ahlak"⁴

Cimriliğin tanımını ve sınırını, İslâm bilginleri genellikle "farz ve vacip olan infak ve harcamaları yapmamak" la kayıtlamışlardır. Bunlar ise, zekât, fitır sadakası, öşür, aile ve yakınlar için yapılan harcamalar, müslümanları çeşitli zarar ve tehlikelerden korumak için yapılacak harcamalar, aç kalan insanları doyurmak olarak belirlenebilir. Bunun ötesindeki harcamalar ise, "afv" kapsamına girmekte, yani ihtiyaçtan fazlasını vermek olarak tavsiye ve teşvik edilmektedir.⁵ Öte yandan servet ve zenginliklerin toplumda küçük bir azınlığın elinde yığılması doğru görülmemiş (Haşr, 59/7); bu servetleri toplumun ihtiyaçları için Allah'ın gösterdiği yerlere harcamamak ise cehennem ateşiyile tehdit edilmiştir. (Tevbe,9/35). Tabii mal ve servetin ihtiyaçlar oranında biriktirilmesi yasaklanmamış, insanın malının bir kısmını kendisi için ayırması daha iyi görülmüştür. (İsra,17/29). Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.): "Malının bir kısmını kendin için sakla! Bu senin için daha hayırlıdır."⁶ buyurarak bunu belirtmiştir.

⁴Tirmizi, Birr,41

⁵Bkz. Bakara, 2/219

⁶Buhari, Zekat, 18; Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Camii's-Sahih*, Beyrut-1972, Hibat, 26 ; Ebu Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistani, *Sünen*, Humus-1969, Eyman,23

Elde olmayan nedenlerden dolayı, kendilerine yardım edilemeyen insanların göntüllerini almak, onlara teselli edici sözler söylemek gerekir. Bu yapıldığı zaman, her iki taraf için de daha güzel sonuçlar elde edilir.

İhtiyacı olmayan bir malı başkalarına vermek cömertliktir. Şüphesiz cömertlik, hem Allah'ın bir sıfatı olması, hem de insanların cömert kimseleri sevip takdir etmesi dolayısıyla çok güzel bir haslettir. Ancak cömertliğin bir ileri derecesi daha vardır ki, o ancak "erdemli" kişilerin erişebileceği bir seviyedir. Buna "İsar" adı verilmiştir. İsar: İhtiyacı olduğu halde başkasını kendine tercih etmek, diğergâmlık yapmaktır. Allahü Teâlâ'nın kitabında övgüsüne (Haşr, 59/9)mazhar olan örnek isar sahipleri, kendi ihtiyaçları olduğu halde içlerinde herhangi bir sıkıntı duymadan Muhacir kardeşlerine fedakârlık yapan Ensar'dır.

İslam dininin beş temel esasına baktığımız da bunlardan yaratıcıya karşı olan görevle (Namaz, oruç, hac), yaratılanlara karşı olanın (Zekât) ayrılmadığı görülmektedir. Mâ'n s*resinde bu görevlerden ilkinin yaptığı halde, ikincisini aksatanların çok şiddetli bir şekilde uyarıldığı görülür. Hz. Peygamber (s.a.v)'in "Cahil cömert, ibadet eden cimriden, Allah'a daha sevimlidir."⁷ ve "Cimri Allah'tan uzaktır, cennetten uzaktır ve insanlardan uzaktır."⁸ hadisleri, Mâ'n s*resinin en güzel şekilde anlaşılmasını sağlıyor.

Malının tamamını harcamak cömertlik olmadığına göre bu konuda takip edilecek yol, dengeli olmaktır. İnsan harcamalarını iyi ayarlamalı, hayatını idame ettirirken de gereken harcamalardan kaçınmamalıdır. Malını saçıp savuranlar, bu davranışlarının neticesinde pişman olur ve insanlara el açacak duruma gelirler.(İsra,17/29) Bir insan için bundan daha küçük düşürücü bir durum olamaz. Öte yandan insanın elindeki ihtiyacı olan en ufak bir şeyi de getirip sadaka olarak vermesi kimseden istenmemiştir.

Biz bu çalışmamızda cimrilik hastalığını anlatmaya çalıştık. Bunu yaparken de konunun daha iyi anlaşılması için cimriliğe yakın olan kavramların yanında onun zıddı olan cömertlik ve onunla ilgili kavramları da incelemeye çalıştık. Çalışmamız kavram

⁷Tirmizi, Birr,40

⁸Tirmizi, Birr,40

çalışması olduğu için Konulu Tefsir çeşidine girmektedir. Konulu tefsir çalışması ise aynı konudaki ayetleri bir araya toplayarak Kur'an bütünlüğü içerisinde ele alıp incelemek ve çeşitli mukayeseler yapmak suretiyle, istenileni ortaya çıkarmaktır.⁹

⁹ Davut, Aydüz, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, İstanbul-2000, s. 78-79

1. CİMRİLİK KAVRAMININ TAHLİLİ

1.1. Cimriliğin Lugat Anlamı

Cimri: Soysuz, alçak, dilenci, pinti, kimseye bir şey vermek istemeyen, hasis. Türkçe'de tamahkâr manasına kullanılır.¹⁰

Cimrilik: Servet edinme tutkusuyla karşılıksız harcama ve hayır yapmaktan kaçınma eğilimidir. Âdî, alçak, soysuz anlamındaki Farsça cimrî kelimesinden Türkçeleştirilmiş olup genellikle “pintilik, hasislik” anlamındadır.

İslâm ahlâk literatüründe aynı kavramlar şuhh ve buhl kelimeleriyle ifade edilir.¹¹

البخل: Buhl, insanın malını vermemesidir.¹² Buhl: Kazanılanlardan tutmaya hakkı olmayan şeyleri tutmaktır. Tersî cömertliktir. Cimrilik yapana **بأخل** bâhil denir. Cimriliği çok olan kişiye bahîl **بخيل** denir. Râhim **الراحم** ile rahîm **الرحيم** gibi.¹³

بخول - بخل Buhûl ve bahal, mastardır ve cömertliğin tersidir.¹⁴ Cûd ve kerem karşılığında kullanılır. Noksanlık yapıp tutma manasındadır.¹⁵ Bir bedel olmaksızın malı vermekten vazgeçmek ve ihtiyaç anında cömertlik yapmamaktır¹⁶

Cimrilik iki çeşittir. Birincisi: Kendi servetiyle cimrilik yapmak, ikincisi ise; başkasının servetiyle cimrilik yapmaktır. İkincisi daha kötüdür. Zira ayette, “Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler...” (Hadîd, 57/24) buyurulmuştur.¹⁷

¹⁰ Ferit, Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara-1970, s.174; Ali Rıza, Alp, Sabahat Alp, *Büyük Osmanlı Lügati*, İstanbul-1958, s.186.

¹¹ Mustafa, Çağrı, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul-1993, “Cimrilik mad.” VIII, 4.

¹² S. Şerif Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifat*, Kahire-ts., s.52.

¹³ Ragıp el-İsfehânî, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, Beyrut-ts. S.38.

¹⁴ İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut-1990, “Buhl mad.” XI, 47; Feyrûzâbâdî, Meccduddin Muhammed b. Yakub, *Kâmûsu'l-Muhîd*, Mısır-1952, Faslu'l-Ba, Babu'l-Lâm, II, 343.

¹⁵ Şemssettin Sâmî, *Kâmûs tercümesi*, İstanbul-1887, III, 1167.

¹⁶ Cürcânî, s.52; İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus-1984, IV, 182.

¹⁷ İsfehânî, a.g.e., s.38.

الشح: Şuhh, cimriliktir. Özellikle hırsla birlikte olan cimriliğe “şuhh” denilmiştir.¹⁸ İbn Faris’e göre, onun aslı menetmek, vermemektir. Hırsla birlikte olan vermemek şekline “şuhh” denir.¹⁹ Feyrûzâbâdî’ye göre ise şuhh, hayrı az ve bir şeye düşkün olmaktır (hırs). Kötü ahlâk gibi bir şeyde devamlı olmaya da denir.²⁰

Şuhh kelimesi tefâul babında على harf-i cerri ile kullanıldığında (تشاحا على الامر), iki kişiden her birinin bir şeyi elde etmek isteyip diğerini ondan engellemesi,²¹ yine aynı babdan فى harf-i cerri ile kullanıldığında (تشاحوا فى الامر), elden kaçırma endişesiyle bir şey için yarış etmek anlamına gelir.²²

Ateş konusunda cimrilik yaptığından dolayı, الزندالشحاح “Cimri çakmak” denir ki, bununla ateş çıkarmayan çakmak kastedilir. Sütü az veren deveye de ابل شحاح denir. Yani bununla cimriliği kastedilir.²³

Şuhh, buhldan daha ileridir. Mal konusundaki cimriliğe buhl, iyiliğin her türlüünden kaçınacak derecede köklü ve yaygın bir huy halini almış bulunan cimriliğe de şuhh denir. Bir şeyi vermemekte şuhh, buhl’dan daha ileri derecededir. Buhl bazı meselelerde cimrilik yapan için kullanılırken, şuh her hususta cimrilik yapan için kullanılır. Şuhh huy ve karakter olarak insandan ayrılmayan bir vasıftır, umûmîdir.²⁴ Buhl, sadece malıyla cimriliktir; şuhh ise, malıyla ve iyiliğiyle cimriliktir.²⁵

وأحضرت الإنفسُ الشُّحَّ “Nefisler menfaatlerine (kapislerine) düşkün yaratılmıştır.” (Nisa, 4/128) ayetinde, şuhhun insanın üzerinde yaratılmış ve tabiatında yerleşmiş bir huy olduğu görülmektedir.²⁶ Ayrıca şuhhta mala karşı kıskançlık ağır basıyor. Sütü az veren deve için kullanılan “îbilün şahaihu” tamlamasında, devenin az süt vermesinin sebebi

¹⁸ İbn Manzûr, II, 495.

¹⁹ İbn Fâris, Ebu Hüseyin Ahmed Zekeriyya, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Lûga*, Beyrut-1991, Şuhh mad., III, 178.

²⁰ Feyrûzâbâdî, *Kâmus*, Faslu's-Şin, Babu'l-Ha, III, 239.

²¹ İbn Manzûr, II, 495; İbn Fâris, Şuhh mad, III, 178; Feyrûzâbâdî, *Kâmus*, Foslu's-Şin, Babu'l-Ha, III, 239.

²² İbn Manzûr, II, 495.; Feyrûzâbâdî, III, 239

²³ İbn Manzûr, II, 495; Feyrûzâbâdî, III, 239

²⁴ İbn Manzûr, II, 495.

²⁵ Hattabî, Harid b. Muhammed, *Medîlimu's-Sitnen*, Humus-1969, II, 324.

²⁶ Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *Tefsiru'l-Bahri'l-Muhit*, Beyrut-1993, III, 380; İbn Âşûr, V, 217.

yavrusuna olan aşırı kıskançlığından sütünü onun için ayırmak istemesinden olabilir. Bu sığata sahip olan kişi, malını başkalarından kıskandığı için onu kimseyle paylaşmıyor, cimrilik yapıyor.

Kurtubî'ye göre buhl, kendinde bulunan şeyi çıkarıp vermekten kaçınmaktır. Şuhh ise, kendinde olmayana elde etmeye hırs göstermektir.²⁷ Nitekim şu ayetlerde bunu görmek mümkündür: “Allah’ın lûtfunden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler...” (Âl-i İmran, 3/180) ve “Ne zaman ki, Allah lûtfedip onlara ihsanda bulundu, onlar da cimrilik ettiler...” (Tevbe, 9/76) ayetlerinde cimrilik karşılığında kullanılan kelime “buhl” dır.

Halbuki, “Korku gidince mala düşkünlük göstererek sizi sivri dillerle incitirler...” (Ahzab, 33/19) ayetinde ise kullanılan kelime “şuhh”tur. Bu ayet, Hendek Savaşı’ndan sonra ganimet elde etmek isteyen münafıkların,²⁸ ellerinde olmayana karşı hırslarını açıklamaktadır.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Zulümden sakının, çünkü kıyamet gününde karanlıklar olur; şuhhtan da sakının, çünkü şuhh sizden öncekileri helâk etmiş, onları birbirlerinin kanını dökmeye, haramlarını helal addetmeye sevk etmiştir.”²⁹

Buhl, men etmek ve vermemek iken, şuhh ise insanı buhle götüren ruhsal durumdur. Bir başka tarife göre şuhh, başkasının malına göz dikmektir. Bir adam Abdullah b.Mes’ud’a gelir:

-Ey Ebû Abdırrahman, helâk olmaktan korkuyorum, der. Abdullah sebebini sorar.

Adam:

-Ben şahîh (cimri) bir adamım, neredeyse hiçbir şeyi elimden çıkarmak istemiyorum, der. Abdullah şöyle cevap verir:

-O, Kur’an’da anılan şuhh değildir. Kur’an’da anılan şuhh, kardeşinin malını zulümle yemendir. Seninki buhl’dur. Buhl de çok kötü bir şeydir.³⁰

²⁷ Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut-1988, IV, 187.

²⁸ Kurtubî, XIV, 100; İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Kahire-ts., III, 474.

²⁹ Müslim, Birr, 56; Ebu Davud, Zekât, 46.

³⁰ İbn Kesir, IV, 339.

Farz ve vacip olan şeyi vermemek cimriliktir. Nafile olanı vermemek ise cimrilik değildir.³¹ Zira ayetlerde (Âl-i İmran, 3/180, Tevbe, 9/34-35, Leyl, 92/8-11) cimrilik hakkında çok şiddetli tehditler vardır. Böyle şiddetli va'd ise ancak vacip olanı yapmamaya uygundur. Ayrıca Allah Teâlâ, cimriliği kınamış ve ayıplamıştır. Halbuki nafile olan bir şeyi (sadakayı) vermeyen kimsenin kınanması ve ayıplanması caiz değildir. Yine lûtfu terk eden şayet cimri sayılıyorsa çok malı olan insanın, ancak bütün malını vermek sûretiyle cimri olmaktan kurtulabilmesi gerekirdi.³² Halbuki Allah (c.c.), insanlardan mallarının tamamını istemez. "Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun." (İsra, 17/29). "...Allah sizden bütün mallarınızı harcamanızı da istemez..." (Muhammed, 47/36). Bu ayetlerden, cimriliğin "vacip olanı yapmamak ve vermemek" olduğu ortaya çıkmaktadır.

Vacip olan infaklar şunlardır:

- a-) İnsanın hem kendisi, hem de bakmakla mükellef olduğu kimseler için yapacağı harcamalar.
- b-) Zekâta giren infaklar.
- c-) Müslümanların, canlarına ve mallarına kasteden bir düşmanı defetmek mecburiyetinde kaldıklarında, düşmanı savuşturabilecek Müslümanlara mallarını infak etmeleri vaciptir. Çünkü bu, insanın, kendisinden bir zararı savuşturması gibidir.
- d-) Bir Müslüman çok muhtaç olduğunda, diğer Müslümanların, ona hayatını sürdürecektik kadar mal vermeleri vaciptir. İşte bu infak çeşitleri vacip infaklardan olup, bunları yapmamak cimrilik sayılır.³³

³¹ Kurtubî, IV, 187.

³² Râzî, Fahrüddin, *Me'fatihu'l-Gayb*, Mısır-1938, IX, 114.

³³ Râzî, IX, 114.

1.2: Cimriliğin Kur'an'daki Anlam Çerçevesi

Kur'an'da buhl ve şuhh kelimelerinin geçtiği ayetler bu bölümde incelenmeye çalışılacaktır. Buhl kelimesinin geçtiği ayetlerin bir kısmı üçüncü bölümdeki "Kur'an'a Göre Cimriler Kimlerdir" başlığı altında ele alınacağı için burada tekrar değinilmeyecektir.

1.2.1:Buhl

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ
شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

"Allah'ın kendilerine lütfu ile bol bol verdiği nimetlerde cimrilik edip harcamayanlar, sakın bu hâli kendileri için hayırlı sanmasınlar. Hayır, bu onların hakkında şerdir. Cimrilik edip vermedikleri malları kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Kaldı ki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah ne yaparsanız hepsinden haberdardır." (Âl-i İmran, 3/180).

Âyet, herhangi bir hayır ve menfaat hususunda cimrilik etmenin kınandığını göstermektedir. Bunun yanında âyetin, Peygamber (a.s.)'in sıfatlarını gizlemek suretiyle, ilimde cimrilik yapan Yahudi ve Hristiyanların durumunu ifade ettiği de bildirilmiştir.³⁴

Alimlerin çoğu, cimriliğin, farz ve vacip olan şeyi vermemekten ibaret olduğunu ve nafîle olanı vermemenin cimrilik olmayacağı kanaatindedirler. Bu görüşlerine delil olarak şunları söylemişlerdir: Bu âyet cimrilik hakkında çok şiddetli bir tehdit ifade etmektedir. Böyle şiddetli bir vaîd ise ancak vacip olanı yapmamaya uygundur. Ayrıca

³⁴ Razi, IX, 113; İbn Kesîr, I, 433; Kurtubî, IV, 186.

lütfu terk eden, şayet cimri sayılıydı, çok malı olan insanın, ancak bütün malını vermek suretiyle cimri olmaktan kurtulabilmesi gerekirdi.³⁵

Cimrilik yapanlar, bu cimriliklerinin kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ: Bilakis o kendileri için şerdir. “Şerrün” deki tenvin, tefhîm içindir. Yani cimriliklerinin kendileri için çok büyük bir kötülük olduğunu bildirmektedir.³⁶

“Cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır” ayetinin tefsiri ile ilgili olarak Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet edilmiştir ki, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah bir kimseye mal verir de, o da onun zekâtını vermezse, kıyamet gününde malı, ağzının iki yanında siyah benekler olan erkek bir yılan şekline sokulur da boynuna dolanır ve ‘ben senin malınım, ben senin hazinenim’ der”³⁷

Bu hadisin yanısıra, yakın anlamlarda başka bir takım daha rivayetler de vardır ki, hepsinin özü, mal olup ta zekâtını vermeyenlerin kıyamette, malları tarafından çeşitli şekillerde eza ve azapla cezalandırılacaklarını ifade eder.³⁸

“Boyunlarına dolanacaktır.” Tabirinin manası için İbrahim en-Nehai: “Kıyamette ateşten bir tasma boyunlarına dolanacaktır” derken,³⁹ Mücahid: “Onlar kıyamet günü, cimrilik ettiği o zekâtı vermekle mükellef kılınacaktır.” demiştir.⁴⁰

Bu tabirin manası, “Onlar bunun günahını ahirette kabullenecekler.” şeklinde de olabilir. Bu, temsîli bir mana olup, aslında bir tasma söz konusu değildir. Meselâ, “Falan, falancanın boynunda bir tasma gibidir” denilir. Araplar, bir şeyin birisinin boynunda olduğunu söylemekle, o şeyin gerekliliği manasını te’kid ederler. Meselâ, “Bu işi senin boynuna sardım, bu işi sana gerdanlık yaptım” deyişleri de bu manadadır.

³⁵ Razi, IX, 114.

³⁶ Ebussuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşadü'l-Akli's-Selim İla Mezayî'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire ts. II, 120.

³⁷ Buhari, Zekat, 3; Nesâi, Ebu Abdîrrahman Ahmet b. Şuayb b. Ali b. Bahr, *Sünenü'n-Nesâi*, Kahire-ts., Zekât, 20; Malik b. Enes, *Muvatta*, Beyrut-1986, Kenz, 342.

³⁸ Kurtubi, IV, 186-187; İbn Kesir, I, 433; Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakaik-i Gavanidi't Tenzil*, Beyrut-1987, I, 446.

³⁹ Kurtubi, IV, 186.

⁴⁰ Razi, IX, 115.

Nitekim Cenâb-ı Hak, “Herkesin amelini kendi boynuna doladık” (İsra, 17/13) buyurmuştur.⁴¹

“Allah’ın sizi tasarrufa yetkili kıldığı şeylerden harcayın.” (Hadid 57/7) ayetinde buyurulduğu gibi, Allah yolunda malı harcamak, onun gereklerindedir.⁴²

“Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır.”:Yerdeki ve göktekilerin, miras yoluyla sahip oldukları mallar ve diğer şeyler, Allah’a aittir. Onların, Allah’ın mülkü ile, Allah’a karşı cimrilik edip, onun yolunda infak etmemeye hakları yoktur. Ekseri müfessirlere göre bu ifadeden murad yerdeki ve göktekilerin helâk olup, neticede bütün mülkün Allah’tan başka bir maliki olmayacak tarzda geriye kalacağıdır. Bu “veraset” manasına gelen bir tabirdir. İnsanlar mülkün kendilerine ait olduğunu iddia etmelerine rağmen, hepsi ölüp, geride hiç kimse kalmayınca, sanki o mülklerin varisi Allah olmuştur. Nitekim, Allah Teâlâ da, “Süleyman Davud’a mirascı oldu” (Neml, 27/16) buyurmuştur ki bu, daha önce Davud (a.s.) mülkte Süleyman (a.s.) ile ortak ve ona amir iken, daha sonra bu işte tek kaldığı manasıdır.⁴³

Gök ve yer ehli birbirlerinden miras olarak devraldıkları mal ve diğer hususlarda, kendilerine ne oluyor ki, Allah’ın mülkünde cimrilik ediyorlar ve O’nun yolunda infak etmiyorlar. Böyle yapmaları durumunda ölümleri sırasında pişmanlık ve nedametten başka bir şey duymayacaklardır.⁴⁴

“وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ” Allah işlediklerinizden haberdardır” İbn Kesir ve Ebu Amr (تَعْمَلُونَ) kelimesini gaib sigasıyla yâ ile okumuşlardır ki⁴⁵ bu tehdidi ifade etmede daha belîğdir.⁴⁶

⁴¹ Razi, IX, 115; Kurtubî, IV, 186.

⁴² Ebussuûd, II, 120.

⁴³ Razi, IX, 115.

⁴⁴ Ebussuûd, II, 120.

⁴⁵ Razi, IX, 115.

⁴⁶ Zemâhşeri, I, 446.

Ayette malın hakkı olan zekatın verilmemesi durumunda, insan için çok büyük bir vebal olduğu hatırlatılmakta, bunun günahının insanın boynuna bağlanan ve onun hürriyetini kısıtlayan bir tasma gibi devamlı onu rahatsız etmesi gerektiği belirtilmektedir.

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ
وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ إِنْ يَسْأَلْكُمْوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخُلُوا وَيُخْرِجَ أَضْعَانَكُمْ هَا
أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُتَّقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ
فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَن نَّفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا
غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ

“Dünya hayatı sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer siz iman eder ve haramlardan sakınırsanız, hem size mükâfatlarınızı verir, hem de mallarınızın tamamını istemez. Eğer onların hepsini isteyip de sizi iyice sıkıştırırsaydı cimrilik eder, dayatırdınız. O zaman da Allah, bütün kinlerinizi ortaya çıkarırdı. İşte sizler Allah yolunda harcamaya davet ediliyorsunuz. İçinizden bazıları cimrilik ediyor. Her kim cimri davranırsa, ancak kendine cimrilik eder. Ganî ve Müstağni Allah’tır, muhtaç olan sizlersiniz. Şayet imandan ve takvadan yüz çevirirseniz, yerinize başka bir millet getirir de, onlar sizin gibi hayırsız, itaatsız olmazlar.” (Muhammed, 47/36-38).

Dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibarettir. Ey mü’minler eğer siz inanır ve günahlardan korunursanız, Allah sizin ücretinizi verir. Size sevap vermek için mallarınızın tamamını da istemez. Yani mallarınızın tamamını isteyip sizi tamamen çıplak, malsız, mülksüz bıraksaydı cimrilik ederdiniz.

Ayetteki **فِيحْفِكُمْ** ifadesinin başındaki Fâ edatı insanların karakterlerindeki cimriliği beyan etmek için “İhfâ”nın (istemedi ileri gidişin) hemen istemenin, peşi sıra olduğuna bir işarettir. Çünkü fâ edatıyla atıf, ya birbirinin peşi sıra olan iki şey, yahut birbiriyle

sıkı alakalı olan iki şeyi birbirine atfetmek için kullanılır. Buna göre Cenab-ı Hak, sanki bu çok ve ısrarlı istemenin, istemenin peşi sıra olduğunu beyan etmiştir. Çünkü insan, sırf isteme ile bir şey vermez.⁴⁷ Aslında malların tamamı Allah'ın olduğu için O, sizden onları istemiyor. Zaten gerçekte onlara sahip olan O'dur.⁴⁸

Ayetteki, "Cimri olursanız ve bu sizin kinlerinizi açığa çıkarır" cümlesi, Allah sizden bütün malınızı istemiyor. Eğer zekât veya savaş teklifi adına, bütün mallarınıza el koymaya kalkışrsa cimrilik yaparsınız. O zaman kinleriniz ortaya çıkar, bozgun ve ihtilal çıkarmaya sebep olur.⁴⁹ Siz, ufacık bir şeyi vermede bile cimri olduğunuza göre, çok şey istendiğinde haydi haydi cimri olursunuz. Çünkü sizden cihad için harcanmak üzere mal isteniyor. Malı sevdiğiniz ve cimri olduğunuz için, vermekten kaçınıyorsunuz. Böylece de bu durum, sizi savaş neticesine götürüyor ve bu savaş yüzünden kinleriniz ortaya çıkıyor.⁵⁰ Bazılarınız az bir mal için cimrilik yapıyor, infak çağrısına icabet etmiyorken, malın tamamına yönelik olan bir isteğe nasıl cimrilik etmezsiniz?⁵¹

Bu ayetlerde istenilen harcamalar, fakirlere sadaka vermekten ziyade savaş harcamalarına katkıda bulunmaktır. Çünkü savaş, paraya, mala dayanır. Ordunun donatımı, savaş esnasında mücahidlerin ve ailelerinin yiyecekleri, savaş araçlarının temini paraya bağlıdır.⁵²

Muhammed Sûresinin diğer ismi (ki Kıtıl'dır)nden ve muhtevasından anlaşılan, ayetlerdeki harcamaların cihad ve fetih için istenilmiş olmasıdır. Müteakip sûrenin (Fetih Sûresi) ele aldığı konu, Hudeybiye Antlaşması ve Mekke'nin fethi olduğuna göre, ayetlerde bu fetih için yapılan hazırlıklara katkıda bulunmaya çağrılan bazı mü'minlerin ağır ve isteksiz davranması karşısında Allah, onlara dünya hayatının geçici olduğunu hatırlatıp, yapılacak savaşlarda alınacak ganimetlerle ecirlerini vereceğini belirtmektedir. Ahirette onlar için hazırladığı mükâfat ise her zaman daha hayırlıdır:

⁴⁷ Zemahşeri, IV, 330; Râzi, XXVIII, 75; Zuhayli, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Beyrut-1991, XXV, 137.

⁴⁸ Tabersî, Ebû Ali el-Fadl İbnu'l-Hasan, *Mecmeu'l-Beyan fi Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut-ts., IX, 139.

⁴⁹ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul-1979, VI, 4399.

⁵⁰ Razi, XXVIII, 75.

⁵¹ Zuhayli, XXV, 139.

⁵² Süleyman, Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul-1995, V, 2460-2461.

“Ahiret yurdu cennet, dünyadan ve içindeki her şeyden elbette daha hayırlıdır. Ne hoş yurttur o takva sahiplerinin yurdu!” (Nahl, 16/30).

Siz böyle cimrilik ederseniz, Allah sizin yerinize başka bir topluluk getirir de onlar size benzemez, cimrilik edip ihlas ve takvada gevşeklik göstermezler.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ وَمَا يُغْنِي
عَنهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ

“Cimri davranan, bir de kendini güçlü sanıp Allah’tan müstağni gören O en güzel kelimeyi kelime-i tevhidi yalan sayanı ise, en güç yola sardırırız. O aşağıya doğru yuvarlanırken malı kendisine hiç fayda etmez.” (Leyl, 92/8-11)

Yüce Allah, Leyl sûresinde insanlardan ve kainattan alınma bu karşılıklı gerçeklere kasem ederek insanların çalışmasının ve kazanç yollarını çeşitli olduğunu belirtmektedir. Kazanç çeşitli olunca karşılık da çeşitli olacaktır. İyi ile kötü, hidayetle dalalet, sağlamla bozuk bir olmayacaktır. Verenle Allah’tan korkan, vermeyenle cimrilik eden bir değildir. Her birinin bir yolu, bir neticesi vardır. Her birinin kendine uygun cezası vardır.⁵³

Peygamberimiz (s.a.s.) bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: “Kulların sabahladığı hiçbir gün yoktur ki, iki melek inerek; birisi yâ Rab! Malımı infak edene bedelini ver, diye duâ eder. Diğer melek de; yâ Rab! Malımı tutup infak etmeyeninin malını telef eyle, diye bedduâ eder.”⁵⁴

Taberî: (Cimri davranan, bir de kendini güçlü sanıp Allah’tan müstağni gören) ayetinin, kendinde bulunanla cimrilik edip, nefsinin kendisi için yeterli görürse anlamında

⁵³ Seyyid Kutub, *Fizilâli'l-Kur'an*, Beyrut-1992, VI, 3922.

⁵⁴ Buhari, *Zekât*, 27; Müslim, *Zekât*, 17.

olduğunu söylemiştir⁵⁵ ki “Hayır! Rabbinin bunca nimetlerine rağmen insan kendisini ihtiyaçsız zannetti diye azar” (Alak, 96/6-7) ayetinin işaret ettiği anlam olmalıdır. Mevdudi ise “İstiğna”dan kasıt şudur: “İnsan dünyadaki maddi menfaati için uğraşır, durur. Bütün gayretini bu maksat için sarf eder. Allah’tan müstağni kalır. Allah’ın hoşnut olup olmayacağına aldırılmaz.” demiştir.⁵⁶

Doğrusu insanın çalışmaları bölüm bölümdür. Hedefleri değişiktir. Neticeleri değişiktir, değer verdikleri şeyler ayrıdır. Onlar iki ayrı çizgide, iki ayrı sancak altında ve iki safta toplanır: “Kim verir ve sakınırsa, en güzeli tasdik ederse...” ve “Kim de cimrilik eder ve kendini müstağni sayarsa ve en güzeli yalanlarsa...”

Kim malıyla ve canıyla cimrilik eder, Allah’ın hidayetinden kendini müstağni sayarsa ve en güzeli yalanlarsa bir kişinin maruz olabileceği bozukluğun en son derecesine ulaşmış demektir. Artık o, Allah’ın her şeyi üzerine zorlaştırmasını ve zorluğu müyessir kılmasını hak etmiştir. Allah ona sıkıntı ve meşakkat vasıtası kılar. Ve böylece doğru yoldan ayrılır, şekavet yolunda ilerler. Ayağı kayar, Allah yolundan ve Allah’ın rızasından uzaklaşır. Bu kaymaların ve sapmaların neticesinde bir daha kalkmamacasına düştüğü zaman cimrilik yaptığı malı da onu kurtaramaz.

Cimrilik edip yoksulları düşünmeyen, malına güvenip böbürlenen, Peygamber’in duyurduğu en güzel söz olan Kur’an’ı yalanlayan kimseyi de Allah çetinliğe sokar. Bu güzel şeyleri yalanladığı için artık güzel işleri, ibadetleri yapmak ona ağır gelir, bunları yapmaktan hoşlanmaz. Ona günah işlemek kolaydır, kötü işleri iyi sanır. Şehvetler gözünde süslenir. Fakat bu hareketleri onu alçaltır ve böyle yapa yapa manen alçalıp cehennem çukuruna düştüğü zaman veya kabre düştüğü zaman malı ona hiçbir yarar sağlamaz.

10. ayetteki (cimrilik etti): 5. ayetteki (verdi)’nin karşıtı 10. ayetteki (kendini zengin gördü), 3. ayetteki (korundu)’nun 11. ayetteki (en güzeli yalanladı)’da, 6. ayetteki (en güzeli doğruladı)’nın karşıtıdır. Kur’an’da her şey karşıtı ile anlatılır ki buna mesani

⁵⁵ Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir, *Camîu’l-Beyân an Te’vîli Ayi’l-Kur’an*, Beyrut-1995, XV, 279.

⁵⁶ Mevdûdî, Ebul-Ala, *Tefhîmul-Kur’an*, (Terc. Ali Ünal ve diğerleri), İstanbul-1991, VII, 145.

(ikili) üslûb denir. Bu üslûp, huylar arasında meydana getirdiği gerilim ile tûyler ürpertecek derecede harika bir edebi gûzellik sağlar.⁵⁷

Bu ayetlerde, cimrinin enanietinden, kendisini yeterli görmekten (istağna) kaynaklanan bir durumu dile getiriliyor. Tabii ki, insanın düşebileceği en büyük hatalardan birisi de, Őeytan'ın da Allah katından kovulmasına yol açan kendini yeterli görüp beğenmektir.

1.2.2. Şuhh

وَإِن مَّرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Eğer bir kadın kocasının ihmalinden ve kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarını bulmak için gayret göstermelerinde mahzur yoktur. BarıŐma, elbette daha hayırlıdır. Nefisler menfaatlerine (kapislerine) düşkün yaratılmıştır. Ey kocalar! Eğer siz iyi davranıp arayı düzeltir, kadınların hakkını çiğnemekten sakınırsanız unutmayın ki Allah, yaptığımız her Şeyden haberdardır. İyi davranıŐlarınızın karşılığını size fazlasıyla verecektir.” (Nisâ, 4/128)

Şuhh: Genellikle hırsla birlikte olan cimriliktir. Ayetin “Nefisler menfaatlerine (kapislerine) düşkün yaratılmıştır...” bölümünde ve “kim nefsinin cimriliğinden korunursa...” (Teğabun, 64/16) ayetinde olduğu gibi.⁵⁸

Şuhh: Bir Şeye hırs göstermede aşırı gitmektir. Hırsla birlikte olan cimriliktir.⁵⁹ Mübalağa yani abartma babındandır. Sanki Őuhhu (kıskaçlığı) bir yerde son sınırında

⁵⁷ Ateş, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, VI, 3065.

⁵⁸ İsfehâni, s.256.

⁵⁹ İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali, *Zâdu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, Beyrut-1994, II, 132.

olan şey durumuna getirdi. “Nefisler menfaatlerine düşkündür,” ona sevk edilmiştir denirdi. Kıskançlık nefislere düşürülmüştür demedi. Bu şekilde nefislere sevk edilmiş olurdu. Aksine kıskançlık (şuhh) insanın üzerinde yaratılmış ve tabiatında yerleşmiş bir huy olduğu için nefisler ona sevk edilmiştir.⁶⁰ Nefisler yaratılıştan cimrilik ve hırsa meyledicidirler.⁶¹

Müfessirler, bu lafzı burada tahsis etmişlerdir. İbn Abbas ve İbn Cübeyr: “Kadının kocasının malına ve nöbetine düşkünlüğü, kıskançlığıdır” demişlerdir. Hasan Basrî ve İbn Zeyd ise; “Eşlerden her birinin hakkına düşkünlüğüdür” demişlerdir.⁶²

Kadın için haklarının bir kısmından fedakârlık ederek kocasıyla anlaşma yapması ve ömrünün bir bölümünü beraber geçirdiği kocası ile birlikte yaşamaya devam etmesi, boşanıp ayrılmasından iyidir. Diğer taraftan koca, çekiciliğini yitiren fakat yine de kendisiyle birlikte yaşamak isteyen karısının haklarını gözetmez ve onları dayanılmaz bir noktaya kadar kısarsa, o zaman bağnaz olur.⁶³

Maturîdî: Şuhh ile hırsın murat edilmiş olması muhtemeldir. O da herkesin hakkına düşkün olmasıdır. Şöyle söylenir: O, senin sevgine düşkündür. Yani onun kalıcılığına karşı hırslıdır. Burada cimridir (bahil) denilmez. Sanki şuhh ve hırs aynı anlamdadır. Her ne kadar şuhh, vermemek (men); hırs, istemek (taleb) için vaz’edilmiş olsa bile. Şuhh, hırsa itlak edilmiştir. Çünkü onlardan her biri diğerinin olması için sebeptir. Çünkü cimrilik (buhl) hırsa hamledilmiş, hırs da cimriliğe hamledilmiştir.

Bu ayette kocasının huysuzluğundan, ya da yüz çevirmesinden korkan kadının, kocasıyla uzlaşmasında bir sakınca olmadığı, uzlaşmanın daha iyi olduğu bildirilmekte; insanın nefsinde pintilik bulunduğu dikkat çekildikten sonra pintiliği yenerek iyilik etmenin, Allah’ın azabından korunmanın, Allah katındaki değeri vurgulanmaktadır.⁶⁴

⁶⁰ Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *Bahrü'l-Muhîz*, Beyrut.1993, III, 380.

⁶¹ Elmalılı, III, 1486.

⁶² Kurtubî, V, 260; Ebû Hayyan, III, 380.

⁶³ Ebû Hayyan, III, 380.

⁶⁴ Ateş, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, II, 692.

Eşlerin birbirlerine karşı kıskançlığının tabii olduğu ve bundan kaynaklanan geçimsizliğin güzel bir şekilde barış yoluyla halledilmesinin toplumun temeli olan aileyi koruma açısından çok daha hayırlı olduğu ayette belirtilmektedir.

أَشِحَّةَ عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي
يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً
عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ
يَسِيرًا

“Savaşa katıldıklarında da size karşı pek cimri ve kıskanç davranırlar. Hücum eden düşmanın ortalığa saldığı büyük korku gelince, ölüm baygınlığına düşmüş kimsenin bakışı gibi, gözleri dönmüş bir tarzda sana baktıklarını görürsün. Korku hali geçince, Allah yolunda harcamada cimrice bir tavır içinde, keskin dilleriyle sizi incitirlerdi. İşte onlar iman etmemişler, Allah da onların yaptıkları bütün işleri boşa çıkarmıştır. Bu Allah’a göre kolaydır.” (Ahzâb, 33/19)

Kureyş ve Ehabiş⁶⁵ on bin kişilik bir orduyla Medine’yi çepeçevre kuşatmış, şehrin alt ve üst tarafından ordular Müslümanların üzerine gelmiş, yürekler korkudan hançerelere dayanmışken, dilleriyle inandık diyen ama kalplerinde iman olmayan bu insanlar son derece cimridirler. Allah yolunda yardıma yanaşmaz, canlarıyla da savaşmak istemezler. Tehlike gördüler mi bayılmış gibi gözleri dönen bu adamlar, korku ve tehlike geçince dillerini uzatırlar, yiğitlik taslarlar, övünürler, mal yüzünden mü’minleri eleştirirler; kendilerine verilen ganimet payını beğenmezler. İşte ayet bunlar hakkında nazil olmuştur.⁶⁶

İbnü’l-Enbârî; “Size karşı pek cimri ve kıskanç davranırlar. Hücum eden düşmanın ortalığa saldığı büyük korku gidince, ölüm baygınlığına düşmüş kimsenin bakışı gibi,

⁶⁵ Ehabiş: Mekke çevresinde yaşayan ve Kureyş’in müttefiki olan çeşitli kabilelerin oluşturduğu bir topluluk: M. Ali, Kapar, *D. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul-1993, “Ehabiş mad.”, X, 494.

⁶⁶ Ateş, *Kur’an’ı Kerim Tefsiri*, IV, 2053.

gözleri dönmüş bir tarzda sana baktıklarını görürsün...” kısmını “ölüm baygınlığına düşmüş kimsenin gözlerinin dönmesi gibi gözleri döner” şeklinde olduğunu söylemiştir.⁶⁷ İbnu'l-Cevzî: Gözleri faltaşı gibi açılır demiştir.⁶⁸ Ferrâ ise: “Size karşı cimri ve kıskançtırlar...” bölümünü; “Savaş sırasında savaştan alıkoymak isterler Müslümanların fakirlerine infak konusunda çok cimridirler.” diye açıklamıştır.⁶⁹

Katade: Ganimetlerin bölüşülmesi vaktinde dillerini size uzatırlar ve şöyle derler: Bize de ver, bize de ver; gerçekten biz de sizinle beraber savaştık. Ganimet esnasında toplumun en ihtiraslısı ve en sivri dillisidirler. Savaş anında ise en korkağıdır.⁷⁰

İşte o münafıklar Allah’a inanmadıkları için, Allah da yaptıkları işleri boşa çıkarmıştır. Çünkü kafirin amelinin bir değeri yoktur.

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِثُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شَحْحَ نَفْسِهِ قَالَ لَكَ هُمْ الْمُقْلِحُونَ

“Bunlardan önce Medine’yi yurt edinip imana sarılanlar ise, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi besler, onlara verilen ganimetlerden ötürü içlerinde bir kıskanma veya istek duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Her kim nefsinin hırsından ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa, işte felah ve mutluluğa erenler onlar olacaklardır.” (Haşr, 59/9)

Ayetin nüzûl sebebi konusunda iki rivayet vardır:

1. Resûlullah (s.a.s.) Ben-i Nadr mallarını Muhacirlere taksim etmiş ve Ensara bu taksime razı olup olmadıklarını sormuş. Ensar ‘razıyız’ deyince bu ayet indirilmiştir.

⁶⁷ İbnu'l-Enbârî, Ebu'l-Berekât, *el-Beyân fi Garibi'l-Kur'an*, Kahire-1980, II, 266.

⁶⁸ İbnu'l-Cevzî, VI, 197.

⁶⁹ el-Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya b.Ziyad, *Meâni'l-Kur'an*, Beyrut-1983, III, 285.

⁷⁰ Kurtubî, X, 154.

2. Ebû Hureyre (r.a.)’den şöyle rivayet edilmiştir: Resûlullah (s.a.s.)’a suffe ehlinde birisi gelerek aşıktan dermansız kaldığını söyledi. Resûlullah: “Bu adamı kim bu gece misafir eder ki, Allah ona rahmet etsin” dedi. Ensardan Ebû Talha adamı alıp evine götürdü. Hanımına evde yiyecek olup olmadığını sorunca, kadın, çocuğun yiyeceğinden başka bir şey olmadığını söyledi. Adam: “Çocuğu uyut, yiyeceği de misafire getir, sonra kandili söndür; biz yiyormuş gibi yaparak misafiri doyuralım!” dedi. Böyle yaptılar. Sabahleyin misafiri Resûlullah’a götürünce, Resûlullah (s.a.s.) “Bu gece yaptığınıza gök ehli taaccüp etti” demiştir. Ayet bunun üzerine nazil olmuştur.⁷¹

Allah (c.c.) bu ayette, îsârın en güzel örneğini vermiş ve tarihte eşi benzeri görülmemiş bir şekilde Müslüman muhacir kardeşlerine her türlü yardımı yapmış Ensarı bize övmektedir. İsar: Eser kökünden gelir. Eser: Bir şeyin varlığını bize gösteren iz kanıttır. Çoğulu âsârdır. Aslında iz anlamına gelen eser, üstünlük için: îsâr da tefaddul (iyilik yapmak, başkasını kendine yeğlemek) için kullanılır.⁷²

Kurtubî ise îsarı: “Dini nasibini arzu ederek, dünyevî payı konusunda başkasını kendine tercih etmektir.” diye tarif ediyor. Bu ayette Ensarın ihtiyaçları olsa dahi Muhacir kardeşlerini kendilerine tercih ettikleri anlatılmaktadır. Çünkü onlar, mallarını ve evlerini Muhacirlere vermişlerdi.⁷³

Âyette Medine’nin “iman yurdu” olarak isimlendirilmesi, oranın imanın ortaya çıktığı yer olmasından dolayıdır.⁷⁴

Medine sakinlerinin bu şekilde övülmesi onların İslâm dininin zor dönemlerinde Muhacirlerden sonra en büyük fedakârlığı yapmış olmalarından dolayıdır. Ensar İslâm’ın yayılması için canlarıyla ve mallarıyla cihad etmişlerdir. Hiçbir zaman Resûlullah (s.a.s.)’e “biz şunları şunları yaptık, bize diğer insanlardan ve Muhacirlerden fazla ayrıcalık tanı” diye bir istekte bulunmamışlardır. Tam aksine onlar, başka zamanlarda da ganimetlerden pay almayı Resûlullah’la birlikte Medine’ye dönmeye

⁷¹ Vâhidî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbabu’n-Nizâl*, Beyrut-1993, s.245; Zemahşeri, IV, 504; İbn Kesir, IV, 338; Beyzâvî, Nasıruddin Ebû Said Abdullah b.Ömer b. Muhammed, *Ervaru’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vil*, Beyrut-1996, V, 319; Kurtubî, XVIII, 18.

⁷² Süleyman, Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, İstanbul-1997, XI, 387.

⁷³ Kurtubî, XVIII, 18-19.

⁷⁴ Beyzâvî, V, 320.

razı olmuşlardır. Bundan dolayı Resûlullah (s.a.s.), “Allah’ım! Ensarı ve Ensarın evlatlarını mağfiret et!” diye onlara dua etmiş⁷⁵ ve yine “Allah’a yemin ederim ki, Ensar bana insanların en sevimlileridir”⁷⁶ buyurmuştur. İşte onlar nefislerinin şuhundan yani hırsından, kıskançlığından ve cimriliğinden korunup felah bulanlardır. İşte gerçek saadet ve müjde budur.⁷⁷

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ
يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُقْلِحُونَ

“O halde gücünüz yettiğince Allah’a karşı gelmekten, haramlara girmekten sakının, hakkı dinleyip itaat edin ve kendi iyiliğinize olarak hayır yolunda mal harcayın.” (Tegâbûn, 64/16)

Önceki ayetlerde aile ve çocukların insan için birer imtihan vesilesi olduğu belirtilerek, mü’minin bunlardan dolayı Allah’ın cihad, hicret, infak gibi emirlerinden geri kalmaması üzerinde durulmuştur.

İbn Mürre anlatıyor: Hz. Ali’nin oğulları Hasan ve Hüseyin (r.a.) koşarak Resûlullah (a.s.)’a geldiler. Efendimiz onları bağrına bastı ve “Şurası muhakkak ki, çocuk cimrilik ve korkaklık sebebidir.” buyurdular.⁷⁸ Çocuğun cimrilik ve korkaklık sebebi olması, insanı cihada gitmekten alıkoyar. Çünkü çocuğun yetim kalmasından endişe duyarsın. Aynı şekilde malını mülkünü onun için harcamayı ve biriktirmeyi düşünerek cimrilik yaparsın. Halbuki can da, mal da, evlat da birer imtihandır. İmtihani kazanmak için hepsinin hakkını vermek gerekir.

⁷⁵ Buhari, Tefsir, 63; Müslim, Fezail, 43.

⁷⁶ Buhari, Menakıbu’l-Ensar, 5; Müslim, Fezail, 43

⁷⁷ Buhari, menakıbu’l-Ensar, 5; Müslim, Fezail, 43.

⁷⁸ İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünen*, Kahire-1952, Edeb, 3.

Allah Teâlâ ayette, maldan zekât, sadaka ve cihad için harcamayı; insanın kendisine ve ailesine harcamasını emretmiştir.⁷⁹ Allah'ın sizi rızıklandırdıklarından akrabalarınıza, fakirlere, miskinlere, ihtiyaç sahiplerine sarfedin. Allah'ın size ihsanda bulunduğu gibi siz de Allah'ın yarattıklarına ihsanda bulunun ki, sizin için dünya ve ahirette hayır olsun. Böyle yapmazsanız dünya ve ahirette kendinize kötülük etmiş olursunuz.⁸⁰

Bu, emirlere sarılmayı teşvik etmektir. İnfak etmek sizin için mal, evlat, bağlandığınız şehvet ve dünya güzelliklerinden çok daha hayırlıdır.⁸¹

Allah rızası için harcamak, netice itibarıyla nefisleriniz hakkında mal ve evlattan daha hayırlıdır. Öyleyse infaktan geri kalmayın. Allah'ın korumasına sığınarak nefsinizin hırs ve cimriliğinden korunun. Nefislerinizin hırsına düşkün olup da vurgunculuk ve cimrilik ile kendinizi, çocuklarınızı ve cemaatinizi felakete sürüklemeyin. Cömert ve asil olmaya çalışarak Allah için hayır işlerinde yarışın.⁸²

Bir sonraki ayette güzel borç (karz-ı hasen) vermekten bahsedilerek, cimrilikten korunma yollarından biri gösterilmiştir: (Teğabun, 64/17). Karz-ı Hasen için Peygamber (s.a.s.)'de şöyle teşvikte bulunmuştur: “Kim bir Müslüman'a iki defa borç verirse, sanki ona sadaka vermiş gibi olur.”⁸³

1.2.3. Cimriliğin Farklı Kullanımları

Bu başlık altında cimriliğin farklı kullanımları olan malı harcamayı tutmak (imsak), harcamalarda kısmak (katr) ve harcamaktan kaçınmak (kabz) yanında sahip olduğu gaybî ve vahyî bilgileri insanlardan esirgemeyip cimrilik (danîn) yapmayan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in durumu da ele alınmıştır.

⁷⁹ Zuhaylî, XXVIII, 259.

⁸⁰ İbn Kesîr, IV, 377.

⁸¹ Zemahşerî, IV, 551.

⁸² Eimâlî, VII, 5039.

⁸³ İbn Mace, Zekât, 19.

1.2.3.1. İmsak ya da Katûr

قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْتِقَاقِ
وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَنُورًا

De ki: “Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, harcamakla tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz. Çok cimridir insan! (İsra, 17/100)

İnfak bu ayette, “fakir düşme korkusu” anlamındadır.⁸⁴ Rabbimin rızık hazinelerine sahip olsaydınız, harcamakla tükenir korkusuyla onlarda cimrilik yapardınız. Çünkü dünyada hiç kimse yoktur ki, faydalı olanı kendisine tercih etmesin. Başkası için bir şey tercih etseydi, onu da ancak üstün geleceği bir bedel için tercih ederdi. Öyleyse, Allah’ın cömertliğine nispetle o, cimridir.⁸⁵

İbnu’l-Cevzî ayete: “Rızık hazinelerine veya nimet hazinelerine sahip olsaydınız, fakirlik korkusuyla onları infak etmekten kaçınırdınız.” şeklinde mana vermiştir.⁸⁶

Kurtubî de şöyle demiştir: Mahlûkattan biri Allah’ın hazinelerine sahip olsaydı, iki sebepten dolayı yine de Allah Teâlâ’nın cömertliği gibi cömert olamazdı:

1. Kendi harcamaları ve menfaatinin kendisine döneceği harcamalardan dolayı, bir kısmını kendisi için ayırmaktan kaçınmazdı.
2. Fakirlikten korkar ve yokluktan endişe ederdi. Allah Teâlâ cömertlik konusunda bu iki durumdan da münezzehdir.⁸⁷ Çünkü Allah’ın yanındakiler tükenmez: “Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bakidir...” (Nahl 16/96)

Peygamberimiz (s.a.s.): “Allah Teâlâ: İnfak et, ben de sana infak edeyim!” buyurdu. Resûlü Ekrem (s.a.s.) devamla: “Allah’ın eli doludur, harcamak onu eksiltmez, gece

⁸⁴ İsfahanî, s.502; Kurtubî, X, 217.

⁸⁵ Ebussuûd, V, 197-8.

⁸⁶ İbnu’l-Cevzî, V, 67.

⁸⁷ Kurtubî, X, 217.

gündüz daima akar. Allah'ın göğü, yeri yarattığı günden beri infak ettiği şeyleri bir düşünün. Bunlar O'nun elindekini eksiltmemiştir.” buyurmuştur.⁸⁸

وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَنُورًا (İnsan gerçekten çok cimridir.)

قنر Katera: İnfakta kısmak ve eksiklik yapmaktır.⁸⁹ Ailesine harcamada kısıntıya giden ve ölçüp biçen kişiler için “katûr” denilir.⁹⁰ İnsanın cibilliyetindeki cimriliğe bir tenbihtir.⁹¹ Bu şekilde cimrilikle niteleme, vehmin ulaşamayacağı bir sonuçtur.⁹²

Son olarak, Peygamberimizin bir hadis-i şerifini burada aktarmak yerinde olacaktır: “Kul, üç hasleti elde etmeden imanda kemale erişemez: Cimrilikten kurtulup infak etmek, kendiliğinden insafı olmak ve herkese selâmı yaymak.”⁹³

1.2.3.2. Kabz

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَمُرُّونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَهْوُونَ عَن
الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْقَاسِيُونَ

“Münafık erkeklerle, münafık kadınlar size değil, birbirlerine benzerler. Kötülüğü teşvik edip iyiliği men ederler ve ellerini sımsıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unutup terk ettiler, Allah da onları terk etti. Şüphesiz ki münafıklar, hep itaat dışına çıkan fasık kimselerdir.” (Tevbe, 9/67).

Kabz, bir şeyi avuçla toplayıp almaktır. Meselâ: Kılıcı kabzetmek gibi. Elin bir şeyi kabzetmesi onu elde ettikten sonra toplamasıdır. Buna tutmak denir. Elin harcamaktan kaçınmasına “kabz” denilir. Allah (c.c.) “Ellerini kabzederler” buyurarak ‘münafıkların

⁸⁸ Buhari, Tevhid, 19,22; Müslim, Zekât, 11

⁸⁹ İbnü'l-Cevzi, V, 67; İsfehâni, s.292.

⁹⁰ Kurtûbi, X, 217.

⁹¹ İsfehâni, s. 292.

⁹² Zemahşeri, II, 696.

⁹³ Aclânî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, Kahire-ts. II, 495.

infaktan kaçındıklarını' belirtmektedir. (Bir başka ayette de, Allah darlık da verir, genişlik de verir: Bakara 28/245) Yani bazen kısar vermez; bazen verir. Ya da bir topluluğa vermez, bir topluluğa verir anlamında, kabzın vermemek ve kısmak anlamı görülmektedir.⁹⁴

Elin kabzedilmesi, şuhh ve buhl'dan yani cimrilikten kinayedir, tıpkı onu açmanın cömertlikten kinaye olması gibi. Zira veren kişi, vermeyenin tersine elini açar.⁹⁵

Elin kabzedilmesi, Allah yolunda infak etmemekten kinayedir ki, bu Hasan Basri'nin görüşüdür. Katade, her hayırdan derken; İbn Zeyd, münafıklar cihattan ve din düşmanlarıyla savaşta silah taşımaktan kaçınırlar demiştir. Süfyan-ı sevri ise, duada ellerini kaldırmaktan kaçınırlar demiştir. Bu nafile ve vacip her türlü infakta cimri davranmaktan kinayedir denilmiştir.⁹⁶

وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ : İyiliklere, sadaka ve Allah yolunda infaka son derece cimridirler.⁹⁷

Münafıklar, iyiliklerden ve Allah yolunda infaktan kaçınırlar. Elin kabzedilmesi, cimrilikten kinayedir. (Allah'ı unuttular) O'nun zikrinden gaflet gösterdiler de (Allah da onları unuttu) Yani münafıkları rahmet ve lûtfundan mahrum edip yardımsız bıraktı. Buradaki unutma tabiri, müşâkeledir. Yani aynı lafızla karşılık vermedir.⁹⁸

1.2.3.3. Danîn

Bu ayette mal ve servetle cimrilik değil de, Peygamber (s.a.s.)'in kendisine bildirilen gayb ya da vahiy bilgilerini insanlardan gizlemeyerek cimrilik yapmadığına değinilmektedir.

⁹⁴ İsfehâni, s.391.

⁹⁵ Cemaluddin Kasimî, *Mehâstmu 't-Te 'vil*, Kahire-1957, VIII, 3196.

⁹⁶ Ebu Hayyan, V, 69.

⁹⁷ Zemahşeri, II, 287; Neseffî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medariku 't-Tenzil ve Hakaiiku 't-Te 'vil*, Beyrut -ts., II, 134.

⁹⁸ Ebussuûd, IV, 80.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ

“O vahiy hususunda cimri davranan bir zat değildir. Vahiy hakkında her türlü töhmetten uzaktır” (Tekvîr, 81/24).

Ayetteki ضنين danin kelimesi iki farklı kıraatte okunmuştur. İbn-i Kesir, Ebu Amr Kisai ve Ruveys ظنين zanin diye ظا ile okumuşlardır.⁹⁹ O zaman mana itham edilen, suçlanandır.¹⁰⁰ Dolayısıyla “O Peygamber gayb konusunda suçlanamaz” anlamındadır.

Asım, Hicaz Ehli ve Zeyd b. Sabit danin ضنين diye ضا da ile okumuşlardır. Bu daha güzeldir. O zaman anlam, “Semanın gayb haberleri ona gelir; O, anlarda size cimrilik etmez.” demektir.¹⁰¹

Peygamber (a.s.)’ın her iki şekilde de okuduğu rivayet edilmiştir. Dolayısıyla iki kıraat ta mütevatirdir. Ancak Resm-i Osmanî mushafında ضا ile yazılmıştır.¹⁰²

İbn Aşûr: Danin ile okunduğu zaman, “Arkadaşınız kendisine vahyedilen şeylerde, ya da gayb işlerinde haber verdiklerinden bir kısmından yararlanmak için onları cimrilik edip saklamaz. Böylece müşriklerin “O, cinlerden aldığı bilgileri haber veren bir kahindir, bir kısmından kendisi yararlanıyor” iddialarını reddetmekte, onlara, “O ne bir şair sözüdür, ne de bir kahin sözüdür.” (Hâkka, 69/41-42) diye Allah Teâla bizzat cevap vermektedir.

Zanin ile ise; gaybdan bildirdikleri hususunda yalancılıkla suçlanamaz. Çünkü onun bildirdikleri hiçbir şüphe olmayan vahiydir.¹⁰³

Tabatabâî: Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine indirilen vahyin gaybı konusunda cimri değildir; onları gizlemez, onlardan dolayı kendisine hesap sorulamaz. Bir kısmını ya da

⁹⁹ Ferrâ, III, 242-243

¹⁰⁰ İbnu'l-Enbârî, II, 497

¹⁰¹ Ferrâ, III, 242; İbnu'l-Enbârî, II, 497

¹⁰² Zemahşerî, IV, 713; İbn Aşûr, XXX, 161

¹⁰³ İbn Aşûr, XXX, 162-163.

tamamını hiçbir şekilde değiştirmemiştir. Bilakis Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde insanlara öğretir, emrettiğini tebliğ eder.¹⁰⁴

Tabersî: Allah'ın vahyi konusunda cimrilik etmez; O'ndan haber verdikleriyle suçlanamaz. Çünkü O (s.a.s.), doğruyu konuşmaktadır. Allah'ın kendisine öğrettiklerini insanlara öğretme konusunda cimri değildir.¹⁰⁵

Bu ayette, Allah'ın kendilerine öğrettiklerini insanlardan gizleyip (Nisa, 4/37), para karşılığında onu insanlara satan (Maide, 5/44) Yahudilerle; Allah'tan aldıklarını insanlara öğretilip, bunun karşılığında hiçbir ücret istemeyen (Şûrâ, 42/23) Peygamber (a.s.)'in farklılığı da vurgulanmaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut-1997, XX, 242

¹⁰⁵ Tabersî, IX-X, 568.

¹⁰⁶ Elmalılı, VIII, 5623; İbn Aşur, XXX, 162.

2. CİMRİLİĞE YAKIN ANLAMLI KELİMELER

Bu bölümde cimrilikle anlam yakınlığı olan kelimeler ayetlerden örnekler verilerek incelenmiştir. Burada anlatılan yoksulu, yetimi doyurmamak, servet ve mal toplamak, eli sıkı olmak, Allah yolunda infak etmemek gibi davranışların cimrilikle yakın bir irtibatı olduğu gözlenmiştir.

2.1. Yoksulu, Yetimi, Muhtacı Doyurmamak

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ۝
وَلَا يَسْتَنْتُونَ ۝ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ۝ فَأَصْبَحَتْ
كَالْصَّرِيمِ ۝ فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ ۝ أَنْ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَارِمِينَ ۝ فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ ۝ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ
مِسْكِينٌ ۝ وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ۝ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُونَ ۝ بَلْ
نَحْنُ مَحْرُومُونَ

“Biz tıpkı o bahçe sahiplerini sınıdığımız gibi, bunları da sınıdık. Onlar sabah erken mahsulü devşireceklerini yeminle pekiştirip kesin söylemiş, inşaallah dememiş, Allah’ın iznine bağlamamışlardı. Ayrıca fakirlerin payını düşünmemişlerdi. Fakat onlar henüz uykuda iken, Rabbin tarafından gönderilen bir afet bahçeyi kapladı. Bahçe sabahleyin siyah kül haline geliverdi. Onlarsa olup bitenden habersiz, neşeli neşeli birbirlerine seslendiler: ‘Haydi, mâdem devşireceksiniz, çabuk ekininizin başına!’ Hemen yola koyuldular, bir taraftan da aralarında şöyle fiskos ediyorlardı: “Sakin bugün yanımıza fakir makir gelmesin, girmelerine hiç imkan vermeyin!” Yoksulları engelleme azmi içinde ilerlediler. Bahçeyi görünce; apışıp kaldılar, ‘yolu şaşırdık, yanlış yere geldik!’ dediler. Çok geçmeden işi anlayınca: ‘Hayır! Dediler, doğrusu felakete uğramışız!’” (Kalem, 68/17-27).

Bu bahçe sahiplerinin, Habeşilerden bir insan grubu olduğu İkrime'den rivayet edilmiştir ki onların babalarının bir bahçesi vardı. Yoksullara onun meyvelerinden yedirirdi. Babaları ölünce oğulları, “Vallahi bizim babamız yoksulları yedirerek ahmaklık etmiş.” Diyerek, onlara bir şey yedirmemişlerdir. Bunların Kitap Ehli'nden oldukları da İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edilmiştir.¹⁰⁷

Bu bahçenin Yemen topraklarında San'a şehrine birkaç fersah uzaklıkta bir yerde olduğu da rivayet edilmiştir. Mücahid, bahçenin mahsulünün üzüm olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸ Çünkü Hicaz topraklarında üzüm yetiştirilen bir belde yoktur.¹⁰⁹

قطافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ: “Onlar uykuda iken bahçelerini Allah tarafından dolaşan ilahî bir emir dolaşmıştı.¹¹⁰ Bir rivayete göre bağın bulunduğu vadiden bir ateş çıkıp o bağı kökünden yakarak bitirivermişti.¹¹¹

Taif kelimesi Arapça'da geceleyin olan şeylere denir, gündüz için kullanılmaz.¹¹² Bahçenin meyvesi yok olup simsiyah kesilmişti. Yanarak kapkara olmuştu. Bahçede hiçbir şey kalmamıştı.¹¹³ Bahçeyi dolaşanın Cebrail (a.s.) olduğu ve bahçedeki mahsulleri kökünden kopardığı da söylenmiştir.¹¹⁴ Onların ise henüz haberleri yoktu. Derken sabahleyin birbirlerine seslendiler: Haydin kesecekseniz ürününüzün başına erkence gidin, dediler.” Bu sözlerinde iki hata yapıyorlardı. Birisi o bağı yalnız kendileri yetiştirmiş gibi “ürününüz” diyorlar., sonra da “ürününüzün başına gidin” diyerek, onu ekin biçer gibi kesip bitirmek ve düşmanın üzerine saldırır gibi hırslı yürüyorlar, ondan hiç kimseye bir şey bırakmak istemiyorlardı. Onun için hemen fırladılar, giderken gizli gizli birbirlerine fısıldaşarak, aman, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın diyorlardı. Hiç düşünmüyorlardı ki, dün birbirleriyle sözleşirken birbirlerinin gönüllerini ancak yemin ederek rahatlatabiliyorlar, biricik güvenceyi onda

¹⁰⁷ Taberî, XIV, 37.

¹⁰⁸ İbn Kesir, IV, 590.

¹⁰⁹ Kurtubî, XVIII, 156.

¹¹⁰ Taberî, VIV, 37.

¹¹¹ Elmalılı, VIII, 274.

¹¹² Taberî, XIV, 37.

¹¹³ Zemahşerî, IV, 590.

¹¹⁴ Kurtubî, XVIII, 156.

buluyorlar, ondan kuvvet alıyorlardı. O bağ ve ekinin ürünlerini toplamaya da bu sayede nail olabileceklerdi.¹¹⁵

Yoksullara yardım etmeye güçleri yettiği halde onları yardımdan mahrum etmek niyet ve azmi ile erkenden yola düştüler. Fakat bahçeyi gördüklerinde, biz herhalde yanlış gelmişiz, bahçemizin yolunu şaşırılmışız dediler.¹¹⁶ Bu söz, yemyeşil, ürünlerle dolu bahçenin, yanmış, simsiyah kesilmiş hali karşısında sahiplerinin ilk anda uğradıkları psikolojik yıkım ve hayal kırıklığını yansıtıyor gibidir. Nitekim sonra bunun farkına varıp “Yok, biz mahrum edilmişiz” dediler.¹¹⁷ Elmalı'nın dediği gibi önce yalnız yollarını şaşırduklarına hükmettiler, sonra da cezaya uğradıklarına, engel olmak istedikleri yoksullardan ziyade yoksun bırakıldıklarına hükmettiler.¹¹⁸

Kur'an'daki bu kıssada çekici ve ani karşılaşmalar vardır. Allah'ın tedbiri karşısında âciz kalan insanın hileleriyle alay yer almaktadır. Anlatılışı son derece canlıdır.¹¹⁹ Mekke'li müşriklere nimetle şımarmanın, hayrı engellemenin, başkalarının hukukuna tecavüz etmenin akıbetini hatırlatıyor. Elllerinde bulunan mal ve evlat nimetinin bir imtihan olduğunu, “Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır.” (Tegabün, 64/15) bu kıssada yer alanların da aynı şeylerle imtihana tabî tutulduklarını ve neticede başlarına felaketin geldiğini, kendilerinin de farklı bir neticeyle sonuçlanmayacaklarını ima ediyor. Halbuki diğer mallarda yoksulların bir hakkı olduğu gibi topraktan yetişen ürünlerde de yoksulların bir hakkı vardır. İslâm hukukunda bu zekâtın adı, oşürdür. Kur'an'da oşürle ilgili olarak şu ayet zikredilebilir: “Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaradan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekat ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin, çünkü Allah israf edenleri sevmez” (En'am, 6/141)

¹¹⁵ Elmalı, VIII, 5281.

¹¹⁶ Kurtubi, XVIII, 159.

¹¹⁷ Taberi, V, 70-71.

¹¹⁸ Elmalı, VIII, 5282.

¹¹⁹ Seyyid Kutub, *Fizilali'l-Kur'an*, Beyrut-1992, VI, 3664.

وَأْتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ. “Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin” Bazıları meyve ve hububattan Allah’ın farz kıldığı zekatı vermekle ilgili bir emridir demişlerdir. Mücahid tarafından İbn Abbas’tan öşür ve yarım öşür olarak rivayet edilmiştir. Hasan Basri’nin de hububat ve meyvelerin zekâtıdır dediği rivayet edilmiştir.¹²⁰

Katade, “Hasat günü hakkını verin” ayeti için “hasat gününün hakkı, farz olan zekâttır.” demiştir. Peygamber (s.a.s.)den bize rivayet edildiğine göre: “Gökyüzü, akan su kaynağı, yağmur, çiğ ya da, topraktan bir ark ile sulananlarda, onda bir öşür yani tam öşür vardır. İp, kova gibi kuyu ile sulananlarda ise yarım öşür vardır.” dediği ve buna ek olarak yine “bu miktar, keyl ile ölçülen ürünlerde beş vesk’e¹²¹ ulaştığı zamandır. Üç yüz sa’¹²² olunca zekât vermek gerekli olur. Bu miktarda keyl ile ölçülemeyen ürünlerden ise, vermek müstehabdır” demiştir.¹²³

Zaten Peygamber (s.a.s.), “Beş veskten az (üründe) zekât yoktur”¹²⁴ buyurmuştur.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ۖ وَلَا يَحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ

“Çünkü o büyükler büyüğü Allah’a inanmazdı. Çünkü o, fakiri doyurmayı teşvik etmezdi.” (Hâkka, 69/33-34).

Âyette, Allah Teâlâ’nın haber verdiği suçlu kişi, kitabı kendisine soldan verilendir. O dünyada da yoksul ve ihtiyaç sahiplerinin doyurulması için insanları teşvik etmezdi.¹²⁵ Çünkü teşvik ancak yapmak ve doyurmakla olur.¹²⁶

¹²⁰ Taberî, V, 70-71.

¹²¹ Beş vesk: Yaklaşık 653 kg.dır. T.D.V. *İSAM İlmihali*, İstanbul-1999, I, 447.

¹²² Sa’: Bir hacim birimi ölçüsü olup 2.75 litredir. 300 sa’ ise 825 litredir: *İSAM İlmihali*, I, 508.

¹²³ Taberî, V, 71.

¹²⁴ Buharî, Zekât, 4.

¹²⁵ Taberî, XIV, 80.

¹²⁶ Alûsi, Şihabuddin Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebu'l-Mesânî*, Beyrut-ts., XXIX, 50

Ayette Allah'ın kendisini azım (büyük) sıfatıyla nitelemesi, onların azabın en büyüğünü hak ettiklerini bildirmek içindir. Miskinin doyurulması için insanları teşvik etmeyi zikretmesi, onu doyurmayanın halinin daha vehim olacağını gösterir. Bu ayet kafirlerin de hesaba çekilmede ibadetlerle muhatap olduklarını gösterir. Özellikle iki hususu (Allah'a inanmaz ve yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi.) bildirmesi, inancın en çirkininin Allah'ı inkar ve kabahatlerin en kötüsünün de cimrilik ve katı kalplilik olmasıdır.¹²⁷

Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) buyurmuştur ki: Miskin bir ve iki hurma, bir lokma ve iki lokma için dolaşan değildir. Gerçek miskin iffetli olandır. İsterseniz “Onlar yüzsüzlük ederek insanlardan istemezler.” (Bakara, 2/273) ayetini okuyun.¹²⁸ Diğer bir rivayette ise, “Miskin, kendini geçindirecek imkâna sahip olmayan ve kendisine sadaka vermek için (Halkça) ihtiyacı olduğu bilinmeyen, kendisi de kalkıp halktan istemeyen afif, nezih kimsedir.”¹²⁹

Hadd: Teşvik ve tahrik etmektir. Şu kadar ki, teşvik bizzat sevk¹³⁰ ve harekete geçmekle olur. Hadd, bununla olmaz.¹³¹

(Düşkünleri yedirmeye teşvik etmiyordu.) Halkın fakirlerini gözetmiyor, onların ne yediğine bakmıyor, durumlarından anlamıyor, onlara bakma çarelerini araştırmıyor, yardımda bulunmuyor, kendi bakmadığı gibi başkalarını da teşvik etmiyor, sonra da kendisi bir fakir yemeğinde bulunacak kadar alçak gönüllü olamıyor, saltanat süreceğim diye halkı eziyor, onları korumayı düşünmüyordu.¹³²

Ayette yoksulu doyurmazdı değil de doyurulmasına teşvik etmezdi denilmiş. Ya doyurmayanın hali nice olur?¹³³

¹²⁷ Ebussuûd, IX, 26.

¹²⁸ Nesâî, Zekât, 76.

¹²⁹ Buhari, Zekât, 35; Müslim, Zekât, 34.

¹³⁰ Birinin inciğine veya baldırına vurmak, dokunmak: Arkasından onu dürtüp harekete geçmeye teşvik etmek: (İbn Manzur, a.g.e., “Had Mad.” V, 136.) Türkçe’imizde birisine iş yaptırmak için onu arkasından dürterek ‘hadi’ diyerek bizzat beraber yapmayı ifade eder.

¹³¹ İsfehâni, s.122; Kurtubî, XVIII, 177.

¹³² Elmahî, VIII, 5334-5335.

¹³³ Zemahşeri, IV, 605; Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’l-Tefasîr*, İstanbul-ts., III, 438.

Ayetlerin öncesinde bahsedilen kişi, “Kitabı sol tarafından verilen” dir. Kıyamette onu bekleyen âkibet, yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire bağlanıp cehenneme atılmaktır. (Hakka, 69/31-32)

Ebu'd-Derda (r.a.) hanımını fakirler için çorbayı çok pişirmesi için uyarır ve “zincirin yarısını iman ile çıkardık, bir yarısını da çıkarmayalım mı?” dermiş. Onun bu sözleri bu âyetlerin manasına¹³⁴ ve ayrıca Resûlullah'ın şu hadisine işaret etmektedir: “ Çorbayı pişirdiğinde suyunu çok koy ve komşuna da ikram et!”¹³⁵

Günümüzde insanların kimilerinin çeşitli yemeklerle sofralarını donattığını, kimilerinin ise bir tas çorbaya bile muhtaç olduğunu gözönüne alırsak, Peygamber Efendimizin bu tavsiyesinin davranış olarak benimsenmesinin toplum huzuru açısından ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ۖ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ۖ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمِ الْمِسْكِينَ

“Neydi bu cehenneme sizi sürükleyen?” Onlar şöyle cevap verecekler: Biz namaz kılanlardan değildik. Fakirleri doyurmaz, onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmezdik.” (Müddessir, 74/42-44)

Cennette olan Ashab-ı Yemîn meleklerle suçluların durumlarını sorunca, melekler onlara derler ki: biz suçlulara bunu sorduk ve onlara, “Sizi sakar cehennemine sürükleyen nedir?” dedik. Bu soru bir azarlama ve hayıflanma sorusudur.¹³⁶

Eğer Ashab-ı Yemin hakkında azap kelimesi geçmiş olsaydı, onlar da cehennemde rehin kalırdı. Onlar cennette olan cennet halkıdır ki, hiç biri rehin değildir.¹³⁷

¹³⁴ Âlûsî, XXIX, 51; Elmalılı, VIII, 5335.

¹³⁵ Müslim, Birr, 142; İbn Mace, Etime, 58; Dârimî, Etime, 37.

¹³⁶ Âlûsî, XXIX, 132; Hazin, VI, 405.

¹³⁷ Taberî, XIV, 206.

Ashab-ı Yemin'in melekler olduğu da söylenmiştir. Çünkü onların hiçbir günahları yoktur. Dünyada günah işlememişlerdir. Şayet onlar günah işleyip bunu da anlasalardı suçluları sakar cehennemine sürükleyen şeyi sormazlardı.

Mücrimler de onlara, “Biz dünyada Allah için namaz kılanlardan değildik. Miskinleri de doyurmazdık.¹³⁸ Fakire yemek vermez, karnını doyurma çaresini aramazdık. Yani Allah'ın emrini tanımaz, kullarına acımazdık.¹³⁹

Onlar Allah'ın kendilerine bahsettikleriyle cimrilik yapıp, onun hakkını vermezlerdi.¹⁴⁰

Bu ayetten, açlık içerisinde olan birisini görüp de, yemek yedirmeye kudreti olduğu halde, ona yemek vermemenin ne kadar büyük günah olduğu anlaşılmaktadır ki, bunun cehenneme gitme sebeplerinden biri olduğu özellikle vurgulanmıştır.¹⁴¹

Bu ayet, kafirlerin hesaba çekilme sırasında ibadetlerle sorumlu olduklarını göstermektedir.¹⁴²

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرُمُونَ الْيَتِيمَ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ وَتَأْكُلُونَ
الْثَّرَاتِ أَكْلًا لَمًّا وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا

“Hayır! Siz Allah'tan hep ikramı devam ettirmesini istersiniz ama, yetime değer vermezsiniz! Muhtaçları doyurmaya teşvik etmezsiniz. Mirasları helal haram demeden ne gelse yersiniz. Mal mülk sevgisi ise bütün benliğinizi kaplamış!” (Fecr, 89/17-20)

Önceki ayette geçen “İnsanı imtihan edip rızkını daralttuğunda ise Rabbim beni önemsemedi der. “Sözündeki yanlışlıklarını açıklamaktan fiillerindeki yanlışlıklarını

¹³⁸ Taberî, XIV, 207.

¹³⁹ Elmahîlî, VIII, 5466.

¹⁴⁰ Taberî, VIII, 430.

¹⁴¹ Mevdûdî, VI, 523

¹⁴² Ebussuûd IX, 62; Beyzâvî, VI, 405.

açıklamaya geçerek buyurdu ki: (Siz yetime ikram etmiyorsunuz) Allah Teâlâ size çok mal vererek ikramda bulunuyor; siz ise onun gereğini yapmıyor, yetime iyilik yapmak suretiyle ikramda bulunmuyorsunuz. Helâl ve haram demeden malı toplayıp, ondan kadın ve çocuklara da miras vermiyorsunuz. Mirastan kendi payınıza düşeni ve başkalarının paylarını da toplayıp yiyorsunuz.¹⁴³

LEMM: Toplayıp yığmak, dağınık şeyleri toplamaktır.¹⁴⁴ “Yeme”nin sıfatı olunca, oburcasına,¹⁴⁵ haramına-helâline bakmadan toptan yemek, yahut hazıra konarak nereden geldiğini düşünmeksizin acımadan yemek manalarını ifade eder. Mirasyedilerin kendilerine kalan malları har vurup harman savurduklarını da gösterir.¹⁴⁶

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا “Mal-Mülk sevgisi ise büsbütün benliğinizi kaplamış”

CEMM: Çok olmak, suyun selden dolayı çok birikmesi demektir.¹⁴⁷ Malı yığmak suretiyle çok seviyor¹⁴⁸ hayır yollarına harcamıyorsunuz. Sahibinin elinde hayır için sarf edilmeyen mal, mirasyedilerin ellerinde, eğlence yollarında yok olup gidiyor.¹⁴⁹ Mirası yediğiniz halde doymuyor, başkalarının payını da yiyorsunuz. Bunun sebebi, müşriklerin kadınlara ve çocuklara miras vermeyip onların paylarını da yemeleridir.¹⁵⁰

Peygamberimiz (s.a.s.) yetim ve kadın hakları konusunda insanları şöyle uyarmıştır: “Allahım! İki zayıfın hakkında insanları sakındırırım: Yetim ve kadın.”¹⁵¹ Gerçekten de toplumda bu iki sınıfın haklarının korunması diğer gruplardan daha önemlidir. Zira bunlar aynı zamanda, en çok istismar edilen gruplardır.

¹⁴³ Ebussuûd, IX, 156-157; Âlûsî, XXX, 127.

¹⁴⁴ İsfahâni, s.454.

¹⁴⁵ Ferra, III, 262.

¹⁴⁶ Elmalılı, VIII, 5810.

¹⁴⁷ İsfahâni, s.61.

¹⁴⁸ Ferra, III, 262.

¹⁴⁹ Elmalılı, VIII, 5810.

¹⁵⁰ Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd, *Meâlimu't-Tenzil*, Riyad-1997, VIII, 422.

¹⁵¹ İbn Mace, Edeb, 6.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْدِّينِ ۖ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ۖ وَلَا يَحِضُ عَلَىٰ
طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۖ ... وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ

“Baksana şu dini, mahşer ve hesabı yalan sayana! O, yetimi şiddetle itip kakar. Muhtacı doyurmayı hiç teşvik etmez... Zekât ve diğer yardımlarını esirger, vermezler.” (Mâûn, 107/1-3,7).

Birinci Nüzûl Sebebi: İbn Cüreyc demiştir ki: Ebu Süfyan b. Harb her hafta iki deve boğazlardı. Bir yetim gelerek ondan bir şeyler istedi. O da sopayla ona vurdu. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu sureyi indirdi.¹⁵²

İkinci Nüzûl Sebebi: Rivayet edildiğine göre Ebu Cehil bir yetimin vasîsi bulunuyordu. Bir gün o yetim çıplak olarak ona gelmiş, kendi malından bir şey istemişti. Ebu Cehil onu itivermiş ve aldırmamış idi. Kureyş’in büyükleri de çocuğa: “Muhammed’e git de sana şefaet ediversin.” demişler, alay etmek istemişler. Yetim onların maksatlarını bilmediği için Resûlullah’a gelip yardımcı olmasını istemişti. Peygamberimiz (s.a.s.) hiçbir muhtacı reddetmek adeti olmadığı için kalkmış, onunla beraber Ebu Cehil’in yanına gitmişti. Ebu Cehil “buyurun” deyip merhaba etmiş ve yetimin malını vermişti. Kureyşliler bunun üzerine Ebu Cehil’e serzenişte bulunmuşlar, “Sen de sapıttın, dininden çıktın, Muhammed’in dinine girdin.” demişler. “Hayır” demiş. “Sapıtmadım, velâkin onun sağında solunda birer silahlı asker gördüm, vermezsem vuracak diye korktum” demiş.

İbn Abbas’tan bir rivayette de hem cimri, hem riyâkar bir münafık hakkında nazil oldu denilmiştir.

Demek ki bu sûre bunların birisi veya bunlara benzer kimseler sebebiyle nâzil olmuştur. Fakat hükmü onlara mahsus değil, öylelerin hepsini içine alır.¹⁵³

¹⁵² Vahidî, *Esbabü'n-Nüzul*, s.377; Kurtubi, XX, 143; Ebussuûd, IX, 203; Beyzâvi, V, 534.

¹⁵³ Elmalılı, IX, 6166.

“Gördün mü?” lafzı istifhamdır. Dini yalanlayan bu yalancının durumunu hayretle karşılamada mübalağa kastedilmiştir. Soru, taaccup (şaşma) suretiyle, daha sonra anlatılacak şeylere hazırlama içindir. “Gördün mü?” sorusunun manası gözle görmektir. Çünkü ileride beyan edilecek şeyler, gözü gören her insanın görebileceği unsurlardır. Fakat bunun anlamı, anlamak, bilmek ve düşünmek de olabilir. Meselâ biz, “Bakın!” diyoruz. Bunun anlamı, “Biraz düşünün”dür. Âyetteki kelimeyi bu manada anlarsak, ayetin anlamı “Biliyor musun ceza ve mükâfatı yalanlayanlar ne gibi kişilerdir?” demek olur.¹⁵⁴ Hitap Peygamber (a.s.)’e ya da herkesedir. Mana; Ey insan ya da akıllı kişi! Apaçık deliller ortaya çıktıktan sonra dini yalanlayanı gördün mü? Bunu kendisine nasıl lââyık buluyor?¹⁵⁵

İşte yetimi şiddetle itip kakan da budur. Onu kaba bir şekilde ve eziyetle kovuyor demektir.¹⁵⁶

الدع Kaba ve öfkeli bir şekilde kovmaktır. Mana; onun hakkını vermiyor ve zulümle malını yiyor. Onu azarlayıp dövüyor ve küçümsüyor demektir.¹⁵⁷

Bana haber ver! Cezayı yalanlayan, yetime eziyet edip miskini doyurmayan kimseler hakkında ne düşünüyorsun? Yaptıkları güzel midir?¹⁵⁸

Zamir yerine **فذلك** diye ism-i işaret kullanılması tahkir (küçümseme) içindir.¹⁵⁹

(Miskini doyurmaya teşvik etmez) Yani yiyeceği ona yedirmeye teşvik etmez demektir.¹⁶⁰ Cimriliğinden¹⁶¹ ve ceza gününe inanmadığı için kendi ailesini ve başkalarını miskinini doyurulmasına teşvik etmez.¹⁶² İşte bu cimriliğin ulaşabileceği son

¹⁵⁴ Davut, Ayyûz, *Kısa Sürelerin (Duha-Nâs) Tefsiri*, İstanbul-2002, s. 128-129

¹⁵⁵ Hazin, VI, 578.

¹⁵⁶ Neseî, VI, 578.

¹⁵⁷ Zemahşeri, IV, 804; Hazin, VI, 578.

¹⁵⁸ Zemahşeri, IV, 804.

¹⁵⁹ Âlûsî, XXX, 242.

¹⁶⁰ İsfehânî, s.304.

¹⁶¹ Kurtubî, XX, 143.

¹⁶² Beydâvî, V, 534; Hâzîn, VI, 578; Kurtubî, XX, 144.

noktadır. Çünkü o, hem kendi malıyla hem de başkasının malıyla cimrilik yapıyor, aynı zamanda başkasına da onu doyurmayı emretmiyor.

İbn Abbas “Miskini doyurmaya teşvik etmez ve kendisi de ona devam etmez” demiştir.¹⁶³ Kendi doyurmadığı gibi, gerek kendi akrabalarından ve gerek diğer vakti ve durumu müsait olanlardan diğer kimselerin bakıp gözetmesi, doyurması için de bir yardımda, tavsiyede, teşvikte bulunmaz, çaresizlerin halini düşünmez, fakirlere bakılmasına taraftar olmaz.¹⁶⁴

Burada taamdan murat it’âm olduğu için “it’amû’l-miskin” (yoksulları doyurmak) daha açık olacakken “taâm” denilmesi nüktelidir. Bunda aç olan bir yoksulun, kudreti olanlar tarafından verilecek taâma (yemeğe) mülkü imiş gibi dinen bir hakkı taalluk ettiğine işaret vardır ki, “Onların mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardır.” (Zariyat, 51/19) âyetinin manâsıdır.¹⁶⁵ Bu yemek, verenlerin üzerine vacip olan yetimin hakkıdır. Veren, onu bir bahşiş olarak vermemekte, tersine yetimin hakkı olduğu için zorunlu olarak vermektedir.¹⁶⁶ Bu şekilde hak etmenin şiddetine tenbih ve başa kakmaktan men edilmiş olur. Yani öyle bir çaresizi doyuran kimse, onun kendi hakkı olan bir yiyeceği vermiş, borcunu ödemiş gibidir.¹⁶⁷

Buradaki “zemm” umumi değildir. Acizlikten dolayı miskini doyurmayana bir şey yoktur. Ancak cimrilik edip kendileri için mazeret arayarak “Allah’ın dilediği takdirde doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız? (Yasin, 36/47) diyenleri kapsamaktadır. Zemm onlara yöneltilmiştir. Sözün manası: “Güçleri yettiği halde yapmazlar; kendileri zor durumda olsa başkalarını teşvik etmezler.” olur.¹⁶⁸

وَيَمْتَعُونَ الْمَاعُونَ Zekâtı ve diğer yardımlarını esirger, vermezler.

¹⁶³ *Kitabun Mecmuatun Mine't-Tefasir*, Beyrut-ts., VI, 578.

¹⁶⁴ Elmalılı, IX, 6166; Aydüz, a.g.e., s. 130.

¹⁶⁵ Elmalılı, IX, 6167.

¹⁶⁶ Aydüz, 130.

¹⁶⁷ Elmalılı, IX, 6167.

¹⁶⁸ Kurtubi, XX, 144.

Mâûn: Zekâta, atıyye ve ihsana, az çok menfaati bulunan herhangi bir şeye, konu komşu arasında ödünç alınıp verilmek âdet olan çanak çömlek, kap kacak, sofrâ, balta, kürek ve daha böyle ev eşyası, alet ve edevata dair yardımlık şeylere denir.¹⁶⁹

İbni Mesud (r.a)'dan genelde balta, tencere, kova, çakmak taşı ve buna benzer yardımlaşılan şeyler olduğu rivayet edilmiştir. Bu gibi şeylerin zaruretten dolayı ödünç olarak istendiğinde verilmemesi dinde mahzurlu, zaruretin dışındaki hallerde ise mürüvvet bakımından çirkindir.¹⁷⁰

Kurtubî, Mâûn kelimesiyle ilgili olarak on iki görüş sayar ki, bunların arasında: Kureyş lisanında mal, evin menfaatini kapsayan balta, tencere, ateş ve bunlara benzer şeyler¹⁷¹; ödünç alınan kova, çakmak taşı; su ve at; verilmemesi helâl olmayan su, tuz ve ateş öne çıkmaktadır.¹⁷² Çünkü Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir ki; "Resûlullah'a verilmemesi helal olmayan şey nedir? Diye sordum" bana "Su, ateş ve tuzdur" dedi.¹⁷³

2.2. Servet ve Mal Toplamak

كَلَّا إِنَّهَا لَلْظَىٰ ۖ نَزَّاعَةَ لِلسَّوَىٰ ۖ تَدْعُوا مَنَٰ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ۖ وَجَمَعَ قَاوَعَىٰ ۖ
إِنَ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ۖ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ
مُنُوعًا

"Lâkin ne mümkün! O cehennem alev alev yanan bir ateştir. Eli, ayağı, bütün uzuvları söküp atar. İmana sırtını dönüp haktan yüz çevireni, bir de servet toplayıp yığan ve hayırda harcamayanı ateş kendine çağırır. Gerçekten insan cimri olarak yaratılmıştır. Başı derde düştü mü sızlanır durur. Ama servet sahibi olunca da, pinti kesilir. (Meâric. 70/15-21):

¹⁶⁹ Kurtubî, IX, 499.

¹⁷⁰ Zemaşeri, IV, 806; Kurtubî, XX, 146.

¹⁷¹ İbn Ebi Hatim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *Tefsîru İbn Ebi Hatim*, Beyrut-1999, X, 3469.

¹⁷² Kurtubî, XX, 146.

¹⁷³ Ebu Davud, Zekât, 35; İbn Mace, Rehûn, 16.

كلا İfadesi suçluları azarlamak ve Allah'ın azabından kurtulamayacaklarını açıkça bildirmek için getirilmiştir.¹⁷⁴

نظى Cehennemın bir adı¹⁷⁵ veya ikinci derecesidir ki, halis ateş manasındadır. Yani sırf ateşten ibarettir.¹⁷⁶ (Derileri soyup kavurur) El ve ayak uçlarına kadar ulaşır.¹⁷⁷ İbn Abbas'a göre: "Kafa derisini soyup çıkarır."¹⁷⁸

Allah Teâlâ, cehenneme konuşma kudreti verir de onlara şöyle seslenir: "Ey kafir bana gel! Çağırma işini cehennem zebanilerinin de yapması mümkündür."¹⁷⁹

Malı bir kapta toplayıp ondan Allah'ın hakkını vererek onu arındırmaz ve Allah'ın onda vacip kıldığı infakı yerine getirmez.¹⁸⁰

Cehennem, dünyada Allah'a itaat etmeyip imandan yüz çeviren kişileri fasih bir lisanla "Bana gel ey kâfir, bana gel ey münâfik" diye çağırarak kuşun yemleri yutması gibi yutar.¹⁸¹

Cehennemın çağırması, onların gelmelerinden mecaz da olabilir. Sanki onları çağırır, onlar da gelir.¹⁸²

وجمع فأوعى Toplayıp yığıcı da çağırır, Ev'a; yiyecekleri kapta toplamaktır.¹⁸³

جزع Üzüntü (hüzün)den daha tesirlidir. Çünkü hüzün geneldir; 'cezi' ise insandan kopup birden ayrılan hüzündür.¹⁸⁴

¹⁷⁴ Alûsî, XXIX, 60.

¹⁷⁵ Taberî, XIV, 93.

¹⁷⁶ İsfehânî, s.540; Alûsî, XXIX, 60.

¹⁷⁷ İsfehânî, s.271.

¹⁷⁸ Taberî, XIV, 94.

¹⁷⁹ Zemahşeri, IV, 611; Ebussuûd, IX, 32; Alûsî, XXIX, 61.

¹⁸⁰ Taberî, XIV, 96.

¹⁸¹ Beğavî, VIII, 223; Kurtubî, XVIII, 187; İbn Kesir, IV, 421; Zemahşeri, IV, 611.

¹⁸² Zemahşeri, IV, 610.

¹⁸³ İsfehânî, s.527

¹⁸⁴ İsfehânî, s.92.

Malı bir kaptı veya hazinede toplayıp onun hakkını vermeyeni cehennem çağırır. Abdullah b. Ukeym kese taşımaz ve şöyle derdi: “Allah Teâlâ'nın mal toplayıp biriktiren için ne söylediğini işittim.”¹⁸⁵ Hasan Basri de; “Ey Ademoğlu! Allah'ın tehdidini işittin, sonra dünyayı yığdın.” demiştir.¹⁸⁶

هلوع (Helû'): Sızlanan cimri demektir. Said b. Cübeyr'den böyle rivayet edilmiştir. Dahhak'a göre ise, Gerçekten insan, yani kâfir helû'dur. Yani hayrı engelleyen cimridir. Bir bela kendisine indiğinde sızlanır.¹⁸⁷

هلوع Helû' ifadesi kendisine kötülük dokunduğunda çok çabuk sızlanır; bir iyiliğe eriştiğinde ise onu esirger.¹⁸⁸ Ahmet b. Yahya'dan rivayet edilmiştir ki: Muhammed b. Abdullah b. Tahir bana, “Helu” nedir? dedi. Ben de “Allah onu tefsir etmiştir. Onun tefsirinden daha açık tefsir nasıl olur?” dedim.¹⁸⁹

Ebussuûd Efendi de “Allah'ın sözü onu en güzel şekilde zaten tefsir etmiştir. Ona fakirlik, hastalık vb. bir şey dokunduğunda abartılı olarak sızlanır.”¹⁹⁰ derken, Zemahşeri ve Alûsî ise “Kendisine bir şey ulaştığı zaman çok mızızlanıp sızlanır. Bir hayır elde edince, cimrilik edip onu insanlara vermez.”¹⁹¹ demişlerdir. Bolluk, zenginlik ve sağlığa kavuştu mu, onu vermekte çok cimri davranır. Bu üç sıfat, insan tabiatının yaratıldığı huylardır.¹⁹²

Fakirlik kendisine gelirse sabretmez, mala kavuşursa infak etmez. İbn Keysan: Allah insanı sevinç veren şeyleri sevmek ve kerih olan şeylerden kaçmak üzere yarattı. Sonra onu sevdiği şeyleri infak etmeye ve kötü şeylere karşı sabırla itaat etmeye çağırdı.¹⁹³ Bu

¹⁸⁵ Taberî, XIV, 96; Kurtubî, XVIII, 187; Alûsî, XXIX, 61; İbn Kesir, IV, 421.

¹⁸⁶ İbn kesir, IV, 421.

¹⁸⁷ Taberî, XIV, 97

¹⁸⁸ Ebussuûd, IX, 32.

¹⁸⁹ Zemahşeri, IV, 612; Alûsî, XXIV, 61.

¹⁹⁰ Beğavî, VIII, 223.

¹⁹¹ Zemahşeri, IV, 612; Alûsî, XXIV, 61.

¹⁹² Ebussuûd, IX, 32.

¹⁹³ Beğavî, VIII, 223.

ayette “insan” ile bütün insanlığın kastedilmesi mümkündür. Çünkü namaz kılanları bundan istisna etmiştir.¹⁹⁴ İstisna umumun ölçütüdür.¹⁹⁵

Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ademoğluna verilenlerin en kötüsü, ihtiraslı cimrilik ve hayasız korkaklıktır¹⁹⁶” Yine Esmâ b. Ebi Bekir’e “İnfak et, malını sayıp zabt etme, Allah da sana nimetini sayıp esirger. Sakın çömlekte para saklama! Sonra Allah da senden (nimetlerini) hapsedip tutar.”¹⁹⁷

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۝ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ

“Vay haline her hümeze ve lümezenin. Böylesi mal yığar ve onu sayar durur. Malının kendisini ebedî yaşatacağını sanır.” (Hümeze, 104/1-3)

Hümeze: Ayıplama, arkadan atma, inceden inceye veya geriden geriye küçümseyerek ve alay ederek şunun bunun namusu ve şerefi ile oynamayı, arkadan konuşarak ayıplayıp kınamayı adet ve sanat edinmiş kimseler için kullanılmıştır. Onun için bu manaların hepsinden kinaye olarak hümeze, gammazlığı adet ve sanat edinmiş kimselere söylenmiştir.¹⁹⁸

Lümeze: Mızrak saplar gibi kötülemek ve kaş göz kırparak işaret ederek, eğlence suretiyle birini diğerine göstermek manalarına olan “lemz”den daima herkesi ayıplamayı ve şuna buna ayıp ve eksiklik isnad ederek eğlenmeyi adet edinmiş kimseler için kullanılan bir sıfattır ki, bunların bariz vasfı mal ve servet toplayıp yığmak ve onu sayıp durmaktır.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Zemahşeri, IV, 612.

¹⁹⁵ Sâbûnî, *Safvetü'l-Tefasir*, III, 445.

¹⁹⁶ Ebu Davud, Cihad, 22.

¹⁹⁷ Buhari, Hibe, 15, Müstüm, Zekât, 28.

¹⁹⁸ Elmalılı, IX, 6086.

¹⁹⁹ Elmalılı, IX, 6087.

Bu âyet, insan haklarına saygının temeli olan, başkalarını küçümsememe ve ayıplamama prensibini koymuştur.²⁰⁰

مالا Şeklinde nekre gelmesi, hem malın çokluğunu göstermek, hem de (Onu sayıp durdu) ifadesine uygun olması içindir. Uzun emelleri ve uzak kuruntuları kendisini aldatıp durdu da malı onu dünyada ebedi kılacak zannetti. Denilmiştir ki: Bu, amel-i salih işlemeye ve dünyaya önem vermeye bir çaktırmadır. (Tarız). Çünkü bu şekilde davranmak insan, sonsuz hayatta ve kalıcı nimetler içerisinde ebedi kılar. Halbuki mal ne ebedidir, ne de insanı ebedileştirir.²⁰¹

جمع Kelimesini, İbn Amr, Hamza ve Kisâf şedde ile جمع şeklinde okumuşlardır ki, عدد idgam ile okunması onu destekler. Bu durumda anlam şöyle olur: Malını bir günde değil de şuradan, buradan belki yıllarca uğraşarak elde etmiştir. Ve onu defalarca sayıp sayıp durmaktadır.²⁰²

Malının, parasının miktarını öğrenmek için sayıp durmuyor. O malı saymaktan zevk ve tat alıyor. Çünkü ona göre şeref ve izzet ancak malla elde edilebilir. Parasının çokluğuna baktıkça, değerinin de çoğaldığını zannediyor, öyle de inanmaya başlıyor. Artık kendi altındaki herkesle alay etmeye onları küçük görmeye çalışıyor. Çünkü gurur ve şımarıklığı ona ölümü unutturmuş, basiretini köreltmıştır.²⁰³ “Saydı” diye terceme ettiğimiz “AddedeHu” okunuşuna göre, saymak, biriktirmek, depolamak, çok olmak anlamlarına da gelir.²⁰⁴

Malı kendisini dünyada ölümsüz kılacak zannetti de onu, ölümsüzlüğü sever gibi sevdi. Ya da mal sevgisi ona ölümü unutturdu. Veya uzun emelleri kendisini ebedileştirecek zannetti de ölüm hiç aklına gelmeyen kişi gibi işler yaptı. Burada ebediliğin ahiret için çabalamak olduğuna bir tariz vardır.²⁰⁵

²⁰⁰ Aydüz, a.g.e., s.108.

²⁰¹ Ebussuûd, IX, 198.

²⁰² Râzi, XXXII, 92.

²⁰³ Haydar, Hatipoğlu, *Ayetlere Farklı Bir Bakış*, Ankara-1997, s.79.

²⁰⁴ Râzi, XXXII, 93.

²⁰⁵ Beyzâvi, V, 528; Hazin, VI, 566.

Uzun emeli ve uzak kuruntularıyla malı kendisini aldattı da o, binalar yapmaya, ağaç dikmeye ve yeni su arkları kazmaya devam etti. Halbuki akıllı insan, bunun tersini yapıp ahireti için çaba sarf eder.²⁰⁶

Ayet, cimriliğe de işaretler. Zira bu kadar mal, serveti olmasına karşın sürekli onu sayıp duran, yardım için kullanmayan hatta belki azalır korkusuyla en basit günlük ihtiyaçlarına bile harcamayan insan tabii ki cimrilik kanserine tutulmuştur. İşte onun bu hali diğer insanlara karşı sevecen, merhametli, yumuşak ve toleranslı davranmasına da engel olmaktadır. Zaten, hamma ve lemmaz gibi hastalıkları da mala olan aşırı tutkusunun bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ayet mala düşkünlük ile davranış bozuklukları arasındaki sıkı irtibata dikkat çekmektedir. Malda cimri olduğu gibi, sevgi dağıtmakta da, insanlara tahammüllü davranmakta da cimri.²⁰⁷

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ (Malının kendisini ölümsüz kılacağını sanır.) Üçüncü ayet ise hamakatin en son derecesine işaret eder. İnsanları kınadı, gıybetlerini yaptı, el, kol, göz ve başla onları küçük düşürerek işaretler yaptı.²⁰⁸ Bütün bunları, topladığı ve sayıp sayıp da övündüğü malının çokluğundan dolayı yapıyordu. Onun bu hale düşmesinin esas ve ana sebebi de; malının kendisini dünyada ebedi kılacağını sanmasıydı.²⁰⁹

Bu kınayıcı, gururlu ve şımarık adam, yanındaki malın kendisine ölümden kurtulma imkânı vereceğini sanıyor. Bundan ötürü de dünyada ebedi kalacağını sanan bir insanın psikozuna giriyor, tavırlarını ona göre belirliyor. Dünyada yaşadıklarının hesabını vereceği bir başka aleme inanmıyor.

Ayet, malın insanı ebedî kılamayacağını, maddi menfaatlerle oluşmuş dostlukların ebedî olamayacağını bu niyetle mal toplayanın hüsranda olduğunu ifade ediyor.²¹⁰

²⁰⁶ Âlûsi, XXX, 230-1.

²⁰⁷ Hatipoğlu, s.80.

²⁰⁸ Hatipoğlu, s.80

²⁰⁹ Hatipoğlu, s.80

²¹⁰ Hatipoğlu, s.81

2.3. Eli Sıkı Olmak

أَفْرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ◊ وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى ◊ أَعِندَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ
يَرَى

“Şimdi iyice dikkat edin şu sırtını çevirip uzaklaşana. Azıcık verip de sonra cimrilik ederek vermeyene. Gaybların bilgisi onun yanındadır da onları kendisi mi görüyor?”
(Necm, 53/33-35)

Nüzûl Sebebi: Bu ayetlerin Velid b. Muğire hakkında indiği rivayet edilmiştir. Resûlullah (s.a.s.)’i dinleyip okuduğu Kur’an’ı işitince etkilenip Müslüman olmaya karar vermiş; Müşrikler de atalarının dinini terkedip, onların cehennemde olduklarını, iddia etmesinden dolayı onu ayıpladılar. Velid: “Allah’ın azabından korkuyorum” deyince, ona malından kendilerine bir miktar vermesi karşılığında Allah’ın azabını onun yerine üstleneceklerini söylediler. O da bu garantiyi vermeleri karşılığında malından birazını onlara verdi; sonra da cimrilik edip daha vermedi. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu.²¹¹

أَكْدَى Ekdâ: Vermeyi kesmektir. كَدِيَّةً’den alınmıştır. Kuyu kazarken kayaya rastladığı için, kazma işini tamamlamayan kişi için قَدْ أَكْدَى denir.²¹² Sonra Araplar, verip tamamlamayan, bir şeyi isteyip sonuna ulaştıramayanlar için أَكْدَى kullanmışlardır.²¹³ أكَدِيَ الرَّجُلَ Birisini geri çevirmek ona engel olmaktır.²¹⁴ Hayır ve iyiliği az olan kişi için de أَكْدَى الرَّجُلِ denir.²¹⁵ İstiare yoluyla ihtiyaçtan dolayı isteyip elde edemeyen ve az veren kişiye de böyle denir.²¹⁶ İbn Abbas: biraz verdi, sonra daha vermedi demiştir. Bunun sebebi ise fakir düşme korkusudur.²¹⁷

²¹¹ Vâhidî, s.329; Râzi, XXIX, 11; Kurtubî, XVII, 73.

²¹² İsfehâni, s.427; İbn Kesîr, IV, 257; Beyzâvi, V, 258; Elmahîlî, VII, 4608.

²¹³ Râzi, XXIX, 12; Kurtubî, XVII, 73.

²¹⁴ Râzi, XXIX, 12; Kurtubî, XVII, 73.

²¹⁵ Kurtubî, XVII, 73.

²¹⁶ İsfehâni, s.427; Zemahşeri, IV, 427.

²¹⁷ İbn Kesîr, IV, 257.

Sert kayaya rastlamak, cimrilikten kinayedir.²¹⁸ Önce veren, infak eden; sonra da cimrilik edip vermeyenler, kuyudan çıkan taşın suyu vermemesine benzetilmiştir. Böyle bir teşbih, suyun Araplar için öneminin büyüklüğünden dolayı maksadı ifade etmede etkili yol olsa gerek. Yani çölde su aramak için kuyu kazan adama engel olan kayanın yarattığı hayal kırıklığı; önce verip sonra cimrilik yapan adamın, infak ettiği insanları uğrattığı hayal kırıklığı ile aynı görülmüştür. Halbuki o insanlar bütün umutlarını ona bağlamışlardı.

أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَوْ يَرَى Gayb bilgisi yanında da o artık görüyor mu? Yani şimdiden ahireti görüyor da günahını başkasının yüklenivereceğini biliyor mu?²¹⁹ Ya da bir başkasının kendi yerine azabı yükleneceğine dair bir garantisi mi var?²²⁰ Bunu gözüyle mi gördü de cimrilik yaparak infaktan vazgeçti.²²¹ Cahillik ve ahmaklık olarak bu kendilerine yeter.²²² Durum hiç de öyle değildir. Gerçek olan, hiç kimsenin bir başkasının günahını yüklenemeyeceğidir. “Hiçbir kimse başkasının günah yükünü çekemez.” (Necm, 53/38; İsrâ, 17/15)

Bu ayetin nüzul sebebi konusunda, Vahidî, Zemahşerî ve Kurtubî'nin Hz. Osman için anlattıkları şu kıssa, ne büyük bir talihsizliktir: Buna göre, Hz. Osman malını infak ediyor, sadaka veriyordu. Süt kardeşi Abdullah b.Sa'd b. Ebî Serh kendisine; “Gidişatını beğenmiyorum, böyle giderse sana bir şey kalmayacak” demiş, bunun üzerine Hz. Osman “Benim günah ve hatalarım var. İnfak ederek Allah'ın rızasını ve affını umuyorum.” demiş. Abdullah da ona: “Sen malından bana ver, ben senin günahlarını üstlenirim” diye cevap vermiştir. Bu söz üzerine Hz. Osman da ona biraz mal vermiş, daha sonra bu infakı kesmişti. Bunun üzerine bu ayetler nazil olmuş, Hz. Osman da gene infak etmeye başlamıştır.²²³

²¹⁸ Elmalılı, VII, 4608; Ateş, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, V, 2563.

²¹⁹ Razi, XXIX, 11; Elmalılı, VII, 4609.

²²⁰ Kurtubî, XVII, 74.

²²¹ İbn Kesir, IV, 257.

²²² Kurtubî, XVII, 74.

²²³ Vahidî, s.329; Zemahşerî, IV, 427; Kurtubî, XVII, 73.

Râzi ve İbn Atıyye'nin haklı olarak dediği gibi bu iddia batıldır ve Hz. Osman 'r.a.)'a bir iftiradır.²²⁴ Gerçek olan, Hz. Osman değişik zamanlarda gerek fakirler için, gerekse cihad için, bir çok defalar malının çok büyük bir kısmını bağışlamıştır. Tebük seferinde ordunun ihtiyacı için bin deve yükü erzak ve silah bağışlamış, ayrıca bir Yahudi'nin elinde olan Rûme kuyusunu satın alarak Müslümanlar için vakfetmiştir. Hz. Peygamber (a.s.) ellerini kaldırıp “Ya Rabbi! Ben Osman'dan razıyım, sen de razı ol!” diye fecrin doğuşuna kadar dua etmiş ve Allah (c.c.)'da şu ayeti inzal buyurmuştur.²²⁵

“Mallarını Allah yolunda harcıyıp da infaklarının ardından minnet etmeyenler, rahatsızlık vermeyenler yok mu? İşte onların Rab'leri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir endişe yoktur ve onlar üzüntü de duymayacaklardır.” (Bakara, 2/262)

2.4. Allah Yolunda İnfak Etmemek

Bu başlık altında, mal ve servet biriktirip (kenz) bunları Allah yolunda harcamayanların ahirette karşılaşacakları çetin azaba dair ayetlere yer verilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ
بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا
يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ
جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ
فَتُؤْفَقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ

“Ey iman edenler! Doğrusu hahamların ve rahiplerin çoğu halkın mallarını haksız yollardan yerler ve insanları Allah'ın yolundan uzaklaştırırlar. Altını, gümüşü yığıp

²²⁴ Râzi, XXIX, 11; İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdulhak el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*, Katar-1991, XIV, 116-7.

²²⁵ Vahidi, s.73; Kurtubî, III, 199.

Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onları acı bir azabın beklediğini müjdele! Yığılan bu altın ve gümüş cehennem ateşinde kızdırılarak bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün onlara: “İşte” denilecek, sizin nefisleriniz için yığıp hazineye tıktıklarınız! Haydi tadın bakalım o tıktığınız şeyleri!” (Tevbe, 9/34-35)

Kur'an-ı Kerim, insanların biriktirdikleri şeyler sebebiyle ahirette karşılaşacağı azabı parlak, canlı ve hareketli bir tablo halinde tasvir ediyor.²²⁶ “Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanlara can yakıcı bir azabı müjdele...”

Kenz: Malı birbiri üstüne koyup saklamaktır. Aslı, hurmanın kapta saklanmasıdır.²²⁷ Toplayıp yığmak anlamı da vardır.²²⁸ İslâm literatüründe “Kenz” ayetleri olarak isimlendirilen bu ayetler konusunda müfessirler çok şeyler söylemiştir:

İbn Ömer (r.a.): Zekâtı verilen bütün mallar defnedilmiş olsa bile hazine (kenz) olmaz. Zekâtı verilmeyen her mal, defnedilmemiş olsa bile, Allah'ın, kur'an'da sahibinin dağlanacağını belirttiği kenzdir.²²⁹ Ümmü Seleme'den rivayet edilmiştir: “Ben altından ziynetler takınıyordum. Ya Resûlellah! Bu kenz sayılır mı? diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: “Zekâtı, verilecek miktara ulaşan şeyin zekâtı verilirse kenz sayılmaz.”²³⁰

Kenz, altın ve gümüşe has değildir.²³¹ Allah altın ve gümüşü zemmedince, bu ashaba ağır geldi. Dediler ki: Hangi malın daha hayırlı olduğunu bilseydik, ondan edinirdik. Hz. Ömer (r.a.): Ben onu sizin için Resûlullah (s.a.s.)'a soracağım” dedi. Soru ve Peygamber (a.s.): “Zikreden dil, şükreden kalp ve kişinin dini konusunda kendisine yardımcı olan eş” buyurmuştur.²³²

Altın ve gümüşün hakkı, insanlığın faydası açısından yaratılış hikmeti, mübadele vasıtası olması, yani para olarak alışverişi kolaylaştırması ve Allah'ın kullarının gerçek ihtiyaçlarına harcanmasıdır. Yoksa, “Sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir

²²⁶ Seyyid Kutub, III, 1645.

²²⁷ İsfahâni, s.442.

²²⁸ Kurtubi, VIII, 179.

²²⁹ İmam Malik, Muvatta, Zekât, 11; Taberi, VI, 52.

²³⁰ Buhari, Zekât, 4; Ebu Davud, Zekât, 3; İbn Mace, Zekât, 3.

²³¹ Kurtubi, VIII, 79.

²³² Ebu Davud, Zekât, 32; Tirmizî, Tefsir-i Sûreti't-Tevbe, 9; İbn Mace, Nikah, 9.

nimet, bir devlet ve kuvvet olmasıdır.” (Haşr, 59/7). Para bütün halk arasında tedavül etmelidir ve ihtiyaçların ehem olanı mühim olanına, şiddetlisi hafifine tercih edilerek güzelce harcanmalıdır.²³³ Günümüzde olduğu gibi, bir tarafta insanlar milyarlarla, trilyonlarla oynarken diğer tarafta çöplükten ekmek toplamak zorunda kalmamalı ya da açlıktan ölmemelidir. Şayet paraların zekâtı verilir, Allah yolunda gereken infaklar yapılırsa, bu manzaralarla karşılaşılmaz.

Ama mallar “Allah yolunda harcanmazsa” sahiplerini bekleyen müjde (!) “can yakıcı azaptır” bununla da bitmiyor. Daha ayrıntısı da var. “Biriktirdikleri altın ve gümüş cehennem ateşinde kızdırılır...” Dinleyenler acaba ne olacak diye bekliyor. Cevap gecikmiyor. Dağlanan alınlar, böğürler, sırtlar, bağırlar. İşkence faslı bittikten sonra terzîl ve tahkîr faslı geliyor. “Bu kendiniz için biriktirdiğinizdir, biriktirdiğinizi tadın öyleyse!...”²³⁴

Ahnef b.Kays anlatıyor: Kureyşliler’den bir cemaatla oturuyordum. Yanımıza saçları sert, elbisesi ve görünüşü kaba ve haşın bir kişi geldi. Onların yanında oturup selâm verdi sonra:

-Altın ve gümüşleri biriktirip infak etmeyenlere, üzeri cehennem ateşinde kızdırılmış taşları haber veriyorum. Bu taşlar onlardan her birinin memesi ortasına konulur, iki kürek kemiğinden çıkar. Kürek kemikleri üzerine konur, memeleri ortasından dışarı çıkar. Nihayet kürek kemikleri ile memeleri arasında gider gelir, dedi. Sonra o kimse geri dönüp gitti. Bir direğin yanına oturdu. Ben de arkasından gittim, yanına oturdum. Onun kim olduğunu bilmiyordum. Ben ona:

- Bu insanların senin söylediğin sözlerden hoşlanmadığını zannediyorum, dedim. Cevaben şunları söyledi:

-Onların hiçbir şeye akli ermiyor. Dostum bana dedi ki: (Ben: dostun kimdir? Dedim. Nebi (s.a.s.)’dir diye cevap verdi.

-Ey Ebû zer! Uhud’u görüyor musun? Kendisinin bir işi için Resûlullah (s.a.s.) beni oraya göndereceğini zannederek gündüzden ne kadar kaldı diye güneşe baktım. Evet, dedim. Şöyle buyurdu:

²³³ Elmalılı, IV, 2520.

²³⁴ Seyyid Kutub, III, 1646’dan özetle.

-Uhud Dağı kadar altınım olsa, üç dinâr dışında hepsini infak etmedikçe rahat etmem.” Ebu Zerr (r.a.) sonra şöyle devam etti: “Bu insanlar dünya metâna süratle koşuyorlar ve başka bir şey düşünmüyorlar. Hayır, Allah’a yemin ederim ki, Allah’a kavuşuncaya kadar onlardan bir dünya metâ istemem, onlara dinden (hiçbir şey) de sormam.” dedi.²³⁵

Bu ayetin Ehl-i kitab hakkında mı indiği yoksa müslümanları da kapsamına alıp almadığı konusunda ebû Zerr (r.a.) ile Muaviye (r.a.) arasında tartışma çıkmış, Ebû Zerr (r.a.) müslümanları da kapsadığını söyleyip, halka mal biriktirmeme konusunda telkinler yapınca Muaviye (r.a.) Halife Hz. Osman’a Ebû Zerr’i şikayet etmiş, halife de onu Şam’dan geri çağırıp Medine köylerinden Rebeze’de iskâna mecbur etmiştir. Ebû Zerr’in yanına gelip halifeye karşı isyan bayrağı açmasını teklif edenlere şöyle cevap vermiştir: “Hayır! Bana böyle bir öneride bulunmayın. Başıma bir Habeşliyi de emir yapsalar sözünü dinler, ona itaat ederim.” demiştir.²³⁶

İslâm, mal yığmayı (kenz) hoş görmez. Kendisinin, çoluk çocuğunun ihtiyacından fazlasını en başta kendi akrabalarına sonra da fakirlere vermeyi öğütler, Hak rızasına harcamayı öğütler. Kur’an-ı Kerim’de “...Bir de senden ne infak edeceklerini sorarlar. De ki: İhtiyacınızdan artanı harcayın. Böylece Allah size ayetlerini açıklıyor ki dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz.” (Bakara, 2/219)

Ayetteki **عفو** “Afv” Kolay olan, ihtiyaçtan fazla olan verilmesinde kolaylık olan anlamındadır. Tersî, “Cühd” fakirin sahip olduğu az şeydir. Bu durumda afv: verilmesi kalbe zor gelmeyen, ailenin ihtiyacından fazla olan demektir.²³⁷

Nitekim rivayet edilmiştir ki: Bir savaşta ganimet olarak hissesine düşen altından bir miğferi getirip Resûlullah’a sadaka olarak alması için veren adama Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Sadakanın efdali, zenginin sırtından olamıdır.”²³⁸

²³⁵ Buhârî, Zekât, 4; Müslim, Zekât, 10.

²³⁶ Aynı Bedruddîn, Ebî Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-Kâri Şerh-i Sahihî'l-Buhârî*, Mısır-1972, VIII, 261; İbn Sa'd, *Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut-1985. IV, 226-227; İbn Abdil-Berr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İstiab fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Kahire-ts., I, 252b.

²³⁷ Zemahşerî, I, 262; Kurtubî, III, 42.

²³⁸ Ebu Davud, Zekât, 39.

وَمَا لَكُمْ إِلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا
يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ
أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكَلَّا وَعَدَّ اللَّهُ الْحُسْنَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“Göklerin ve yerin yegâne varisi Allah olup, bütün mallarınız zaten O’na ait olduğu halde niçin Allah yolunda harcamıyorsunuz? Sizden, fetihden önce infak eden ve savaşan kimse ile bunları yapmayan elbette bir olmaz. İşte onlar, bundan sonra infak edip savaşanlardan derece bakımından daha yüksektirler. İşte onlar, bundan böyle infak edip savaşanlardan daha üstündürler. Bununla beraber Allah, her birine de cennet vaad eder. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.” (Hadid, 57/10)

Hangi özür veya hangi şey, sizi Allah’a itaatten, onun rızasından, onun için cihaddan alıkoyuyor. O, göklerin ve yerin sahibi iken, fakirlik endişesiyle O’nun yolunda harcamaktan korkmayın. O, her ikisinde de tasarruf sahibidir. Malların hepsi Allah’a kalacaktır. Sizin onlar üzerindeki mülkiyetiniz mecazîdir. Her şeyin gerçek sahibi Allah (c.c.)’tir. Bu mallar sizin elinizde ebedi kalacak değildir. Muhakkak bir gün onlardan ayrılacaksınız ve bunlar Allah’a kalacaktır. Ayette de bildirildiği gibi; “Şu kesin bir gerçektir ki bütün dünyaya ve dünyada yaşayan bütün insanlara biz varis olacağız.” (Meryem, 19/40) Hayatta iken bu malı Allah yolunda sarf etmelisiniz ki ahirette bu davranışınız dolayısıyla Allah sizi mükâfatlandırsın. Sarf etmediğiniz o mal yine de Allah’a kalacaktır. Aradaki fark, infak etmediğiniz takdirde hiçbir mükâfata hak kazanamayacaksınız.²³⁹

Zaten bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Ademoğlu malım malım der. Halbuki malından sana ancak yiyip tükettiğin yahut giyip eskittiğin, yahut sadaka verip (hakkını) yerine getirdiğinden başka ne var?”²⁴⁰

²³⁹ Kurtubî, XVII, 156; Mevdûdî, VI, 123’den istifadeyle.

²⁴⁰ Müslim, Zühd, 34, Tirmizî, Zühd, 31.

Mali sıkıntıya ve yoksulluğa düşme korkusuyla Allah yolunda sarfetmekten kaçınılmamalı, kâinatın tüm hazinelerinin sahibinin Allah olduğu bilinmelidir. Dolayısıyla O, elinizde bulunan daha fazlasını bağışlamaya kadirdir. Bunun garantisini de bizzat kendisi veriyor. “...Siz hayır yolunda her ne harcarsanız Allah onun yerini doldurur. O rızık verenlerin en hayırlısıdır.” (Sebe, 34/39)

Ayetteki infakın vacip ve nafil her türlü harcamayı²⁴¹ teşvik ettiği bunu yapmayanları azarladığı²⁴² söylenmiştir.

لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ
لَمْ يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ بَعْدِ وَقَاتَلُوا “Sizden, fetihten önce infak eden ve savaşan kimse ile bunları yapmayan elbette bir olmaz. İşte onlar, bundan sonra infak edip savaşanlardan derece bakımından daha yüksektirler.”

Ayetin, bu kısmının Hz. Ebu Bekir (r.a.) hakkında indiği rivayet edilmiştir. Çünkü o hem ilk müslümanlardandır, hem de İslâm uğrunda ilk infak eden kişidir.²⁴³

“Fetih’ten önce” den kastedilen, Mekke’nin fethi, yahut hakkında Fetih Sûresi’nin indiği Hudeybiye’dir. “Sebebin husûsî olması, hükmün umûmî olmasına engel teşkil etmez”²⁴⁴ kaidesinden hareketle, Mekke’nin fethi veya Hudeybiye’den evvel infakda bulunan ve savaşan muhacir ve Ensarı da içerisine almaktadır. Bu yüzdendir ki çoğul sigasıyla “Onlar derece itibarıyla daha büyüktür.” buyurulmuştur.²⁴⁵ Zemaşşerî, onların “İslâm’da birinci dereceyi kazanan Muhacirler ve Ensar ile onlara güzelce tabi olanlar yok mu? Allah onlardan razı, onlar da Allah’tan razı oldular...” (Tevbe, 9/100) ayetinde övülmüş olan “Sabîkûnel-evvelûn” olduğunu belirtmiştir.²⁴⁶

²⁴¹ Elmalılı, VII, 4734.

²⁴² Kurtubî, XVII, 156.

²⁴³ Vâhidî, s.334; Kurtubî, XVII, 156; İbn Kesir, IV, 307.

²⁴⁴ Zerkani, Muhammed Abdulazim, *Menahilu'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut-1988, I, 129; Subhi Salih, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut-1988, s. 159.

²⁴⁵ Elmalılı, VII, 4735.

²⁴⁶ Zemaşşerî, IV, 474.

Abdurrahman b. Avf ile Hâlid b. Velid arasında münakaşa esnasında şöyle bir konuşma geçmişti. Hâlid Abdurrahman'a: "Siz bizden önce (Müslüman olarak) yaşamış olduğunuz günlerde önümüze geçmek istiyorsunuz" demişti. Bu söz Hz. Peygamber (s.a.s.)'e iletilince buyurdu ki: "Ashabıma sövmeyiniz. Şayet sizden biriniz Uhud dağı kadar altın tasadduk etse, ashabımdan birinin bir Müdd (iki avuç dolusu) miktarı sadakasına ulaşamaz, hatta bunun yarısına bile erişemez."²⁴⁷

Görüldüğü gibi bu hadis, "Onlar" diye işaret olunanların Hudeybiye'den önce, infak edenler olduğunu kuvvetlendirmektedir. Çünkü, Halid b. Vedin'in müslüman olması hadisesi, Hudeybiye'den sonra, Mekke'nin fethinden önce idi. Şu halde fetihten maksat, Hudeybiye demektir.²⁴⁸

"Bununla beraber Allah, herbirine de cennet vaad eder. Allah yaptığımız her şeyden haberdardır."

Hüsnâ: En güzel mükâfat yani cennettir. Allah her birinin niyetlerine ve amellerine bakacak ve fedakârlığın hangi şartlarda yapılmış olduğunu dikkate alarak cennetle karşılıklarını verecektir. Onun mükâfatı gelişigüzel dağıtılmayacaktır. Çünkü O, herkesin yaptığı fedakârlıklardan haberdardır.²⁴⁹

2.5. Kerhen Harcamak

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَيُرْسُولِهِ وَلَا
يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارْهُونَ

"Bu teberrûlarının kabul edilmemesinin tek sebebi şudur: Çünkü onlar Allah'a ve resûlüne karşı inkâr ve nankörlük içindedirler. Namaza ancak üşene üşene gelirler. Yardımda bulunurken de istemeye istemeye verirler." (Tevbe, 9/54).

²⁴⁷ Buhârî, Fezail, 5; Müslim, Fezail, 54; İbn Hanbel, III, 266.

²⁴⁸ İbn Kesîr, IV, 306; Elmalılı, VII, 4735; Mevdûdî, VI, 124.

²⁴⁹ Zemahşerî, IV, 474; Kurtubî, XVII, 157; Elmalılı, VII, 4735; Mevdûdî, VI, 124.

Onların infaklarının kabul edilmesine engel olan şey, küfür ve onun neticesi olan namaza üşenerek gelmeleri ve nafakayı istemeyerek vermeleridir. Mallarını istemeyerek vermelerinden dolayı onunla bir sevap bekleyemezler. Terkinden dolayı da azaptan korkmazlar.²⁵⁰ Ayet, Allah'ı inkâr eden kimsenin, iyi amellerinden herhangi bir şeyinin, Allah katında makbul olamayacağına delâlet etmektedir.²⁵¹

Ayette en değerli iki amelin zikredilmesiyle yetinilmiştir. Çünkü namaz, bedeni ibadetlerin en şerefli; Allah yolunda infak da mâli ibadetlerin en şerefliisidir. Bu ibadetler, İslâm'da gösterilmesi istenen ve imanın delili olan iki vasıftır. Kabahatlerin sayılması ise, nitelenenin çirkinliğini ve zemmini artırır.²⁵²

Münafıklar "... Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar; sırf insanlara gösteriş yaparlar, yoksa aslında Allah'ı pek az hatırlarlar." (Nisa, 4/142) ayeti fehvasınca, namazlarını tembel tembel ve gösteriş mülâhazasıyla kılarlar. Demek ki, onlar bir mânâda İslâmî çizgide hayatlarını sürdürüyorlar; Hz. Peygamberin arkasında yerlerini alıyorlar ama gözleri bakar kör, vicdanları karanlık düşünceleri imansız ve hiç de samimi değiller. Öyleyse onların en büyük talihsizlikleri samimiyetsizliklerindedir.²⁵³

Namaz onlara ağır gelir. Çünkü "Sabırla, namazla (Allah'tan) yardım dileyin, şüphesiz bu, (Allah'a) saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir." (Bakara, 2/45) ayetinde ifadesini bulduğu gibi onlara ağır gelir.

Zemahşerî; mü'minlerin üşendim demesinin hoş olmadığını, zira bunun münafıkların bir sıfatı olduğunu belirtmiştir.²⁵⁴

Münafıklar namazı ve infakı Allah rızası için değil, başka bir maksat, dış görünüşü kurtarmak için yaparlar. Bundan dolayı infakı bir istek ve benimseme söz konusu olmadan görünüşte gönül hoşluğu ile yapıyormuş olsalar bile o nafakaların Allah yoluna harcanması yine de canlarını sıkır. Bunu isyan ederek ve gönülden istemeyerek verirler.

²⁵⁰ Ebu Hayyan, V, 55; Âlûsî, X, 117.

²⁵¹ Râzî, XVI, 89.

²⁵² Ebu Hayyan, V, 55.

²⁵³ M. Fethullah, Gülen, *Kur'an'dan İdrake Yanstyanlar*, İstanbul-2000, I, 43.

²⁵⁴ Zemahşerî, II, 270.

Münafıkların ruh halleri budur. Art düşünceyle yaptıkları ve gönüllü olarak yapıyormuş gibi gösterdikleri bu fiilleri, iyi niyete dayalı olarak yapılan öteki işleri ilgilendirmez. Meselâ bir münafığın Müslüman mücahitlere sırf kendi arzu ve isteğiyle Allah için diyerek bir infakta bir yardımda bulunması ve bunun altında onları aldatma maksadını gözetmesi gönüllü bir sarf olmakla beraber yine de bir taat ve ibadet değildir, bir isyandır.²⁵⁵

²⁵⁵ Elmalılı, IV, 2569.

3- KUR'AN'A GÖRE CİMRİLER KİMLERDİR?

Bu bölümde mal ve servetle cimrilik yapan münafıkların yanı sıra, kitaplarında sahip oldukları bilgileri özellikle de Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamberliğine işaret eden Tevrat ayetlerini gizleyerek cimrilik yapan Yahudiler de ele alınmıştır.

3.1. Kendini Beğenen ve Övünen Kibirli Tipler

Kur'an'da cimrilik yapan insan tiplerinin ana başlığını kendini beğenip övünen ve ellerindeki servetin Allah vergisi olduğunu unutup onunla insanlara karşı böbürlenmiş kişiler oluşturmaktadır.

3.1.1. Yahudiler

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ۝ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا

“Bilin ki Allah kendini beğenen ve övünüp duran kimseleri sevmez. O cimrilik eden, üstelik etrafındaki insanlara cimriligi tavsiye eden Allah'ın lûtf-u fazlından kendilerine verdiği nimetleri gizleyen nankörler yok mu, işte biz onları zelil ve perişan edecek bir azap hazırladık.” (Nisa, 4/36-37)

Ayetin baş tarafında Allah Teâlâ kendisine ibadet edilip hiçbir şeyi O'na ortak koşmamayı, ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi vb.) iyilik yapmayı emrettikten sonra, kendini beğenen, kibirli kimseleri sevmediğini belirtiyor.

Muhtal: خيل ”Hayal görmek” tendir. Rüyada ve aynada görülen tasavvurlar gibi. Sonra hayal gören her şahsa kullanılmıştır. İnsanın kendisinde olduğunu zannettiği

üstünlükten dolayı kibirlenmesidir.²⁵⁶ Kibir sahibi, kendisini beğenen demektir. Kendini beğenip insanlara karşı kibirlenerek övünen kişidir ki, onlardan daha iyi olduğunu zanner. Kendine göre büyüktür, ama Allah katında küçük,²⁵⁷ insanlar nezdinde de hoşlanılmayan kişidir.²⁵⁸

فخور Fehûr ise, mal ve makam gibi haricî şeylerle insanların birbirlerine karşı övünmesidir. Fehur, çoklukla övünmektir.²⁵⁹ Kibirlenerek çok övünen kişi demektir. Özellikle bu iki sıfatın zikredilmesi, bu sıfatlara sahip olan kişinin fakir yakınlarını ve fakir komşularını beğenmeyip, onlara ayette emredilen ihsanı yerine getirmemesinden dolayıdır.²⁶⁰

Onlar, Allah'ın kendilerine lûtfundan verdiği malı, zenginliği ya da Peygamber (a.s.)'in Tevrat'ta kendilerine açıklanan sıfatlarını gizleyenlerdir. Ayetin, bazı Yahudilerin Ensar'a nasihat yoluyla: "Mallarınızı infak etmeyin, sizin için fakirlikten endişeleniyoruz" demeleri üzerine indiği söylenmiştir.²⁶¹ İbn Abbas'a göre de ayetle kastedilen, 'kibirlenip övünmeyi, malla cimrilik etmeyi ve Tevrat'ta Allah'ın bildirdiği Muhammed (s.a.s.)'in sıfatlarını gizlemeyi kendilerinde cem eden Yahudiler kastedilmiştir.²⁶² Çünkü, hahamlar, o sıfatları gizliyorlar ve kendi takipçilerine de gizlemelerini emrediyorlardı.²⁶³

Ehl-i Kitabın Peygamber (a.s.)'in peygamberliğini bildikleri, buna rağmen özellikle Yahudilerin bunu gizlediği hem Kur'an'da hem de değişik kaynaklarda bildirilmektedir. "Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu (Peygamberi) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanır; ama yine de onlardan bir gurup bile bile hakikatı gizlerler." (Bakara, 2/146; En'am, 6/20; Araf, 7/157)

²⁵⁶ İsfehâni, s.162

²⁵⁷ Kurtubi, V,125

²⁵⁸ İbn Kesir, I,495

²⁵⁹ İsfehâni, s.374

²⁶⁰ Kurtubi, V,125

²⁶¹ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nizâl*, s.129; İbnu'l-Cevzi, 11,15

²⁶² İbn Ebî Hatim, 111, 953; Kurtubi, V, 126.

²⁶³ Ebussuûd, 11, 176

Hız. Ömer, Yahudilerin alimlerinden Abdullah b. Selâm'a Hz.Peygamberi sordu. Abdullah cevaben "Ben O'nu oğlumdan daha iyi tanırım" dedi. Hz. Ömer: "Niçin?" deyince Abdullah: "Çünkü ben Muhammed'in peygamber olduğundan şüphe etmem. Fakat çocuğumdan şüphe edebilirim. Çünkü annesi hâinlik etmiş olabilir."²⁶⁴

Reşid Rıza: "Cimrilik, ilimle cimrilik şeklinde tahsis edilmişse söz Yahudiler hakkındadır" demiştir.²⁶⁵

وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ "Allah'ın lûtfundan kendilerine verdiğini gizlerler..." Yahudiler gelecek olan son peygamberin kendilerinden gelmesini bekliyorlardı. Böylece onun etrafında toplanıp cihana hâkim olacaklardı. Hz. Peygamber, onların dünya hakimiyeti davalarına hizmet etmediği, ırkçılığı yerip, bütün insanları eşit ve kardeş ilan ettiği için bile bile ona düşman oldular.²⁶⁶

"Allah'ın lûtfundan kendilerine verdiğini gizlemek" Allah'ın rahmet ve lûtfunu görmeksizin yaşamak demektir. Sözelimi, zengin bir kimse asıl seviyesinden aşağı bir seviyede yaşar, parasını ne kendisine, ne ailesine, ne muhtaçlara, ne de başka yararlı bir işe harcamazsa, o zaman Allah'ın fazlından verdiği şeyleri gizliyor ve cimrilik ediyor demektir. Kısacası, onun görünüşü sanki çok fakir bir konumda imiş gibidir. Bu, Allah'a yapılan apaçık bir nankörlüktür.²⁶⁷

"Kafirler için alçaltıcı bir azap hazırladık" şeklinde zamir yerine açıkça 'kafir' diye kullanılması, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük edenler için alçaltıcı bir azap olduğunu bildirmek içindir.²⁶⁸

²⁶⁴ Vâhidî, s.37.

²⁶⁵ Reşid, Rıza, *Tefsiru'l-Menar*, Beyrut-1973, V, 98.

²⁶⁶ Muhittin, Akgül, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber*, İzmir-1999, s.63

²⁶⁷ Mevdûdî, I, 360.

²⁶⁸ Ebussuûd, 11, 176.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَعْلُومَةٌ وَعَلَيْهِمْ وَعَيْنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ
مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

“Yahudiler: ‘Allah’ın eli bağlıdır’ dediler. Hay kendi elleri bağlanasılar! Hay dediklerinden dolayı mel’ûn olası adamlar! Hayır, hiç de öyle değil! Allah’ın iki eli de açıktır. Dilediği şekilde infak eder...” (Maide, 5/64).

İbn Abbas, İkrime ve Dahhak demiştir ki. Allahu Teâlâ Yahudilere geniş imkanlar vermiş, onlar da bu sayede insanların en çok mala sahip olanları olmuş ve verimli topraklara sahip olmuşlardı. Allah’a isyan edip resûlünü inkâr ederek yalanladıklarında, onlara verdiği geniş imkânları çekip aldı. Bunun üzerine Yahudiler’den Finhas b. Azûra, “Allah’ın eli sıkıdır.” dedi. Ayet bunun üzerine nazil olmuştur.²⁶⁹

Allah Teâlâ, bu ayette ihsanı ‘el’ tabiriyle nitelemiştir. Çünkü insanlar bağış ve iyilikleri çoğunlukla elleriyle yaparlar. İnsanların birbirlerini cömertlik, kerem ya da cimrilik, sıklık ve şuhh ile nitelemeleri, ellerine niteledikleri sıfatla çok yaygın bir şekilde kullanılır. Arap şiir ve kelâmında da bu çok yaygın bir kullanımdır. Bundan dolayı Allah Teâlâ, onlara bildikleri bir şekilde hitap etmiş ve aralarında konuştukları şekilde onlara konuşarak buyurmuştur ki: “Yahudiler Allah’ın eli sıkıdır, dediler.” Onlar bununla şunu kastediyorlar: Allah bize karşı cimrilik ediyor ve lûtfundan bize vermiyor; tıpkı bir iyilik yapmak için elini açmaya güç yetiremeyen kişi gibi eli bağlıdır.²⁷⁰

Cimri için “eli bağlı” denilir. Denilmiştir ki; Yahudiler, Allah’ın her şeyin hükmünü verip karara bağladığını, son noktayı koyduğunu işittiklerinde, “Öyleyse Allah’ın eli bağlıdır.” demişlerdir. Böylece onun elinin boşa kalmasını kastetmişlerdir.²⁷¹

²⁶⁹ Kurtubî, VI, 154; İbn Kesîr, 11, 75.

²⁷⁰ Taberî, IV, 404.

²⁷¹ İsfahânî, s.363.

Allah, onlara cevap olarak: **عَلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلَعْنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ** كَيْفَ يَشَاءُ “Söyledikleri söz sebebiyle onların elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Aksine Allah’ın elleri açıktır, dilediği gibi verir.” diye cevaplamıştır.

Kelbî demiştir ki: Onlar bolluk içindeydiler bu sözü inat, alay ve istihza olarak söylemişlerdir. (Elleri bağlansın). Bu haberdir ve onların Cehenneme düşeceğini, bundan kurtulamayacaklarını bildirmektedir. Hasan Basrî: Dünyada Allah’ın onları en cimri kavim yaptığını haber vermektedir. Zeccac ise; Onlar için cimrilikle bedduadır. Bundan dolayı onlar, Allah’ın mahlûkatının en cimrileri olmuşlardır.²⁷²

Zemahşerî de: Ellerin bağı olmasının, gerçek anlamda onlara bir beddua olması da mümkündür. Dünyada esir olarak elleri bağlanıp, ahirette cehennem zincirleriyle azaba uğrayacaklardır.²⁷³

“Allah’ın eli bağlıdır.” dedikleri halde “Hayır, hiç de öyle değil! Allah’ın iki eli de açıktır.” diye onlara cevap vermesi, onların sözlerini reddetmekte daha tesirli olmakta ve O’na cömertliğin son sınırını vererek, cimriliği ondan nefyetmektedir. Çünkü, cömert malını harcarken son sınırı iki eliyle birden vermesiyle olur.²⁷⁴

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ Bast: Bağışlamak ve vermek anlamındadır.²⁷⁵ El açıklığı, cömertlik ve keremden kinayedir. Hâşâ o cimri değil, mutlak cömerttir.²⁷⁶

يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ Dilediği şekilde infak eder. Allah’ın cömertlik vasfını te’kiddir.²⁷⁷

Allahü Teâlâ’nın bütün nimetleri, kulları içindir. O’nun kudret hazinesi boldur, dilediğine kat kat verir. O’nun hazinesinden hiçbir şey eksilmez. İğne ucuyla denizden

²⁷² Ebu Hayyan, 111, 534.

²⁷³ Zemahşerî, I, 656

²⁷⁴ Zemahşerî, I, 656

²⁷⁵ İsfahâni, s.46

²⁷⁶ Elmalılı, 111, 1729.

²⁷⁷ Ebu Hayyan, 111, 535; Ebussuûd, I, 58.

su alınamayacağına göre, Allah'ın kudret hazinesinden de hiçbir şey eksilmez. Mü'min, Allah'ın kendisine verdiği nimetlerden tasadduk etmeli, malım-mülküm azalır diye korkmamalıdır. Allah yolunda tasadduk ettiği sürece elindeki nimet eksilmez, aksine artar.²⁷⁸

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۝ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ
بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

“... Allah övünüp duran, kibirli, kendini beğenmiş kimseleri sevmez. Böyleleri hayır işlerinde hem kendileri cimri davranır, hem de başkalarına cimriliği öğütlerler. Ama bunlar bilsinler ki, kim malını Allah yolunda harcamaktan yüz çevirirse Allah Ganiyy-i Hamîd'dir. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan Müstağnidir, her türlü hamd ve övgüye layıktır.” (Hadid, 57/23-24)

Muhtal: Kendisine verilen dünyalıktan dolayı kibirlenen, kendine övünme gözüyle bakan kişidir.²⁷⁹ Kibir sahibi, kendini beğenen demektir. Muhtâl, “ihtiyâl”den ism-i fâil olup kendinde görünen bir fazileti hayal ederek kibirlenen manasını ifade etmektedir ki, kendini beğenmiş diye tabir edilir. Aslında bu kelime : **خيلاء** Hayal görmek” ten türemiştir.²⁸⁰

Fehûr: İnsanlara hakir gözle bakıp övünen demektir.²⁸¹ Fehûr mübalağa sigasıdır. Çok iftihar edici demektir. “Allah çok övünen kibirlilerin, kendini beğenmişlerin hiçbirini sevmez.” Bu ilave övünmenin sakıncasını ve kötü görülen çeşidini beyan etmektedir. Demek ki, hoş karşılanmayan güven, kibir ve gurur getiren fazla güvendir.²⁸²

²⁷⁸ Semerkandî, Ebu'l-Leys, *Tefsiru'l-Kur'an*, İstanbul-1995, 11, 218

²⁷⁹ Kurtubî, XVII, 167.

²⁸⁰ Elmalılı, VII, 4755.

²⁸¹ Kurtubî, XVII, 167.

²⁸² Elmalılı, VII, 4755.

“الَّذِينَ” مختال²⁸³ den bedel yahut هم الذين manâsına mahzuf mübtedânın haberidir. Yani “şöylelerini ki,” yahut “onlar öyle kimselerdir ki” cimrilik ederler; sadaka vermekten, yardım etmekten, Allah yolunda harcamaktan mallarını kıskanır, esirger ve cimrilik ederler. “İnsanlara da cimriliği emrederler.” Bu durum iki şekilde olur. Ya nasihat ediyormuş gibi doğrudan doğruya ağızlarıyla söyler ve iktisattan, idareden bahsederek sıklığa, cimriliğe teşvik ederler. Yahut davranışlarıyla herkese cimrilik örneği olurlar.²⁸⁴

Allah, kendini beğenip böbürlenmiş cimrileri sevmez ki, onlar mal ve dünyadan bir pay ile rızaklandıklarında, ona olan sevgileri ve kendilerindeki güç ile cimrilik edip, onu Allah yolunda ve hayır yönlerinde harcamazlar. Bu da yetmez, insanlara da cimriliği emrederler.²⁸⁵

Zeyd b. Eslem: “Allah Azze ve Celle’nin hakkını eda etme konusunda cimriliktir.” Amir b. Abdullah el-Eş’ari: “Sadaka ve haklar konusundaki cimriliktir.” Tavus: “Elinde olan şeyle cimriliktir.” demiştir.²⁸⁶

Önceki ayette ele alınan gerçeğe burada sözü edilen böbürlenmek ve kendini beğenmek arasındaki münasebet şöyledir: Her şeyin Allah’ın emriyle başına geldiğini bilen mü’min verdiği sadakalardan ötürü büyüklenip böbürlenmez ve öğünmez. Cimrilik yapmayacağı gibi cimriliği de emretmez. Ama bu gerçeği anlamayan bir kişi kendisine verilen malın makam ve mertebenin kendi kazancıyla olduğunu zanneder. Bunun üzerine öğünür, böbürlenir sonra onu kimseye vermek istemez. Kendisi vermediği gibi başkalarının da vermesini önlemeye çalışır. Cimriliği teşvik ederek kendi prensip ve metodunu gerçekleştirmek için uğraşır.²⁸⁷

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ “Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah zengindir, hamde lâyıktır. Kim infaktan yüz çevirirse, muhakkak ki Allah, ondan ve onun infakından müstağnidir. O, zatıyla övülmüştür, şükründen yüz çevirilmesi, ona

²⁸³ Zemahşeri, IV, 480; Beyzâvi, V, 303.

²⁸⁴ Elmalılı, VII, 4756.

²⁸⁵ Zemahşeri, IV, 480; Hâzin, VI, 186.

²⁸⁶ Kurtubi, XVII, 168.

²⁸⁷ Seyyid Kutub, VI, 2494.

zarar vermez; nimetlerinden bir şeyle ona yaklaşmak da ona bir fayda sağlamaz. Musa (a.s.)'nın dediği gibi: “Eğer, dedi Musa, siz ve dünyada bulunan herkes kafir olsa, bilesiniz ki, Allah’ın hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, mutlak zengindir, her türlü övgüye lâyıktır.” (İbrahim, 14/8)

Burada bir tehdit vardır ve infak emrinin infak edenin yararına olduğunu hissettirmektedir.²⁸⁸

3.1.2. Mūnafıklar

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْقَاسِيُونَ

“Mūnafık erkeklerle, mūnafık kadınlar size değil, birbirlerine benzerler. Kötülüğü teşvik edip iyiliği men ederler ve ellerini sımsıkı tutarlar. Onlar Allah’ı unutup terkettiler. Allah da onları terketti. Şüphesiz ki mūnafıklar, hep itaat dışına çıkan fasık kimselerdir.” (Tevbe, 9/67).

Bu ayeti, daha önce birinci bölümde “Cimriliğin Farklı Kullanımları! 1., 2., 3. bölümünde açıklamaya çalışmıştık. Burada tekrar ele almamızın sebebi, Kur’an’da mūnafıkların da cimriler arasında sayılmasıdır.

Mūnafıklar dinden çıkma konusunda tek bir şey gibidirler. Zeccac: الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ “Bu kısım şu ayete bağlıdır: “O Mūnafıklar yanınızda Allah’a yemin ederek sizden olduklarını ileri sürerler. Aslında onlar sizden değildirler.” (Tevbe, 9/56). Yani onlar mü’minlerden değildirler. Fakat birbirlerindedirler. Yani kötülüğü teşvik edip iyiliği men etmede birbirlerine benzerler.” demiştir.²⁸⁹

²⁸⁸ Beyzâvî, V, 303.

²⁸⁹ Kurtubî, VIII, 127.

وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ Ellerinini kabzederler. (Kabz: Bir şeyi avuçla toplayıp almaktır.) Elin bir şeyi kabzetmesi, onu elde ettikten sonra toplayıp tutmasıdır. Elin harcamaktan kaçınmasına “kabz” denilir. Allah (c.c.) münafıkların infaktan kaçındıklarını belirtmektedir.²⁹⁰

Elin kabzedilmesi, şuhh ve buhl’dan yani cimrilikten kinayedir, tıpkı onu açmanın cömertlikten kinaye olması gibi. Zira veren kişi, vermeyenin tersine elini açar.²⁹¹

Münafıklar, ihsanda, sadaka ve Allah yolunda infakta son derece cimridirler.²⁹²

Bu vasıflar tüm münafıkların ortak özellikleridir. Hepsi de kötülükle meşgul olur ve iyiye düşmandır. Eğer bir kimse kötülük yapmaya niyetlense, münafıklar tüm sempati, tavsiye teşvik, iyi dilek, övgü ve onaylarını böyle bir kimseye tahsis ederler. Bu kötülüğün işlenmesinde elbirliği yaparlar, başkalarını da rol almaya ikna ederler ve bu işi yapanı her yönden gösterirler. Diğer taraftan eğer bir kimse bir iyilik yapmaya niyetlense, bunu duyduklarında şoke olurlar, çünkü bu kalplerine acı verir, hatta onlar böyle bir işe niyetlenilmesinden bile hoşlanmazlar. Bir kimsenin bu iyiliğe yardımcı olmak istediğini gördüklerinde çok rahatsız olurlar ve onu vazgeçirtmek için ellerinden geleni yaparlar. Eğer o kimse vazgeçmezse (yardım etmeyi) başaramamasını dilerler. Tüm münafıkların şu ortak özelliği de vardır: Cimri olsun, cömert olsun hiçbir münafık hayırlı bir gaye için harcama yapmaz. Servetleri ya biriktirip stoklamak ya da kötü yollara harcamak içindir. Aslında münafıklar, kötü yollar için cömertçe büyük miktarlarda paralar harcarlar, fakat hayırlı işler için zerre kadar bile harcama yapmak istemezler.²⁹³

²⁹⁰ İsfehâni, s.391.

²⁹¹ Kasimî, VIII, 3196.

²⁹² Zemahşeri, II, 287.

²⁹³ Mevdûdi, II, 248.

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِن آتَيْنَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ
الصَّالِحِينَ ﴿ فَلَمَّا آتَيْتُم مِّنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ

“Onlardan kimi de Allah’a şöyle kesin söz vermişlerdi: Eğer bize lûtfundan verirse, biz de mutlaka zekât ve teberrûda bulunacak ve elbette iyi insanlardan olacağız. Fakat Allah lûtfundan onlara servet verince cimrilik edip onun hakkını vermediler.” (Tevbe, 9/75-76)

Bu ayetlerin nüzûl sebebinin Sa’lebe b. Hatîb olduğu²⁹⁴ rivayet edilir. Sa’lebe Hz. Peygamber (s.a.s.)’in huzuruna gelmiş. “Ya Resûlallah! Allah’a dua et de bana biraz mal versin” demiş. Peygamber (s.a.s.)’de: “Ey Sa’lebe hakkını eda ettiğin az mal, güç yetiremeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır.” buyurmuştur. Sa’lebe tekrar gelip bu arzusunu yineleyerek, “Seni hak peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki, bana mal verirse kesinlikle her hak sahibine hakkını veririm.” deyince Resûlullah (s.a.s.) dua etmiş, o da bir davar sahibi olmuş, derken o hayvan üredikçe üremiş, onun hayvanlarına Medine dar gelmiş, bir vadiye gitmiş, önce cemaat namazlarından, sonra da cumalardan kesilmiş. Resûlullah onu sormuş, “Malı çoğaldı, vadiye sığmaz oldu.” denilmiş. Bunun üzerine “Eyvah, yazık oldu Sa’lebe’ye” buyurmuş. Daha sonra Resûlullah’ın zekât alması için gönderdiği memurlara da “Siz gidin, ben bir düşüneyim” demiş. Resûlullah’a durum anlatılınca “Yazıklar oldu Sa’lebe’ye” diye buyurmuştur. Sonradan kendi eliyle getirdiği zekâtı da almamıştır. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de halifeliklerinde Sa’lebe’nin zekâtını “Resûlullah’ın kabul etmediğini biz de kabul etmeyiz” diyerek geri çevirmişlerdir.²⁹⁵

وَمِنْهُمْ مَنْ “Onlardan şöyleleri vardır” diyerek bazılarının kabahatlerini açıklamaktadır.²⁹⁶ Kabahatleri açıklananlar münafıklardır. Sürenin muhtevasından bu, açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim önceki ayette Peygamber (a.s.)’e, münafıklara ve kafirlere karşı mücahede

²⁹⁴ Sâbûnî, bu kişinin meşhur sahâbî olan Sa’lebe b. Hatîb dışında, Salebe adında bir münafık olduğunu belirtiyor: Bkz. *Safvetu’-Tefasîr*, I, 551.

²⁹⁵ Vâhidî, s.210; İbn Kesîr, II, 374; Kurtubî, VIII, 133; Ebussuûd, IV, 85.

²⁹⁶ Ebussuûd, IV, 85.

etmesi emredilmektedir: “Ey o şanlı Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla mücadele et. Onlara karşı sert davran.” (Tevbe, 9/73).

Münafıkların temel özelliklerinden birisi de verdikleri sözlerde durmamalarıdır. Allah kendilerine bol nimetinden verir ve rızıklandırır, mutlaka sadaka vereceklerini ve iyi işler işleyeceklerini söylerler. Fakat bu söz, ancak fakirlik ve zorluk demlerinde, ümit ve arzu günlerinde geçerlidir. Allah, bol nimetinden onu rızıklandırınca, hemen sözünü unuttur, vadini inkâr eder. İhtiras ve cimrilik benliğine hakim olur. Avucunu sıkır ve verdiği söze vefa göstermekten yüz çevirir.²⁹⁷ Zaten Hz. Peygamber (s.a.s.) onların bu özelliğini şöyle beyan etmiştir: “Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiği sözünde durmaz, kendisine bir şey emanet edildiği zaman ona hiyanet eder.”²⁹⁸

Burada bu üç hasleti de açıkça müşahade etmek mümkündür: “Eğer Allah lûtfundan bize verirse, biz de mutlaka zekât vereceğiz...” deyip sonra zekâtı vermemek, konuştuğunda yalan söyler özelliğini; Allah (c.c.)’a karşı verilen sözü, cimrilik yaparak bozmak sözünde durmamayı; Allah’ın kendisine emanet ettiği mala, onun zekâtını vermeyerek ihanet etmeyi göstermektedir.

İşte hem Allah’a yalan söylemek ve hem de ahde vefa göstermemek, kalbinde nifakın yerleşmesine, nifak üzere ölmesine ve münafik olarak Allah’ın huzuruna varmasına sebep olur.²⁹⁹ Münafıklar ise cehennem en alt katındadırlar. “Şu kesindir ki münafıklar cehennem en alt katındadırlar. Onları oradan kurtaracak bir yardımcı da bulamazsın.” (Nisa, 4/145).

فَلَمَّا آتَتْهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ “Onlara servet verince cimrilik edip onun hakkını vermediler.” Yüz çevirdiler. Onlar âdetleri yüz çevirmek olan bir topluluktur. Kalpleriyle yüz çevirip suçlu bir şekilde arkalarını dönüp giderler.³⁰⁰

²⁹⁷ Seyyid Kutub, III, 1678.

²⁹⁸ Buhârî, İman, 24; Müslim, İman, 23.

²⁹⁹ S. Kutub, III, 1678.

³⁰⁰ Ebussuûd, IV, 85.

Bu ayetler münafıkların günahkar olduklarını, yaptıkları antlaşmalara aldırmadıklarını, cimri olduklarını ve uyacakları hiçbir ahlâk kuralına sahip olmadıklarını gösterir.³⁰¹

³⁰¹ Mevdûdî, II, 256.

4. CİMRİLİĞE KARŞIT ANLAMLI KAVRAMLAR

Daha önceki bölümlerde cimrilik ve onunla müteradif olan kavramlar ele alınmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla bu bölümde de cimrilığe karşıt anlamlı olan, cömertlik, Allah rızası için yoksulları doyurmak, yakınlara infak etmek, sevilen şeylerden kendi hayrı için infak etmek, bolluk ve darlıkta infak etmek gibi kavramlara yer verilmiştir.

4.1. Cömertlik

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَنَابِلَ
فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Mallarımı Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak verip her başağında yüz dane bulunan danenin haline benzer. Allah dilediğine kat kat fazlasını da verir. Allah ihsanı bol olan hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/261).

Allah yolunda infakın meyvesi, hakikat olarak ancak diriliş gününde belli olur. (Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını karşısında hazır bulduğu günde... Âl-i İmran, 3/30) ayetinde olduğu gibi. Allah yolunda infaka çağrı, dirilişi hatırlatır ve ona inanmayı teşvik eder. Çünkü dirilişin varlığına inanmasaydı, Allah yolunda infak etmezdi. Ayetle zikredilen infak temsiline aynı şekilde dirilişe ve yüce kudrete işaret vardır. Çünkü bir taneyi Allah ondan yedi yüz tane olarak çıkarır. Bu harika işi yapmaya gücü yeten elbette ölüleri diriltmeye kadirdir.³⁰²

Hiz. Peygamber (s.a.s.)'e hicret etmek üzere beyat edip, Medine'de onunla beraber düşmana karşı nöbet tutanların mükâfatı yediyüz katına kadar iken; müslüman olmak üzere ona beyat edenlerin mükâfatı ise on kattır.³⁰³

³⁰² Ebu Hayyan, II, 315.

³⁰³ Taberi, III, 86.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kim Allah yolunda bir harcamada bulunur ve evinde kalırsa, onun her dirhemine yediyüz kat vardır. Her kim de canıyla Allah yolunda savaşır ve O’nun rızası için infak ederse, kıyamette onun her dirhemine yediyüz bin dirhem vardır.”³⁰⁴

حبة (Habbe): Yiyeceklerden buğday, arpa ve bunun gibi şeylere söylenir.³⁰⁵

Habbe: Ademoğlunun ektiği ve azık edindiği her şeyin cins ismidir. Bunların en meşhuru buğdaydır. Bazen buğdayın başağında yüz tane bulunur. Diğer hububatlarda ise bu daha fazladır. Fakat misâl, bu miktarlarla verilmiştir. Kur’an’da iyi amellerin tamamına on katına kadar mükâfat verileceği varid olmuştur. Bu ayet cihad harcamalarının yediyüz katına kadar katlanacağını bildirmektedir.³⁰⁶

Mü’minler bir taneyi bile küçük görmemeli, yok etmemeli ve Allah’tan hiçbir şeyi kıskanmamalıdır. İnsanın ekme fiili, bir tane nedeniyle Allah’ın hikmeti ile yüzlerce taneye bürünür. Allah yolunda yapılan infaklar da ahirette böyle çok fazla olarak karşımıza çıkacak ve teraziye konacaktır.³⁰⁷

(Ve Allah’ın rahmeti geniştir). O’nun yolunda ne kadar çok harcama yapılırsa yapılışın artık yetişir, ben bunların kârını ve sevabını vermem demez. Bununla birlikte “alim”dir de. Harcama yapanın niyetini, harcadığı miktarı, kendisine vad edilen ürünü (sevabı) bilir hiçbirinin sevabını şaşırmas.³⁰⁸

Bu temsil, katlanmayı tasvir etmektedir. Sanki bakan kişinin gözü önünde canlanmaktadır.³⁰⁹ Ayette, ihlas ile Allah yolunda harcanan malın, ahirette bire yediyüz ve hatta Allah’ın dilediği kadar kat kat sevap getireceği, bir tanede yedi başak temsiliyle anlatılmıştır. Amellerin ihlas derecelerine göre bu verimlilik farklılık gösterir. Bu

³⁰⁴ İbn Mace, Cihad, 4.

³⁰⁵ İsfahâni, s.105.

³⁰⁶ İbn Atrıyye, II, 426

³⁰⁷ Elmalılı, II, 897.

³⁰⁸ Elmalılı, II, 898.

³⁰⁹ Ebussuûd, I, 257; Neseî, I, 133.

temsille manevî bir mefhum olan ecir ve sevap insanların gözleri önüne dikilmiş oluyor. Bazen bu mükâfat yedi yüz bine veya milyona kadar varır.³¹⁰

Katlanma bir taneye nispet edilince, bir tanenin aslı da burada en küçük iyiliklere Allah'ın verdiği sevaptır. İyiliklerin en az miktarına düşen sevap da bir iyiliğe yeltenip onu yapmayan kimsenin sevabıdır.³¹¹

وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ (Allah dilediğine kat kat verir). İnfak edenin durumuna göre ihlası, yorgunluğu derecesinde sevabının miktarı, amellerin derecelerinin farklılığına göre olur.³¹²

4.2. Allah Rızası İçin Yoksulları Doyurmak

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ◊ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ
لِوَجْهِ اللَّهِ لِنُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ◊ إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا
عَبُوسًا قَمَطِيرًا

“Kendileri de ihtiyaç duydukları halde yiyeceklerini, sırf Allah rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler. Ve derler ki: ‘Biz size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz. Yoksa sizden karşılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz.’ Biz, yüzleri ekşiten asık suratlı o günde Rabbimizin gazabından korkarız.” (İnsan, 76/8-10)

عليه deki ‘hu zamiri’ yemeğe racidir ve mana “kendisi o yemeği sevdiği halde ve ona muhtaçken başka ihtiyacı olanlara onu verir” demektir. Bunun bir benzeri de, وأتى المال عليه Sevdığı halde malı verir. (Bakara, 2/177) ayetidir.³¹³ Faydalandıkları için yiyeceği severler.³¹⁴ Bu iyi insanlar (Ebrar), sırf onlara olan sevgilerinden dolayı

³¹⁰ Veli, Ulutürk, *Kur'an'da Temsili Anlatım*, İstanbul-1955, s.42.

³¹¹ İbn Aşûr, III, 41.

³¹² Ebussuûd, I, 257.

³¹³ İbn Kesîr, IV, 454; Zemahşeri, IV, 668; Mevdûdi, VI, 565.

³¹⁴ İsfahâni, s.105.

yemeği çok arzulamalarına rağmen onlara yedirirler.³¹⁵ Yemeğe iştahından ve ihtiyacından dolayı onu sevmesine rağmen ya da Allah sevgisi için onu yedirir.³¹⁶

Bu ayetin, Hz. Ali ve ailesinin oruç tutmayı adadığı bir günde iftar saatinde gelen bir miskine yiyeceklerini vermeleri, ikinci gün gene gelen bir yetime yiyeceklerini vermeleri ve nihayet üçüncü gün de gelen bir esire yiyeceklerini vererek aç kalmaları üzerine indiği rivayet edilmiştir.³¹⁷

Böyle davranan herkesin, Allah'ın övdüğü sıfatlara hak kazanacağı ve kıyamete kadar gelen mü'minlerden böyle yapanların "Ebrar" sıfatını hak edeceği aşikardır.³¹⁸

Kulların amellerinden Allah'ın rızası kastedilen hariç hepsi yok olup helâk olur.³¹⁹

İşte bu iyi insanlar yiyeceği sevip arzulamalarına rağmen onu miskin, yetim ve esire yedirirler.

Miskin: İhtiyacın çaresiz bıraktığı kişidir.

Yetim: Babası ölmüş olup, hiçbir şeyi olmayan çocuktur.

Esir: Savaş yapılan gayr-i müslimlerden çoğunlukla zorla yakalanan kişi, ya da kible ehlinde hapsedilen kişidir.

İşte Allah (c.c.) bu insanları doyurmak suretiyle, böylece Allah'a yaklaşımının rızasını arayanları övmüştür. O gün Müslümanların esirleri şirk ehlinde insanlardı.³²⁰

³¹⁵ Taberi, XIV, 260, Elmalılı, VIII, 5505.

³¹⁶ Nesefti, IV, 317.

³¹⁷ Vahtdi, s.364-5; Beyzâvi, V, 467..

³¹⁸ Ateş, K. K. Tefsiri, VI, 2924.

³¹⁹ İsfahâni, s.513.

³²⁰ Taberi, XIV, 260.

Peygamber (a.s.)'in kafir esirleri olurdu. Onu Müslümanlardan birine verir ve: "Esirine güzel davran!" derdi. Ya da mü'min esir de olabilir. Köle ve mapuslarda buna dahildir.³²¹

Şirk ehlinden esirlere bile böyle davranılması emredilmişken, müslüman kardeşini doyurman elbette daha lâyıktır.³²²

İslâm dininin yetimlerle ilgili çok hassas ölçüleri vardır. Bir taraftan toplumun selâmeti açısından yetimin iyi yetiştirilmesi gerekirken (Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. (Bakara, 2/220) Diğer taraftan da, onların mallarını haksız yere yemenin vebali çok ağırdır. (Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar, zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir" (Nisa, 4/10).

Bir yetime veli veya vasi olan kişi, yetimi yetiştirirken yaptığı masrafları kendi cebinden mi yapacaktır? İslâm herkese hakkını veren bir dindir. Bunun için Allah (c.c.): "Zengin olan (veli), iffetli olmaya çalışsın; yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin." (Nisa, 4/6) buyurarak, yetime vasi olanın fakir ise ihtiyacı kadar, israf etmeden yetimin malından yiyebileceğini; zengin vasinin ise, Allah'ın kendisine verdiği rızka kanaat edip yetimin malından yemeyerek iffetli davranmasının daha uygun olacağını belirtmiştir.³²³

Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kim Müslüman ebeveynden olan yetimi yiyeceğine ve içeceğine ortak edip ona iffetli davranırsa, elbette cennet ona vacip olur. Her kim de Müslüman birini âzâd ederse, onun her uzvuna karşılık kendi uzuvları cehennemden kurtulur."³²⁴

Bir fakire yemek yedirmek bir ihsan, bir iyilikse bunun gibi diğer ihtiyaçlarını gidermek de aynı şekilde iyiliktir. Meselâ, muhtaç olana giysi temin etmek, hastaya ilaç almak,

³²¹ Beyzâvi, V, 427.

³²² Taberî, XIV, 260.

³²³ Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyan Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm*, İstanbul-ts, I, 413.

³²⁴ İbn Hanbel, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, Beyrut-ts, V, 29.

borçlu bir insana darda olsa da olmasa da yardım etmek,³²⁵ bir öğrenciye ev, kitap, araç-gereç ve burs vermek gibi. Her ihtiyaç sahibinin ihtiyacını gidermek bir iyiliktir. Bir de bunu kendisi muhtaçken sırf Allah rızası için yapmak sadakaların en makbulüdür. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) “Sadakanın en üstünü, senin sıhhatli, son derece cimri olduğun, fakirlikten korkup zenginlikten hoşlanır bulunduğun halde verdiğin sadakadır.” buyurmuştur.³²⁶

4.3. Yakınlara İnfak Etmek

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى
وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Sana Allah yolunda kimlere ve ne harcayacaklarını sorarlar. De ki: İnfak edeceğiniz mal ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmış gariplere gidecektir. Hayır olarak daha ne yaparsanız Allah muhakkak onu bilir.” (Bakara, 2/215).

İbn Abbas (r.a.)’tan bir rivayete göre, Ensardan Amr b. Cemûh adında yaşlı bir zenginin Resûlullah’a (s.a.s.) “Kimlere ne tasadduk edeyim” diye sorması üzerine bu ayet inmiştir.³²⁷ Bir başka rivayete göre ise şu olay üzerine inmiştir: Bir adam Resûlullah (s.a.s.)’e gelip:

- Benim bir dinarım var, demiş. Resûlullah (s.a.s.):
- Kendin için harca! demiş. Adam:
- Bir tane daha var deyince, Resulullah (s.a.s.): Ailene harca demiş. Adam:
- Üç tane var deyince, Resûlullah (s.a.s.):
- Hizmetçine harca demiş. Adam:
- Dört tane var demiş. Resûlullah (s.a.s.):
- Anne-babana harca demiş. Adam:
- Beş tane var demiş. Resûlullah (s.a.s.):
- Akrabalarına harca demiş. Adam:

³²⁵ Mevdûdî, VI, 565.

³²⁶ Buhari, Zekât, 11; Müslim, Zekât, 31.

³²⁷ Vahidî, s.55; Kurtubî, III, 26.

- Altı tane var demiş. Resûlullah (s.a.s.):
- Onları da Allah yolunda harca. Bu sevabı en az olandır buyurmuştur.³²⁸

Böylece insanın yakınlarından başlayarak infakta bulunmasının daha faziletli olduğu ortaya çıkmış oluyor. Nitekim bir hadis-i şerifte de; “Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine sonra da yakınlık derecesi daha yakından uzağa olanlara infak et!”³²⁹ buyurulmuştur.

Az veya çok hayır cinsinden, yani çeşit çeşit mallardan vacip veya nafile olarak Allah rızası için harcadığınız veya harcayacağınız mal, önce ana-babanız, ikinci olarak en yakın akrabanız, üçüncü olarak ihtiyaç içindeki yetimler, yoksul fakirler, yolda kalmış yolcular içindir. Babalarınıza, dedelerinize bakmak ilk görevinizdir. Diğer yakınlarımız onları izler ve bu şekilde, “Yakınlık derecesi daha yakından uzağa doğru” kuralına göre harcama yapmak vacip olur.³³⁰

Bu ayet nafile sadakanın sarf yerlerini açıklamaktadır. Zengin bir adamın muhtaç olan ebeveyni için yiyecek, giyecek ve diğer hususlarda harcama yapması gerekir. Ancak malî ibadetlerle ilgili olan hac, gaza için ebeveynine para vermesi gerekmez. Sadece fitir sadakasını vermesi gerekir.³³¹

Bunlardan başkasına da zekât ile vacip olarak ve diğer sadakalarla nafile olarak mal harcanır. Herhangi bir hayır daha yaparsanız elbette onu Allah pek iyi bilir ve karşılığını verir.³³²

³²⁸ Vahidî, s.55; Ebu Davud, Zekâd, 45'te de aynı manada bir hadis bulunmaktadır.

³²⁹ Müslim, Birr, 2; İbn Mace, Edeb, 1; İbn Hanbel, II, 226.

³³⁰ Elmalılı, II, 755.

³³¹ Kurtubi, III, 26; Zubayfî, II, 256.

³³² Elmalılı, II, 755.

وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوَى الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ

“... hoşlandığı malını Allah’ı hoşnud etmek için yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, isteyenlere ve boyunduruk altında bulunup hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren...” (Bakara, 2/177)

Ayetin baş tarafında, “Yüzlerinizi doğudan ve batıdan yana çevirmeniz iyilik değildir” buyurularak, ibadetlerin dış formlarına verilen önemin anlamsızlığı üzerinde durulmakta, bunun Allah katında önem ve değeri bulunmadığı anlatılmak istenmektedir.³³³

Oysa hoşlandığı malını Allah sevgisi, ya da mal sevgisi veya verme sevgisi ile gönülden ve içten gelerek yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, isteyenlere ve boyunduruk altında bulunup hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren, gerçek iyiliğe (birr) ve takvaya ulaşmıştır.³³⁴

‘Hoşlandığı malını’ kısmının mala olan sevgisi ve cimriliğine (şuhh) rağmen onu verir şeklinde olduğu da söylenmiştir.³³⁵ Zira hadis-i şerifte; “Sadakanın en faziletlisi, sapaşğlam, cimrî... olduğun halde verdiğin sadakadır.”³³⁶ buyurulmuştur.

İbn Kesîr: “Miskinlere sadaka yalnızca sadakadır, yakınlara verilen ise hem sadaka, hem de sıla (akrabalık hakkını) gözetmektir.”³³⁷ hadisini delil getirerek, yakınların senin iyiliğine ve vermene insanların en layığıdır demiştir.³³⁸

³³³ Mevduât, I, 140.

³³⁴ Zemahşeri, I, 219; Nesefî, I, 90.

³³⁵ Zemahşeri, I, 218.

³³⁶ Buhari, Zekât, II; Müslim, Zekât, 31.

³³⁷ Buhari, Zekât, 44; Nesâi, Zekât, 25.

³³⁸ İbn Kesîr, I, 208.

4.4. Allah'ın Verdiklerinden İnfak Etmek:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

“O muttakiler ki görünmeyen âleme inanırlar. Namazlarını tam dikkatle ifa ederler. Kendilerine ihsan ettiğimiz nimetlerden infak ederler.” (Bakara, 2/3)

وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ “Namazı dosdoğru kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.” Mü’minler ibadeti yalnız Allah’a (c.c.) yaparlar, namazı O’nun rızası için dosdoğru, şartlarına uyarak ve tevazu içerisinde kılarlar. Kendilerine nasip ve kısmet ettiğimiz rızıktan, maddî ve manevî şeylerden az çok harç ve infak eder, Allah yolunda harcamada da bulunurlar. Ellerindeki servet ve paraların öz sahibinin Allah (c.c.) olduğunu bilerek, O’nun fakir ve zayıf kullarına ikram kapılarını açarlar.³³⁹

İnfak: Zekâtı, sadakayı ve hayır yolda verilen her yardımı içine alan bir ifadedir. Zekât, infakın ihtiva ettiği umûmîlikten bir cüzdür ve asıl olması hasebiyle zekâttan önce emrolunmuştur.³⁴⁰

Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Malda zekâttan başka bir hak da vardır.”³⁴¹

Dinî bakımdan infakın farz, vacip ve mendup kısımları vardır.³⁴² Vacip olan infak, zevceye, çocuklara ve akrabalara yapılan harcamalardır.³⁴³ Ayetin son kısmı, ilk bakışta zekât ve diğer sadakalar, bağışlar ve vakıf gibi diğer çeşitli hayırlara, aileye yardım gibi mal ile yapılan bütün ibadetleri içine alır.³⁴⁴

³³⁹ Elmalılı, I, 192 ve Seyyid Kutub, I, 40’dan özetle...

³⁴⁰ Seyyid Kutub, I, 40.

³⁴¹ Tirmizî, Zekât, 27; Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdîrahman es-Semerkandî, *Sünen*, Kahire-1966, Zekât, 13.

³⁴² Elmalılı, I, 192.

³⁴³ Zuhayrî, I, 76.

³⁴⁴ Elmalılı, I, 192.

Peygamberimiz (s.a.s.): “İnsan elinin emeğinden daha temiz bir kazanç elde etmemiştir. İnsanın kendisi, zevcesi, çocuğu ve hizmetçisi için harcadığı her şey sadakadır.”³⁴⁵ buyurmuştur.

Ayette özellikle namaz ve sadakanın belirtilmesi, onların bedenî ve malî ibadetlerin esasını teşkil etmesinden dolayıdır.³⁴⁶ Dinin hûlasası, Allah’ın emirlerine ta’zim ve Allah’ın yarattıklarına şefkat göstermektir. Bu ayetteki iki husus bunu işaret ediyor gibidir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ
مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَطَعَمَهُ أَنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

“Onlara ne zaman “Allah’ın size lûtfettiğinden, siz de muhtaçlar için harcayın” denilse, kafirler mü’minlere şöyle derler: “Size kalsa Allah’ın dilediği takdirde bol bol rızıklandıracağı kimseyi doyurmak bizim mi işimiz? Söz böyle ne sapık düşünürsünüz!” (Yâsîn, 36/47)

İbn Abbas (r.a.)’tan rivayet edildiğine göre Mekke’de zındıklar vardı. Miskinlere sadaka ile emredildiklerinde, “Hayır vallahi, Allah onları fakir yapıyor biz mi doyuracağız? dediler.”³⁴⁷

Bu söz, onların insan hayatında hâkim olan Allah’ın kanunlarını ve mahlukatı hakkındaki iradesini takdir edemediklerinin göstergesidir. Allah Teâla, insanları derece derece yaratmış ve dünyalık bakımından da farklı kılmıştır. Allah (c.c.) dünyalık ve malları da insanların istifadesine sunmuş, bazılarını lûtfundan fazla vermiş, bazılarını da ölçülü vermiştir: “Şu kesin ki, Rabbin dilediği kimsenin nasibini bollatırır, dilediğinin nasibini daraltır. Çünkü Rabbin kullarının her halini bilip görmektedir.” (İsra, 17/30).

³⁴⁵ İbn Mace, Ticârat, 1.

³⁴⁶ Zemahşeri, I, 37.

³⁴⁷ Zemahşeri, IV, 19; Kurtubî, XV, 26.

Ancak Allah Teâlâ, nasîbini bol verdiği insanlara bir görev vermiş; kendilerine göre daha alt seviyede olan kardeşlerini de imkânlarından yararlandırmalarını emretmiştir.

Kâfirler infaka davet edildikleri zaman, Hakkı inkârlarından ve arzularına tabi olmalarından dolayı, kendilerine iman edenler tarafından yapılan bu daveti istihza ile karşılayarak “Allah’ın dilerse doyuracağı kişileri biz mi doyuracağız” derler.³⁴⁸

Kâfirlerin, “Allah bize rızık verdiyse, size de vermeye kadirdir. Öyleyse niçin rızınızı bizden arıyorsunuz?” şeklinde delil getirmeleri batıldır. Çünkü Allah Teâlâ kuluna, bir mal verip sonra da o malda kendisine bir hak vacip kıldığında, sanki o miktarı söküp ondan almış gibi olur. Dolayısıyla itirazın bir manası yoktur.³⁴⁹

Bu ifade, onların inkârlarından ötürü sadece akıllarının değil, duygularının da kalmadığını gösterir. Onlar, Allah katında sahih bir anlayışa sahip olmadıkları gibi, insanlara da kötü davranıyorlar. Nasihata sırt çevirip içinde buldukları dalâlet için, mazeretler öne sürdükleri yetmiyormuş gibi her iyilikten kaçmak için bir bahane buluyorlar.³⁵⁰

4.5. Allah Yolunda İnfak Etmek

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Allah yolunda malınızı harcayın da, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın ve hep güzel davranın. Çünkü Allah güzel hareket edenleri sever.” (Bakara, 2/195)

³⁴⁸ Tabatabâî, XVII, 94.

³⁴⁹ Kurtubî, XV, 26.

³⁵⁰ Mevdûdî, IV, 589.

Nüzûl Sebebi: Emeviler devrinde Abdurrahman b. Velid kumandasında bir İslâm ordusu, Kostantiniye şehrine gaza etmişti. Ebû Eyyub el-Ensârî hazretleri de bu askerler arasındaydı. Rumlar şehrin surlarına arkalarını dayamışlardı. O sırada bir zat, kaledeki düşman üzerine açıktan hücum etmiş, bunu gören İslâm cemaati: “Sübhanellah! Kendi eliyle kendini tehlikeye atıyor” demişlerdi. Bunun üzerine Ebu Eyyub el-Ensârî: “Ey insanlar! Siz ayeti yanlış te’vil ediyorsunuz. Bu ayet biz Ensar topluluğu hakkında nazil oldu. Ne zaman ki, Allah Peygamberine yardım etti ve dini olan İslâm’ı galibiyete mazhar kıldı. O zaman biz artık mallarımızın başında durup onların ıslahı ile meşgul olalım mı? demiştik. Allah Teâlâ: “Allah yolunda sarf ediniz. Kendi kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayınız.” (Bakara, 2/195) ayetini indirdi. Bundan dolayı kendini tehlikeye atmak, mallarımızın başında durup, onları ıslah ile uğraşmamız ve cihadı terk etmemizdir.” demiştir. Bunun üzerine hiç durmayıp Allah yolunda cihada girişmiş ve nihayet İstanbul’da defnolunmuştur.³⁵¹

Ebu Eyyub el- Ensârî böylece kendini tehlikeye atmanın, Allah yolunda cihadı terketmek olduğunu haber vermiştir.³⁵²

Ragıp İsfahânî’ye göre, tehlike, helâka götüren şeydir.³⁵³ Fakirlik korkusuyla Allah yolunda harcamayı bırakmaktır. İbn Abbas (r.a.)’tan: Tehlike, adamın Allah yolunda öldürülmesi değildir; asıl tehlike, Allah yolunda harcamaktan kaçınmaktır, dediği rivayet edilmiştir. Hasan Basrî (r.a.)’nin de, “**Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın**” ayeti için, cimrilik yaparak tehlikeye atmayın dediği rivayet edilmiştir.³⁵⁴

İbnu’l-Cevzî ise şöyle diyor: Buradaki tehlikeden murat dört şey olabilir:

1. Allah yolunda harcamayı terk etmek: Huzeyfe, İbn Abbas, Hasan Basrî, İbn Cübeyr, İkrime, Mücahid, Katade, Dahhak bu görüştedir.
2. Mal ile meşgul olup savaştan geri kalmak; Ebu Eyyub el-Ensârî’nin görüşüdür.

³⁵¹ Ebu Davud, Cihad, 23; Tirmizi, Tefsiru’l-Kur’an, 3; Kutubî, II, 241; İbn Kesir, I, 228; Süyûtî, Celalüddin, *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’l-Tefsîr-i bi’l-Me’sûr*, Beyrut-ts, I, 207.

³⁵² Elmalılı, II, 701

³⁵³ İsfahânî, s.545.

³⁵⁴ Süyûtî, I, 207.

3. Allah'ın rahmetinden ümit kesmektir: Bu görüşü de Bera, Nu'man b. Beşîr ve Ubeyde söylemiştir.

4. Allah'ın azabıdır: İbn Ebî Talha, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.³⁵⁵

Eğer bencil davranır ve Allah yolunda harcamada bulunmazsanız, bu dünyada aşağılık bir hayat sürer ve ahirette de en büyük azaba uğrarsınız.³⁵⁶

Hülâsa, ayet Allah yolunda infakı terketmeyi yasaklamaktadır. Çünkü bu helâk sebebidir.³⁵⁷

وَإِحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ “Hep güzel davranın, Allah güzel hareket edenleri sever.” Gerçek müslüman Allah sevgisi ile çalışır. Allah'ı gerçekten seven bütün kalbini, aklını, nefsini, bedenini ve her şeyini O'nun yolunda çalıştırır. Allah yolunda tüm gücünü sarfeder.³⁵⁸

4.6. Sevdiği Şeylerden İnfak Etmek

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Sevdiğiniz mallarınızdan Allah yolunda harcamadıkça birr mertebesine ulaşamazsınız. Bununla beraber her ne infak ederseniz, Allah mutlaka onu bilir.” (Âl-i İmran, 3/92)

Hak Teâlâ, bir önceki ayette infakın kesin olarak kafiye fayda vermeyeceğini ifade ettikten sonra, mü'minlere ahirette istifade edecekleri infakın nasıl olduğunu belirterek, “Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe, iyiliğe (birre) ulaşamazsınız...” buyurmuştur.³⁵⁹

³⁵⁵ İbnu'l-Cevzî, I, 175.

³⁵⁶ Mevdûdî, I, 156.

³⁵⁷ Zemaşerî, I, 237.

³⁵⁸ Mevdûdî, I, 237.

³⁵⁹ Râzî, VIII, 142; İbn Aşûr, IV,5.

Birr: İnsanların makbul ameller işleyerek, “ebrar” kimselerden olmasını sağlayan amellerdir. Zira Cenâb-ı Hakk, “Şüphesiz ebrâr kişiler, naîm cennetindedirler.” (Mutaffifin, 83/22) buyurmuştur.³⁶⁰ Ya da Birr, bizzat cennettir. Yani sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe cennete giremezsiniz demektir.³⁶¹ Birr’in takva olduğu da söylenmiştir.³⁶² Bunu söyleyenler şu ayeti delil getirmişlerdir: “Birr yüzlerinizi doğuya ya da batıya çevirmeniz değildir; asıl birr, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygambere iman eden; mala olan sevgisine rağmen malını akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmış kimselere, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya veren, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, âhidleştikleri zaman sözlerinde duran, sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabır ve metanet gösteren (kimselerin birridir) İşte onlardır sadık olanlar ve işte onlardır müttakiler.” (Bakara, 2/177).³⁶³

Bazıları da Birr’in Allah’ın dostlarına yaptığı iyilik, ikram ve ihsanı olduğunu söylemişlerdir. Bu mana Arapların: **برنى فلان بكذا** Falanca bana şu iyiliği yaptı” sözlerinden alınmıştır. Nitekim bir başka ayette de Cenâb-ı Hak; “Allah sizinle din hususunda muharebe etmemiş ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik etmekten sizi men etmez...” (Mümtehine, 60/8) buyurmuştur.³⁶⁴ Böylece itaat ve ibadetine karşılık ahirette Allah’ın kuluna olan iyiliği onu azabından kurtarıp cennetine koymasındır.³⁶⁵

Birr: Allah’a itaatin kalpte yerleşmesidir.³⁶⁶ Geniş ve tam hayır demektir. Birr, hayra ulaşan ve kastedilmiş fayda; hayır ise –kasıtsız bile olmuş olsa- muhakkak faydadır. Birr’in zıddı ukûk (isyan etmek), hayrın zıddı şerdir. İman dinin temeli ise, birr de dinin gayesi demektir. Din, bu iki esasın mahsulüdür.³⁶⁷ İslâm şeriatı birr eksenine dayalıdır. Ayette infaka teşvik ve onun birr’den olduğuna tenbih vardır.³⁶⁸ Bu durumda mana: Siz mal ya da umûmî olarak insanlara yardım konusunda sevdiğiniz şeylerin bazısından harcamadıkça ve Allah’a itaatte ve onun yolunda halis bir şekilde ibadet etmedikçe

³⁶⁰ Râzî, VIII, 143.

³⁶¹ Taberî, III, 469; İbn Ebî Hatim, III, 703.

³⁶² Râzî, VIII, 143; İbn Ebî Hatim, III, 703.

³⁶³ Râzî, VIII, 143.

³⁶⁴ Râzî, VIII, 143.

³⁶⁵ Taberî, III, 469.

³⁶⁶ İbn Ebî Hatim, III, 703.

³⁶⁷ Elmalılı, II, 1146.

³⁶⁸ İbn Aşûr, IV, 5.

hayrın kemâli olan birrin hakikatine ulaşamazsınız ya da bizzat Allah'ın birri olan rahmeti, rızası ve cennetine ulaşamazsınız olur.³⁶⁹

Ayetin zekâtın dışındaki infakları emrettiği buradaki من edatının teb'iz (kısmîlik) manasına geldiği; dolayısıyla “malın tamamı değil de bir kısmının infak edilmesi” istendiği belirtilmiştir.³⁷⁰

Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'in bu ayeti, حتى تنفقوا بعض ما تحبون “Sevdiklerinizin bazısını infak etmedikçe...” şeklindeki kıraati bunu desteklemektedir.³⁷¹

Selef bir şeyi sevdiklerinde, onu Allah için feda ederlerdi. Rivayet edildiğine göre bu ayet-i kerime nazil olduğu zaman, Ebu Talha “Ya Resûlullah, Medine’de benim duvarla çevrili Beyriha hurmalığım var. Mallarım içinde en çok hoşuma giden odur. Onu Allah yolunda tasadduk etmek istiyorum.” deyince Allah’ın Resûlü, “Çok güzel! Bu gelir getiren bir maldır; sen onu akrabalar arasında taksim et!” buyurdu. Ebu Talha da Beyriha hurmalığını akrabaları Hassan b.Sabit ile Übey b. Ka’b arasında taksim etmiştir.³⁷²

Başka bir rivayete göre de Zeyd b. Harise (r.a.) bu ayet inince, çok sevdiği bir atı Hz. Muhammad (s.a.s.)’e getirmiş ve onu Allah yoluna vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)’ bu atın üzerine (onun oğlu) Üsâme (r.a.)’yi bindirdi. Zeyd b. Harise içinde bir şeyler hissedip üzülünce, Hz. Peygamber (s.a.s.): “Şüphesiz Allah onu kabul etti.” buyurmuştur.³⁷³

Hz. Ömer (r.a.) de bu ayet inince Peygamber (a.s.)’e gelip: “Ya Resûlullah! Hayber arazisinden payıma düşenden daha kıymetli bir malım yoktur. Onu ne yapmamı emir buyurursun?” O da: “Toprağımı tut, ürünlerini Allah için vakfet!” buyurmuştur.³⁷⁴

³⁶⁹ Beyzâvi, II, 64-65.

³⁷⁰ Zemahşerî, I, 385; Râzî, VIII, 144..

³⁷¹ Râzî, VIII, 144; Beyzâvi, II, 65.

³⁷² Buhârî, Zekât, 24; Müslim, Zekât, 14; Ebu Davud, Zekât, 45; Darimî, Zekât, 23; Taberî, III, 470; İbn Ebi Hatim, III, 704; Râzî, VIII, 143; Kûrtubî, IV, 85; İbn Kesir, I, 381; Süyûtî, II, 50; Beyzâvi, II, 64.

³⁷³ Râzî, VIII, 143; Kûrtubî, IV, 86; Süyûtî, II, 50; Beyzâvi, II, 65.

³⁷⁴ Nesâî, İhbas, 2; İbn Mace, Sadakat, 4.

Yine İbn Ömer (r.a.) bu ayet nâzil olunca çok hoşuna giden bir cariyesini çağırıp âzâd etmiştir.³⁷⁵

Bu rivayetler göstermektedir ki, sevilen malların, muhtaç olan en yakın akrabalara infak edilmesi daha efdaldir. Ayet farz ve müstehap infaklara şamildir.³⁷⁶

Hasan Basrî şöyle demiştir: “Allah’ın rızasını umarak sevilen şeylerden infak edilen bir hurma bile olsa, bu ayete dahildir.”³⁷⁷

Ömer b. Abdülaziz (r.a.)’in şeker alıp tasadduk ettiği görüldüncel, kendisine, “Niçin bedelini tasadduk etmiyorsun?” denilmiş. O da “Şeker en sevdiğim şeydir ve sevdiğim şeyi infak etmek istedim.” demiştir.³⁷⁸

Harun Reşid’in hanımı otuz bin dinar vererek bir Kur’an-ı Kerim yazdırır. Kur’an’ı eline aldığı zaman çok hoşuna gider. İçini açınca ilk önce bu ayeti görür ve hemen Kur’an’ı sattırır, parasını fakirlere tasadduk eder. Niçin böyle yaptığı sorulduğunda, şu anda benim için bundan daha kıymetli ve sevimli bir şey olmadığından, böyle yaptım der. Görülüyor ki, bu ayetin önemini anlayanlar, sevdikleri şeyleri derhal Allah rızası için tasadduk etmişlerdir. Onlar fani olan şeylerle, ebedî olanı kazanmışlardır.³⁷⁹

“...Bununla beraber her ne infak ederseniz, Allah onu mutlaka bilir.” Allah Teâlâ, ne gaye ile infak ettiğinizi bilir. Yine Allah, sizi infâka sevk eden şeyin ihlas mı yoksa riyâ mı olduğunu ve sizin malınızın en iyisi ile en güzelini mi, yoksa en âdîsi ile en kötüsünü mü infak ettiğinizi bilir. “Siz ne hayır yaparsanız, Allah onu bilir.” (Bakara, 2/197).³⁸⁰

Zemahşeri ayetteki من شئى من tabirindeki من edatının, infak ettiğiniz şeyi beyan etmek için olduğunu ve manasının “Allah, sevdiğiniz güzel şeylerden mi, yoksa

³⁷⁵ İbn Ebi Hatim, III, 704; Râzi, VIII, 143; İbn Kesîr, I, 381; Süyûtî, II, 51.

³⁷⁶ Beyzâvî, II, 65.

³⁷⁷ Râzi, VIII, 144; Neseî, I, 169.

³⁷⁸ Kurtubî, IV, 86; Neseî, I, 169.

³⁷⁹ Semerkandî, I, 387.

³⁸⁰ Râzi, VIII, 144.

hoşlanmadığınız kötü şeylerden mi infak ettiğinizi bilir ve ona göre size karşılık verir.” şeklinde olduğunu söylemiştir.³⁸¹

4.7. Kendi Hayrı İçin İnfak Etmek

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدْيُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَلَا تُنْفِقُوا إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ
وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

“Onları hak yola getirmek senin görevin değil, lâkin Allah’tır ki dilediğini doğru yola getirir. Hayır olarak yaptığımız her harcama sadece kendiniz içindir. Zaten siz Allah rızasını aramaktan başka bir gaye ile infak etmezsiniz. İşlediğiniz her hayrın mükâfatı size tamamen verilir ve sizin hakkınız yenmez.” (Bakara, 2/272)

İbn Abbas’tan (r.a.): “Müslümanlar müşrik yakınlarına bir şey vermiyorlardı. Bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.³⁸² Ya da Ensarın Kureyza ve Nadir oğullarından akrabaları vardı. Onlara sadaka vermekten çekiniyor ve müslüman olmalarını istiyorlardı. Bu ayet bunun üzerine nazil olmuştur.”³⁸³

İbn Abbas (r.a.)’dan: “Bir başka rivayete göre ise Peygamber (s.a.s.) bu âyet nazil olana dek, müslümanlardan başkasına sadaka verilmemesini emretmişti. Bundan sonra her isteyene sadaka verilmesi emredildi.”³⁸⁴

Ey Muhammed! Onları emredildikleri güzelliklere ulaştırmak ve nehyedildikleri, sayılan kabahatlerden alıkoymak senin üzerine görev değildir. Senin görevin ancak sana vahyedilen âyetlerle ve hikmetli öğütlerle hayrı gösterip ona teşvik etmek ve şerden

³⁸¹ Zemahşeri, I, 385.

³⁸² Taberi, II, 130; Süyûtî, I, 357.

³⁸³ Taberi, II, 131.

³⁸⁴ İbn Ebi Hatim, II, 538; Süyûtî, I, 357.

nehyedip menetmektir. (Hidayeti ancak Allah dilediğine verir.) Onun hidayeti kendisine hatırlatılardan öğüt alıp, Hakka tabi olan ve hayrı seçenlere nasip olur.³⁸⁵

Denilmiştir ki; fakir müslümanların sayısı çoğalınca, Resûlullah (s.a.s.) müslümanları müşriklere sadaka vermekten alıkoymuştu ki, böylece çaresizlik, onları İslâm'a girmeye zorlasın. Bunun üzerine bu âyet indi.³⁸⁶

وَمَا تَنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ (Hayırdan ne infak ederseniz, kendiniz içindir.) Yani o, tamamen sizin içindir, kendinizden başkasına fayda vermez. Öyleyse, infak ettiğiniz kişilere minnet edip, eziyet etmeyin.³⁸⁷

Esmâ b. Ebi Bekir hac yapmış, annesi ondan bir şeyler istemiş, müşrik olduğu için annesine bir şey vermekten kaçınmıştı. Bu ayetin nüzul sebepleri arasında bu olay da zikredilmiştir.³⁸⁸

Bu ayetteki infak, nafîle olandır. Vacip olan infakın yani zekâtın, zammî bile olsa kafirlere verilmesi caiz olmaz.³⁸⁹

Hattabî, Esmâ b. Ebi Bekir'in annesine müşrik olduğu için bir şey vermemesi üzerine, Resûlullah'ın "Annene sıla-i rahim yap."³⁹⁰ hadisine şöyle yorum getiriyor: Resûlullah ona yakınlıktan dolayı sıla emretmiştir. Farz olan sadaka (zekât) ise, ancak müslüman'ın hakkıdır. Müslümanlardan başkasına verilmesi caiz değildir. Şayet annesi Müslüman olsaydı, çocuğun annesine zekat vermesi caiz olmadığı için, gene zekâtını ona veremezdi.³⁹¹

³⁸⁵ Taberî, II, 130; Ebussuûd, I, 264.

³⁸⁶ Süyûtî, I, 357; Ebussuûd, I, 264.

³⁸⁷ Ebussuûd, I, 264.

³⁸⁸ Ebussuûd, I, 265; Zemahşerî, I, 317.

³⁸⁹ Zemahşerî, I, 317; Ebussuûd, I, 265.

³⁹⁰ Ebu Davut, Zekât, 34.

³⁹¹ Hattabî, *Medîmu's-Sünen*, II, 308.

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُفْسِدْهُمُ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ

“Verdiğiniz her hayır, kendiniz içindir. Çünkü yalnız Allah’ın rızasını kazanmak için veriyorsunuz.” Kulların amellerinden Allah’ın rızası kastedilen hariç hepsi yok olup helâk olur.³⁹² Verdiğiniz her sadaka, size kat kat sevabıyla birlikte fazlasıyla geri dönecek.

Vermesi tam, alması da tam demektir.³⁹³ وفى- يوفى

Siz hiçbir şekilde zulme de uğramayacaksınız. İyi niyetle, Müslüman olsun olmasın bütün insanlara yaptığımız iyilikler sayesinde, hiçbir zaman zalimlerin eline düşmeyeceksiniz. Madem ki Allah, mü’min veya kafir herkesin Rabbidir, madem ki sadakalarımız Allah içindir; o halde mü’mine de kafire de Allah rızası için nafile ve tatavvu olarak sadaka verilebilir, her ikisine verdiğiniz sadakalardan ayrı ayrı sevap kazanabilirsiniz.³⁹⁴

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ
وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَتَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ
شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

“Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın. Savaş atları yetiştirin ki bu hazırlıkla Allah’ın düşmanlarını, sizin düşmanlarınızı ve onların ötesinde sizin bilemeyip de, ancak Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırasınız. Allah yolunda her ne harcarsanız, onun karşılığı size eksiksiz ödenir. Size asla haksızlık yapılmaz.” (Enfal, 8/60).

³⁹² İsfahani, s.513.

³⁹³ İsfahani, s.528.

³⁹⁴ Elmalılı, II, 939.

Önceki ayette zikri geçen anlaşmayı bozanlara ya da kafirlere karşı gücünüzün yettiğince, savaşta sizi güçlendirecek her türlü hazırlığı yapın. Çünkü savaşta hazırlık yapılmadan zafer kazanılmaz.³⁹⁵ Bedir’de olduğu gibi, aletsiz ve hazırlıksız bulunmayın.³⁹⁶ Ayet, bütün mü’minlere hitap ederek, savaşta olabilecek durumlara karşı hazırlık yapmayı ve bütün kuvvet vasıtalarını temin etmeyi emretmektedir.³⁹⁷

Burada “kuvvet” kelimesinin mutlak olarak getirilmesi, durumun önemini vurgulamak içindir.³⁹⁸ Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) bir hadisinde “Dikkân edin! Kuvvet atmaktır.”³⁹⁹ buyurmuştur. Savaşmak için günün gerektirdiği silahlara sahip olmak ve imkân elverdiği miktarda hazırlık yapmak, cihad farızasına eş bir farızadır. Âyet, çeşitli konularda kuvvet hazırlamayı emrediyor. Bilhassa “bağlanıp beslenen atlar” ibaresini kullanıyor. Çünkü bu öyle bir harp vasıtasıydı ki; ehemmiyeti, ancak o zaman Kur’an’a muhatap olan kimseler tarafından biliniyordu.⁴⁰⁰ Müslüman ordusunun Uhud Savaşı’nda sadece iki atı⁴⁰¹ olduğunu da göz önüne alırsak “bağlanıp beslenen atlar”ın savaşlardaki önemini çok daya iyi anlayabiliriz.

Hz. Peygamber (s.a.s.)’in “Müslümana atı ve kölesi için zekât yoktur.”⁴⁰² hadisine istinaden, diğer hayvanların aksine atlardan zekât alınmaması savaş için at beslemeyi teşvikten dolayı olmalıdır.

Günümüzde atların yerini alan motorlu araçlar, helikopterler, tanklar, uçaklar yapmak ve bunları kullanacak elemanlar yetiştirmek, bir ülke için en önemli harp vasıtalarındandır.

Bu kuvvet ve imkanlarla Allah’ın düşmanları, sizin düşmanlarınız ve bunların dışında Allah’ın bilip sizin bilmediğiniz düşmanlar korkutup yıldırılır.

³⁹⁵ Kasımî, 1957, VIII, 3024.

³⁹⁶ Elmahlı, IV, 2425; Alûsî, X, 24.

³⁹⁷ Alûsî, X, 24.

³⁹⁸ Alûsî a.g.e., X, 24.

³⁹⁹ Ebu Davud, Cihad, 24.

⁴⁰⁰ Seyyid Kutub, III, 1544.

⁴⁰¹ *Taberi Tarihi*, Kahire-ts., II, 505.

⁴⁰² Buhari, Zekât, 45; Müslim, Zekât, 2.

Rehbe: Sakınıp korkmaktır.⁴⁰³ Buna göre sizin güç ve kuvvetinizi gören düşmanlarınız ve Allah'ın düşmanları sizden korkup yılar; caydırıcılığınız artar. Bu güç ve kuvvet unsuru olan silahları elde etmek maddîyatla olmaktadır. Ey mü'minler! Allah yolunda sarf ettiğiniz her şey, size haksızlık yapılmadan, tamamen ödenecektir.

يوفى - وفى Vermesi tam, alması da tam demektir.⁴⁰⁴ Müminlerin bu harcamalara katkıda bulunmaları görevlerindedir.

Böylece İslâm, cihadın ve infakın her türlü dünyevî gayeden, şahsî menfaatten, kavmiyetçilik ve ırkçılık şuurundan tamamen uzak olarak sadece Allah yolunda yapılmasını şart koşuyor.⁴⁰⁵

Bu âyet, savaş için kuvvet hazırlamanın gerekliliğini gösterir. İslâm medeniyetinin parlak günlerinde yöneticiler bu ayetin gereğini yaptıklarında, İslâm aziz ve güçlü olmuştur. Bugün Müslümanlar bu ayet-i kerimeyle amel etmeyi terk etmişler; nimetlere ve lükse meyledip, farz-ı kifayelerden bir farzı ihmal etmişlerdir. Böylece ümmetin hepsi bu farzı terk etmekle günahkâr olmuş ve bugünkü keder ve musibetler başına gelmiştir.⁴⁰⁶

4.8. İmkânı Ölçüsünde İnfak Etmek

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكْفِ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

“İmkânı geniş olan, imkânına göre nafakayı bol versin. Nasibi sınırlı olan ise Allah'ın kendisine verdiği imkân ölçüsünde nafaka versin. Allah, herkesi sadece ona verdiği imkân nispetinde yükümlü tutar. Allah, sıkıntının ardından kolaylık ihsan eder.” (Talâk, 65/7).

⁴⁰³ İsfahâni, s.204.

⁴⁰⁴ İsfahâni, s.528.

⁴⁰⁵ Seyyid Kutub, III, 1544.

⁴⁰⁶ Kasimî, VIII, 3025.

O vaad aynı zamanda sıkıntıdan sonra genişliğin müjdesidir. “Elbette güçlükle beraber kolaylık vardır.” (İnşirah, 94/6).⁴¹⁷

4.9. İnfak Edecek Bir Şey Bulamadığı İçin Üzüntüden Ağlamak

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّأَ لِيَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أُجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا
وَأَعْيُوهُمْ تَقِضُوا مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ

“Ey Resûlüm! Binek temin etmen için sana geldiklerinde: ‘Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum’ deyince, harcayacak para bulamamaları sebebiyle göz yaşı döke döke dönüp gidenleri de kınamak doğru değildir.” (Tevbe, 9/92).

Bu ayet, İslâm tarihinde “Bekkâûn: Çok ağlayanlar” diye meşhur olan Müzeyne kabilesinin Mukarin oğullarından yedi kişi hakkında nazil olmuştur. Bunlar Peygamber (s.a.s.)’e gelip Tebük seferine katılmak istediklerini kendilerine binek sağlamasını rica ettiler. Peygamber (a.s.)’da “Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum” deyince gözlerinden yaş aka aka geri döndüler.⁴¹⁸

Ayet, iman ve ihlasın şâhika örneklerinden birini ifade etmektedir.⁴¹⁹ Cihad hususunda duyulan samimi arzunun çok müessir bir tablosu ve bir nimetin edasından mahrum olmaktan dolayı hissedilen gerçek bir ızdırabın ifadesidir. Sefere katılacak binek bulamadıkları için böyle üzültüp ağlayanlara da hiçbir sorumluluk ve günah yoktur. Bunlar savaş meydanından geri kaldıklarından dolayı suçlanamazlar. Ama hile ve aldatma yoluna sapmadan kalplerinin, Allah ve Resûlüne samimiyetle bağlı kalması şartıyla, savaştan başka yapabilecekleri hizmetlerden geri kalmazlar; bekçilik eder,

⁴¹⁷ Zuhaylî, XXVIII, 287.

⁴¹⁸ Vahidî, s.217; Kurtubî, VIII, 144; İbn Kesir, II, 381; Alûsî, X, 159; Ateş, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, III, 1182.

⁴¹⁹ Ateş, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, III, 1685.

nöbet tutar ve İslâm yurdundaki çocuk ve kadınları gözetir ve Müslümanlara faydalı olacak diğer işleri seve seve yaparlar.⁴²⁰

فاض يفيض فيض Dolu şeyin dökülmesidir.⁴²¹ Dolu bir şey dökülerek aktığı zaman böyle denir.⁴²² Aslı nehrin akması gibidir ki, göze isnadı mecazîdir.⁴²³ Cihada katılmak için büyük bir istek duyan, fakat geçerli bir mazeretten dolayı katılmayıp geride kalan kimseleri Allah Teâlâ cihada katılmış sayacaktır. Çünkü onlar geri kalmaktan dolayı üzüntülerinden ağlamışlardır.

تَفِيضٌ دَمْعًا “Gözlerinden yaş akarak” diyerek belağat açısından تَفِيضٌ دَمْعًا “Gözyaşı akıyor” ifadesinden daha etkili bir tabir kullanılmıştır. Sanki gözün tamamı yaş akıtmaktadır.⁴²⁴

Bu sahabîlerin niyetlerindeki ihlâsı ve cihada katılma arzularını gören Hz. Peygamber (s.a.s.), onlar için şu müjdeyi vermiştir: “Siz Medine’de öyle topluluklar bıraktınız ki; sizin yürüdüğünüz her yolda, harcadığımız her nafakada, kat’ettiğiniz her vadide onlar sizinle beraberdir.” Dediler ki: “Ya Resûlullah! Onlar Medine’de oldukları halde nasıl bizimle beraber olurlar?” Buyurdu ki: “Onları mazeretleri alıkoydu.⁴²⁵

Alimlerin cumhuru, savaşa katılacak teçhizatı bulamayana savaş vacip olmaz demişlerdir.⁴²⁶

⁴²⁰ Seyyid Kutub, III, 1685.

⁴²¹ Alûsî, X, 160.

⁴²² İsfihânî, s.387.

⁴²³ Alûsî, X, 160.

⁴²⁴ Zemahşerî, II, 301.

⁴²⁵ Ebu Davud, Cihâd, 20.

⁴²⁶ Kurtubî, VIII, 146.

4.10. Bollukta ve Darlıkta İnfak Etmek

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَافِمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ
النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“O muttakiler ki bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, kızdıklarında öfkelerini uutar, insanların kusurlarını affederler. Allah da böyle iyi davrananları sever.” (Âl-i İmran 3/134)

Önceki ayette kendilerine ‘genişliği gökler ve yer kadar’ olan bir cennet hazırlanmış müttakiler, özel vasıflarla nitelendirilmektedir. Onların övülmesinin nedeni sadece şirkten sakınmaları⁴²⁷ değil, takvanın tamamlayıcı vasfı olan insanı esir alan cimriliğe ve peşinden koşturan hevaya karşı mukavemetleridir.⁴²⁸

Onlar “Sevinç veren durumda yani bollukta ve sıkıntı ve zarar veren durumda yani darlıkta (hâl-i yûsur ve hâl-i üsur) durumlarında infak ederler. Evlat ve akrabaya harcama gibi sevinç veren infak, düşmanlara karşı masraf gibi zarar ve sıkıntı veren harcama halleri⁴²⁹; iyilik çeşitleriyle yakınlarla ve başkalarına yapılan ihsanlar hep bunlardan sayılır.⁴³⁰

İbn Abbas (r.a.)’m ayetin bu kısmını, “bolluk ve darlıkta harcarlar” diye tefsir ettiği rivayet edilmiştir.⁴³¹

Ayetin sıbakında övülen muttakilerin sıkıntı ve sevinç durumlarında infak etmelerinin yanı sıra, temel bir özellikleri de öfkelenmemeleridir. وَالْكَافِمِينَ الْغَيْظِ Kezmu’l-Gayz:

⁴²⁷ Elmalılı, II, 1176.

⁴²⁸ İbn Aşûr, IV, 90.

⁴²⁹ Elmalılı, II, 1176.

⁴³⁰ İbn Kesîr, I, 404.

⁴³¹ Taberî, III, 124; İb Ebî Hatim, III, 762.

Öfkeyi tutmaktır.⁴³² الكظم: Kezmi dolu bir kırbanın (deriden yapılmış su kabı) ağzını bağlamaktır⁴³³ ki, burada öfkesini yutup tutmak zarar gördüğü kimselere karşı kudreti bulunduğu halde intikama kalkışmamak ve hatta hoş olmayan bir hal göstermeyip hazmetmek ve sabretmektir. Gayz ise, hoşlanmadık bir şeye karşı insan tabiatının heyecanlanıp öfkelenmesidir ki, gadap (kırgınlığı)ın aşlıdır. Ama ondan farklıdır. Gadabın arkasında intikam alma isteği vardır veyahut gadap istemeden yüzde ve uzuvlarda görünür. Gayz ise kalpte kalabilir. Bir de Allah (c.c.)’a gazap isnat edilir de gayz isnat edilmez.⁴³⁴ Onlar, insanların kusurlarını da affederler: Kendilerine kötülük yapanları, intikam almaya güçleri yettiği halde affeder, bağışlarlar.⁴³⁵ “... Onlar kızdıkları zaman öfkelerini yutar, karşısındakinin kusurlarını affederler.” (Şûra, 42/37).

Peygamberimiz (s.a.s.)’de “Kahraman pehlivan, herkesi güreşte yenen kimse değildir. Asıl kahraman, öfke anında nefesine hakim olan kimsedir.” buyurmuştur.⁴³⁶

Allah da böyle muhsinleri (iyi davranan) sever: Bu üç sıfatı kendisinde toplayan takva sahipleri, ihsanın kemalini kendilerinde toplamıştır. Allah da muhsinleri sever.⁴³⁷

Cennetin de infak eden ve cömertçe harcayanlar için hazırlandığı âşikârdır.⁴³⁸

4.11. Kazançların Temiz Olanlarından İnfak Etmek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ
الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا
فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

⁴³² İsfahani, s.437.

⁴³³ Taberi, III, 125.

⁴³⁴ Elmalılı, II, 1177

⁴³⁵ Taberi, III, 125; İbn Aşûr, IV, 91.

⁴³⁶ Buhari, Birr, 76; Müslim, Birr, 30.

⁴³⁷ İbn Aşûr, IV, 91.

⁴³⁸ Mevdûdî, I, 294.

“Ey iman edenler! Kazandığımız şeylerin ve yerden sizin faydanız için bitirdiğimiz ürünlerin temiz ve güzel olanlarından Allah yolunda harcayın. Siz göz yummadan, içinize yatmaksızın almayacağımız bayağı şeyleri vermeye kalkmayın. İyi bilin ki: Allah her şeyden müstağnidir, asıl hamde layık olan O’dur.” (Bakara, 2/267)

Taberi: Düşük, kalitesiz değil, kaliteliyelerinden verin.⁴³⁹ İbn Ebi Hatim: Mallarımızın temiz olanlarından ve enfeslerinden infak edin.⁴⁴⁰

Hasan Basri: Çarşıda bulduğunuz satılan şeylerin içinize sindirebileceğiniz kıymetlisinden başkasını almazdınız.

İbn Abbas: Onlar hurmanın kötüsünü tasadduk ederlerdi, bundan nehyedildiler.⁴⁴¹

Ayetin nüzûl sebebi: Hz. Cabir (r.a.); “Peygamber (s.a.s.) fitir sadakasını hurmadan bir ölçek olarak emretti. Bunun üzerine bir adam düşük kaliteli hurma getirince bu ayet inmiştir” demiştir.⁴⁴²

Bera’ b. Âzib (r.a.)’den de şöyle rivayet edilmiştir: “Bu ayet Ensar hakkında inmiştir. Hurmalar devşirildiğinde, bahçelerinden kopardıkları hurmanın koruğunu (olmamış, ham) salkımıyla getirip Resûlullah’ın mescidinin duvarlarına asarlardı ki, fakir muhacirler onlardan yesin. Onlar bunun caiz olduğunu sanıyorlardı. Bunun üzerine (Kendiniz alamayacağımız kötü şeyleri sadaka olarak vermeye kalkmayın) ayeti inmiştir.⁴⁴³

Hz. Ali (r.a.)’nin ‘kazandıklarımızın temizlerinden infak edin’ bölümünü “altın ve gümüşten” diye tefsir ettiği rivayet edilmiştir.⁴⁴⁴

⁴³⁹ Taberi, III, 111.

⁴⁴⁰ İbn Ebi Hatim, II, 526.

⁴⁴¹ İbn Ebi Hatim, II, 527, 529; Zemahşeri, I, 315; Kurtubî, III, 211; Ebussuûd, I, 261.

⁴⁴² Vâhidî, *Esbabün-Nüzûl*, s.73.

⁴⁴³ Taberi, III, 114; Vâhidî, s.74; İbn Kesir, I, 320; Kurtubî, III, 211; İbnu’l-Cevzi, I, 264.

⁴⁴⁴ Taberi, III, 112.

“Yerden sizin için çıkardıklarımızdan infak edin” bölümü için, ‘hurma, üzüm, buğday ve arpadan; yerin bitirdiklerinden zekâtın vacip olduklarının hepsinden aynı şekilde infak ediniz.’ Hz. Ali (r.a.)’nin de ayetin bu bölümünü, hububat, meyveler ve zekâtın gerektiği her şeyden infak edin diye tefsir ettiği rivayet edilmiştir.⁴⁴⁵

Ey mü’minler! Kazandıklarınızın temizlerinden; kaynağı ve elde edilme yolu helâl olan, helâl kazanç ile ele geçirdiğiniz her çeşit mal varlığınızın iyi ve hoşlanılanlarından, bu cümleden olmak üzere ticaret mallarından ve nakit paradan ve size yerden çıkarıverdiğimiz ürünlerden; tahıl, meyveler ve madenler gibi yerden çıkan şeylerden, bunların iyilerinden infak ediniz.⁴⁴⁶

“Kazandıklarınızın en güzelinden” ilâhi sözü, şunu gösteriyor ki, kazançların bir temizi ve güzeli, bir de bunun zıddı olan kötüsü vardır. Her kazanılmış olan şey, iyi ve temiz olmaz. Böyle kötü, bayağı ve değersiz şeyleri kendiniz almayı düşünmezken, Allah’a olan borcunuzu bu aşağılık şeylerden vermeye kalkışmayın. Bu ayet, bu gerçekleri de gözeterek zekât ve sadakası gerekli malların usûlünü açıklamış, bununla beraber bunun nafîle cinsinden olan sadakaları da kapsamına alıp almadığı söz konusu olmuştur. Yani aşağılık ve haram şeylerden farz cinsinden vergi yoktur ve verilemez. Lâkin nafîle olarak sadaka verilebilir mi? Burası ihtilafıdır. Doğrusu haramdan nafîle sadaka dahi caiz olmaz. Bunun Allah katında bir sevabı olmaz. Fakat düşük kaliteli maldan nafîle sadaka caiz olur. Ancak mendup olan en iyisinden vermektir. “Kötüsünü vermeye yeltenmeyin” yasağı farz olan sadakalarda haram; nafîle olanlarda ise kerahet demektir.⁴⁴⁷

Malın temizi, helal şekilde kazanılmış hiçbir zulüm ve aldatmanın karışmadığı maldır.⁴⁴⁸

مِنْهُ لَتَقْفُونَ “İnfak ettiklerinizden” deki 4 (hû) zamiri، الخبيث “kötü ve düşük mala” aittir ve fiilden önce gelmesi, infak ettikleri malın kötü olmasından dolayı onları azarlamak içindir.⁴⁴⁹ Âdeta onlara, “Bunlardan mı infak ediyorsunuz?” demektedir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ Taberi, III, 113.

⁴⁴⁶ Elmahî, II, 907.

⁴⁴⁷ Elmahî, II, 912.

⁴⁴⁸ İbn Aşûr, III, 211.

(Kazandıklarımızın temizlerinden verin) sözünün iki manası olabilir:

- 1-Kaliteli ve nefislerinden verin. İbn Abbas'ın görüşü budur.
- 2-Helâl olanlardan verin. Ebu Makıl'm görüşüdür.⁴⁵¹

وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ “Yerden sizin için çıkardıklarımızdan” sözüyle birlikte temizlerinden infak edin diye bir kayıt kullanmadı. Çünkü genellikle yerden çıkarılan meyve vb.lerinden zulüm ve hile olmaz.⁴⁵²

أغْمَضُ Göz kapağının birini diğerinin üstüne koymaktır. Sonra gafil ve habersiz görünmek ve müsamaha için istiare yoluyla kullanılır olmuştur.⁴⁵³

Makbul olan sadaka, insanın kendi yediği ve giydiği şeylerden verilen sadakadır. Yoksa kendisinin öğrendiği, çöp sepetine atacağı şeyi fakire vermek, makbul bir sadaka olmaz.⁴⁵⁴

Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) bir hadisinde; “Kim temiz bir kazançtan sadaka verirse -ki Allah temizden başkasını kabul etmez- Rahman onu sağ eliyle kabul eder” buyurmuştur.⁴⁵⁵

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (Biliniz ki Allah, çok zengindir ve hamde layıktır.) Allah sizin sadakalarınızdan müstağnidir. O, insanların çoğunun ihtiyaçlarını arzettiği, hiçbir şeye ihtiyaç duymayan zengindir. Hamde lâyıktır. İyilik yapanları över. Siz de bunları kendinize huy edinin. Çünkü Allah'm sıfatları kemalattır. Sadakalarımızın övülmesine karşılık, kalpleri cimrilikten kurtulmuş zenginler olun.⁴⁵⁶

⁴⁴⁹ Kurtubî, III, 211.

⁴⁵⁰ Ebussuûd, I, 261.

⁴⁵¹ İbnul-Cevzî, *Zadu'l-Mesîr*, I, 265.

⁴⁵² İbn Aşûr, III, 56.

⁴⁵³ İsfahâni, s.365-366.

⁴⁵⁴ Süleyman, Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul-1988, I, 379.

⁴⁵⁵ Buhari, Zekât, 8; İbn Hanbel, II, 471.

⁴⁵⁶ İbn Aşûr, III, 54.

4.12. Zamanında İnfak Etmek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ
وَلَا خِئْلَةَ وَلَا شِقَاقَةَ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Ey iman edenler! Ne alışverişin, ne bir dosttan yardım beklemenin, ne de bir kimseden şefaath ummanın mümkün olmadığı bir gün gelmeden önce, sizi rızıklandırdığımız şeylerden harcayın” (Bakara, 2/254)

Allah Teâlâ, rızıkların bir kısmından infakı emretmiştir. Çoğunluk, âyetin vacip ve nafîle her türlü sadakayı kapsadığını söylerken; Hasan Basrî, bu emrin zekâta tahsis edildiğini,⁴⁵⁷ zekâttan bir payın da mücahidlerin olduğunu⁴⁵⁸ söyleyerek şunu belirtir: “Hak Teâlâ’nın, ‘içinde ne bir alış-veriş, ne de bir dostluk bulunmayan bir gün gelmeden önce...’ beyanı, sadece farz olan infakla ilgili olan bir va’ad ve vaid gibidir.”⁴⁵⁹

“Alışveriş, dostluk ve şefaatin olmayacağı, bir gün gelmeden önce” tehdidi olduğu için vacip olan infakı kasetmiştir.⁴⁶⁰

Ekseri alimler, bu emir hem vacip, hem de mendup olan infakı ihtiva edip âyette herhangi bir vaid yoktur demişlerdir. Buna göre sanki şöyle denilmiştir: Dünyada olduğunuz müddetçe, ahiretle ilgili faydaları elde etmeye çalışın. Çünkü siz dünyadan ayrıldığınızda bu faydaları ahirette elde etmeniz mümkün olmaz.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Kurtubî, III, 173.

⁴⁵⁸ Ebu Hayyan, II, 285.

⁴⁵⁹ Razi, VI, 220.

⁴⁶⁰ Zemahşeri, I, 299; Ebussuûd, I, 247.

⁴⁶¹ Razi, VI, 220.

Bir başka görüşe göre ise, bu emirden murad, cihad hususundaki infaktır. Bunun delili ise, infakla ilgili emrin cihad ile ilgili emirden sonra geliştirilmiş olmasıdır. Bu, Esamm'ın görüşüdür.

Ayetten kastedilen şudur: İnsan, ahirete yapayalnız gelecektir. Yanında dünyada kazanmış olduğu şeylerden hiçbir şey bulunmaz. Nitekim Cenab-ı Hak “Andolsun, sizi ilk defa nasıl yaratmışsak, işte öylece yapayalnız bize geleceksiniz. Ve size vermiş olduğumuz şeyleri de arkamızda bırakarak...” (En'am, 6/94) ve “biz onun söylediğine mirasçı olacağız ve o, bize tek başına gelecektir.” (Meryem, 19/80) buyurmuştur. Ayrıca, “O gün sizden bir fidiye alınmaz” (Hadid, 57/15) ve “Her türlü fidyeyi verse bile, bu o kimseden kabul edilmez.” (En'am, 6/70) âyetlerinde de ifade edildiği gibi, herhangi bir ticaretin yapılamayacağı ve böylece de mal namına hiçbir şeyin kazanılıp ilâhi azaptan kurtulunamayacak bir gün gelmeden önce⁴⁶² kendi menfaatinize infak edin.

Eğer o gün siz zimmetinizde bulunan vacip infakı düşürmek isterseniz, vacip olan ibadetlerin sorumluluğundan sizi kurtaracak bir şefaathçi de bulamazsınız. Dolayısıyla infak bakımından kaçırdığımız fırsatı telafi etmeye gücünüzün yetmeyeceği gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıklardan infak edin.⁴⁶³

Bu ayetin zahiri; sila-i rahim gibi hayır yollarından bütün vecihlerin âyetle kastedilmiş olmasıdır. Allah Teâlâ, bu ayetle verdiği nimetlerden infak etmeye çağırıyor. Alım-satımın mümkün olmayacağı bir gün gelmeden önce cimrilikten sakındırıyor.⁴⁶⁴

“Bir gün gelmeden önce” sözü, başka bir teşvihtir. Çünkü orada amellerin sona ereceği bir vakit olduğunu, orada eksikliğini tamamlamanın zor olduğunu bildiriyor. Aşkveriş, dostluk ve şefaatin olmadığını bildirmesi, elden kaçan fırsatı telâfi etmenin zorluğundan kinayedir.⁴⁶⁵ Aşkveriş ve dostluğun olmadığını belirtilmesi göstermektedir ki, ayette müşrikler için bir ta'riz ve tehdit vardır.

⁴⁶² Razi, VI, 221.

⁴⁶³ Zemahşeri, I, 299.

⁴⁶⁴ İbn Atyye, III, 277.

⁴⁶⁵ İbn Aşür, III, 14.

وَكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ (Kâfirler zalimlerin tâ kendileridir” Onlar zekâtı terkederek azaba maruz kalmakla kendilerine zulmettiler; mallarını da Allah’ın rızasının dışında sarf ederek zayi ettiler.⁴⁶⁶

Zekatı terkedenler zalimlerdir.⁴⁶⁷

Ata b. Dinar: “Kafirler zalimlerin tâ kendileridir deyip, zalimler kafirlerdir demeyen Allah’a hamdolsun” demiştir.⁴⁶⁸

Bu ayetin tefsiri için “Kur’an’ın Kur’an’la tefsiri” kabîlinden, son olarak şu ayeti de buraya almamız yerinde olur. “İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alış-veriş, ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıklardan (Allah için) gizli açık harcasınlar.” (İbrahim, 14/31).

وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا
أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ

“Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam! Demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın.” (Münafikûn, 63/10)

Önceki ayetlerde Allah (c.c.) malların ve evlatların mü’minleri Allah’ın zikrinden alkoymamasını emrettikten sonra, bu ayette de “Ölüm size gelmeden önce size verdiğimiz rızıktan harcayın” buyurmaktadır.

⁴⁶⁶ Ebussuûd, I, 247.

⁴⁶⁷ Zemahşeri, I, 299.

⁴⁶⁸ Kurtubî, III, 174.

İnsan sağlığında malını çoluk çocuğunun maişet endişesi için tutar. Nitekim bir hadis-i şerifte buna işaret edilmiştir. “Muhakkak ocuk cimrilik ve korkaklık sebebidir.”⁴⁶⁹

İşte infakta bulunmayıp sadaka vermeyen her insan kendisine ölüm geldiği, belirtileri görünüp öleceğini anladığı zaman böyle diyecek, Allah’a giderken o güzel izzet ve nimetinden mahrum olarak gittiğine hasret duyacaktır. Bundan dolayı ölüm zamanı gelmeden önce mümkün olduğu kadar rızıklarınızdan keserek infak edin de o gün üzüntü ve zarar çekmeyin. Çünkü o vakit ne kadar pişmanlık ve dua edilirse edilsin “Allah bir nefsi eceli geldiği vakit asla geriye bırakmaz” (Münafikûn, 63/11)⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ İbn Mace, Edeb, 3.

⁴⁷⁰ Elmalılı, VII, 5015-5016.

5. HARCAMADA YÖNTEM

Buraya kadar İslam'da cimriliğin yeri olmadığı gösterilmeye çalışıldı. Bu bölümde ise, harcama yaparken hem cimrilik yapmamanın, hem de israfa gitmemenin gerekliliği üzerinde durulacaktır.

5.1. Harcamada Cimrilik Yapmamak

وَأَمَّا تُعْرَضِنَّ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا
مَيْسُورًا وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ
مَلُومًا مَحْسُورًا

Eğer elinin dar olması sebebiyle Rabbinden umduğun bir lütfü, bir imkânı, beklerken o hak sahiplerine şimdilik ilgi gösteremiyorsan, hiç değilse onlara gönül alıcı bir şeyler söyle. Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma ki herkes tarafından ayıplanan, kaybettiklerine hasret çeken bir hale düşmeysin.” (İsrâ, 17/28-29).

Allah Teâlâ, infakı emredince burada infakın edebini, geçimde iktisatlı olmayı, cimriliği kötüleyerek ve israftan kaçındırmak suretiyle bildirmiştir. Ailene, akrabalarına, hayır yollarına cimrilik yaparak infaktan kaçınma! Gücünün üstünde, biriktirdiğinden fazlasını vererek çok geniş bir şekilde servetini dağıtma! Sonra elinde bir şey kalmaz, insanlara el açıp dilenmek zorunda kalırsın.⁴⁷¹

Peygamber (s.a.s.) “Malımın bir kısmını sakla! Bu kendin için daha hayırlıdır.”⁴⁷² buyurmuştur.

“Eli bağlı olmak” cimrinin vermemesinden kinayedir. “Eli açık olmak” da her şeyini dağıtan, vermekte ileri giden müsriften kinayedir. İki durum da hoş karşılanmaz.

⁴⁷¹ Zubayyi, XV, 59

⁴⁷² Buhari, Zekat, 18, Hibat, 26; Ebu Davud, Eymân, 23

Cimrilik, tutmada ifrattır. Tebzir ise, infakta ifrattır.⁴⁷³ İmam Şafii, Tebziri, malı israf yönlerinde dağıtmak, saçıp savurmak olarak tanımlamıştır.⁴⁷⁴ Bu iki durum da hem Allah tarafından, hem de insanlar tarafından sevilmez. Nitekim tebzir için “Saçıp savuranlar (mübezzir) şeytanların kardeşleri olmuştur...” (İsra, 17/27) buyurulmuştur.

Ayette bazı fakir müslümanların gelip Hz. Peygamber (s.a.s.)’den bir şeyler istemeleri üzerine onlara verecek bir şey .bulamadığı için teselli edilerek, nasıl bir yol tutması gerektiği gösterilmiştir. Rabbinden sana açılmasını umduğun rızkın olmayışından dolayı onlara şimdilik ilgi gösteremiyorsan, onları güzel bir şekilde geri çevir! Onlara karşı kırıncı davranma, bilakis onlara yardım edemediğin için üzüldüğünü hissettir. Özür dile, yol göster ve tatlı sözlerle gönüllerini al.⁴⁷⁵ Onlara: “Allah lûtfundan bize de size de rızık versin!” diye dua et ki, fakirlik kendilerine kolay gelsin.⁴⁷⁶

5.2. Harcamada Orta Yolu Tutmak

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا

“Rahman’ın o has kulları, harcamalarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar; bu ikisinin arasında bir denge tuttururlar. ”

İsraf: Herhangi bir şeyde haddini aşmaktır. İnfakta israf (tebzir) ise, harcamada haddini aşmaktır. Harcamalar ya bir zurûret veya bir güzellik için yapılır. Zarûrî olan harcamalar yapılmayınca yaşamak mümkün olmaz. Meselâ doyacak kadar yemek, ihtiyaçtır.⁴⁷⁷

Katr: Harcamayı az yapmak, aileye az harcamaktır.⁴⁷⁸ Güzelleştirme için yapılacak masraf yapılmazsa, güzel olmaz. Mesela kaliteli, güzel yemekler yemek gibi. Ferdin ve toplumun kendi kazancına göre bu derecelerden bir sınırı vardır. Şu halde ne zaruret, ne

⁴⁷³ Ebussuud, V, 168; Neseî, II, 312; Zuhayli, XV, 60

⁴⁷⁴ Cürcani, s. 60, Kurtubi, X, 161

⁴⁷⁵ Mevlüt, Güngör, *Kur'an Penceresinden İman-Amel-Hayat-Ahret ve Kainata Bakış*, İstanbul 1995, s. 166

⁴⁷⁶ Vahidi, s. 242, Neseî, II, 313

⁴⁷⁷ Elmalılı, V, 3613

⁴⁷⁸ İsfahani, s. 292

ihtiyaç ve ne de güzellik için olmayan faydasız, zararlı, gayr-ı meşrû yönlerine yapılan harcama herkes için bir israf olduğu gibi, insanların ihtiyacı karşısında fazla yiyip içmek de güzel değil, israf sınırına girmiş olur. Peygamber (a.s.) bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Canının her istediğini yemen de israfın bir çeşididir.”⁴⁷⁹ İyilik ve yarar sağlayan şeylere harcamak ise boşa harcamak değil, üretmek olacağından israf olmaz. Mücahid şöyle demiştir: “Allah’a itaat uğrunda Ebû Kubeys Dağı kadar altın infak etsen israf sayılmaz. Allah’a isyan olan bir hususta bir ölçek harcasan israf olur.”⁴⁸⁰

Görüldüğü gibi, İslam’da cimriliği yeri olmadığı gibi, israfın da yeri yoktur. Çünkü bu iki tutum da insanı felakete götürür ve sosyal düzeni bozar.⁴⁸¹

Rahman’ın kulları faydasız, hayırsız yere sarf etmezler; eli sıkı da davranıp hakkını kısmazlar. Onların harcamaları ikisi arasında dengelidir. İşte iktisat denilen durum da budur. İktisat (orta yolu takip edip dengeli olmak) övülmüştür.

“İktisat eden fakirlik çekmez.”⁴⁸² Müslüman her konuda adaletli olmaya çalışmalıdır. Harcamalarında dahi adaletli olanlar hiçbir zaman sıkıntı çekmezler. “Aklı başında hareket etmek geçimin yarısıdır.” denilmiştir. Kimseye muhtaç olmadan yaşamak en büyük şereftir. Böyle insanlar için Hz. Peygamber (s.a.s.)’ın şu müjdesi vardır: “Her kim bana insanlardan bir şey istememeyi garanti ederse, ben de ona cenneti garanti ederim.”⁴⁸³

⁴⁷⁹ İbn Mace, Et’ime, 51

⁴⁸⁰ Taberi, XI, 48

⁴⁸¹ Güngör, s. 167

⁴⁸² İbn Hanbel, I, 447

⁴⁸³ Ebu Davud, Zekat, 27

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsanın tutulabileceği manevi hastalıklardan birisi de cimriliktir. Cimrilik; servet edinme hırsıyla karşılık beklemeksizin harcama ve hayır yapmaktan kaçınmaktır. Dilimize Farsça dan geçmiş ve müteradifleri olan pinti ve hasisten daha yaygın bir kullanım kazanmıştır.

İslâm terminolojisinde cimriliği ifade eden kelimeler buhl ve şuhh'tur. Buhl, sahip olunan serveti ve malı başkalarıyla paylaşmamaktır. Şuhh ise, insanın mala karşı aşırı kıskançlığını ve tamahkârlığını ifade eder ki, bu durum, karakter olarak insan tabiatında yerleşmiş ve ondan ayrılmaz bir nitelik kazanmıştır. Ayrıca şuhh, başkasının malına ve servetine de göz dikerek, onun da kimseyle paylaşılmasını istememektir.

Aslında insan dünyada hiçbir şeyin sahibi değildir. Ölünce serveti ve malı ondan ayrılacak ve her şeyin yegâne sahibi Allah (c.c)'a kalacaktır. Öyleyse gerçek sahibi bile olmadığı şeyi insan niçin başkalarından esirger? Bunun sebebi mal sevgisi, uzun emel ve çocuğu için duyduğu gelecek kaygısıdır. Bunlar insanı cimriliğe sevkeden etkenlerdendir.

İnsanın malı üzerinde görevleri ve sorumlulukları vardır. Bunlar; malı nasıl elde ettiği, haramdan mı, yoksa helal yoldan mı kazandığı, onu ne şekilde kullanıp nerelere harcadığıdır. Malın arınmasını ve temizlenmesini sağlayan zekât ve infaktır. Farz olan şeyleri vermemek cimrilik sayıldığına göre cimrinin malı hiçbir zaman temizlenip arınamaz.

Çalışmamızda cimriliğin yanında cimrilikle anlam yakınlığı olan; yoksulu, yetimi, muhtacı doyurmamak, malı harcamayıp tutmak, servet ve mal yığmak (kenz) ve onu Allah yolunda harcamamak gibi konular üzerinde de durulmuştur. Böyle kişiler Allah tarafından Kur'an ve hadislerde cehennem ateşiyle tehdit edilmiş ve biriktirecek harcamadıkları o malların sahipleri için ahirette bir işkence aleti durumuna geleceği haber verilmiştir.

Üçüncü bölümde Kur'an'ın tarifıyla cimrilerin kimler olduğu verilmeye çalışılmıştır. Buna göre; maddi imkânlarını esirgeyen ve insanlara her hangi bir harcama yapmayan kibirli, kendini beğenip övünenlerin yanında, münafıkların özellikle savaş için yapılan harcamalardan kaçınmaları dikkat çekerken; kitaplarında bulunan bilgileri özellikle de Hz. Muhammed (a.s.)'in peygamberliğini insanlardan saklayan Yahudilerin bu davranışlarının da cimrilik olarak nitelendirilmesi çok daha dikkate değer bir husus olmuştur.

Cimriliğin zıddı olan cömertlik ve ona yakın olan kavramlar dördüncü bölümde yer verilen başka bir konudur. Cömertlik, cömertlikle eş anlamlı olan kavramlar; Allah yolunda infak etmek, anne, baba, aile, çocuklar ve yakınlar için harcamak, Allah rızası için yoksulu, yetimi ve muhtacı doyurmak, kendi hayrı için ve zamanında (ölüm gelmeden) infak etmek, bollukta ve darlıkta infak etmek, sevdiği şeyleri infak etmek, kazançların temiz olanlarından infak etmek bölümün başlıklarını oluşturmaktadır. Allah için malını harcayanlar için dünyada ve ahirette hazırlanmış mükâfatlar vardır. zekât, sadaka ve infakın malı eksiltmediği aksine bu görevleri yapanların mallarının gittikçe daha da arttığı görülmektedir. Ahirette ise cömert kişileri ve Allah yolunda harcayanları bekleyen mükâfat ise cennettir.

Cömertliğin ileri bir derecesi ise îsâr'dır. Îsâr, ihtiyacı olduğu halde başkasını kendine tercih etmek, diğergâm olmaktır. Kur'an'da örnek îsâr nesli olarak Ensar gösterilmekte, onların muhacir kardeşleri için içlerinde herhangi bir sıkıntı duymadan yaptıkları fedakârlık methedilmektedir. Ekonomik dengesizliğin uçurum boyutlarına ulaştığı günümüzde, Ensar karakterinde insanların çoğalmasının bu uçurumu azaltacağı, dolayısıyla ileride meydana gelebilecek sosyal bir patlamayı önleyebileceği kanaatindeyiz.

Son bölümde ise, Kur'an'da ve hadislerde yer verilen cimrilik ve harcamalarda israf (tebzir) yapmamak için tutulacak yol gösterilmeye çalışılmıştır. Cimrilik malı tutup harcamamakta aşırılık (ifrat) iken; tebzir ise, saçıp savurmak, infakta aşırı gidip günah ve israf yönlerine harcamalarda ifrattır. Öyleyse bu ikisinin arasını bulmak, ortalama bir

yol tutturmak gerekir. İşte iktisat denilen denge de budur. Dengeyi tutturmak ise zordur ve ancak adalet sahibi insanların bir meziyetidir.

Günümüzde birtakım insanlar servetlerini har vurup harman savurmaktadırlar. Toplumun önemli bir kesimi ise, ekonomik sıkıntılar içerisinde bunalmaktadır. Bu noktada dinimizin zekat, sadaka ve infak emirleri tam anlamıyla uygulansa, bu sıkıntılar ve dengesizlikler bir ölçüde azalır kanaatindeyiz. Sosyal katmanlar arasındaki ekonomik dengesizliğin azaltılmasına yönelik tedbirlerin artırılması, toplumdaki ekonomik farklılığın da uçurum boyutlarından daha aşağı seviyelere inmesine yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada olduğu gibi, böyle kavram çalışması yapacak kişilere bizim önerimiz ilk dönem Meâni'l-Kur'an çalışmalarını öncelikle gözden geçirmeleridir. Daha sonra tefsirlere bakılabilir. Çünkü tefsirlerdeki malumat bir hayli fazla olduğu için insanın bunlar arasında boğulmaması çok müşkül arz etmektedir. Hadislerin ise mutlaka hadis kaynaklarının Tefsiru'l-Kur'an bölümleriyle birlikte ele alınması, ayetlerin tefsiri açısından daha isabetli kanaate varılmasını sağlayacaktır. Bundan sonrası ise, aynı konudaki ayetlerin bir araya toplanıp tefsir edilmesidir.

KAYNAKLAR

- ABDULBAKÎ**, Muhammed Fuad, el-Mu'cemu'l-Müfehres li'l-Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim, Çağrı Yayınları, İstanbul ts.
- ACLÛNÎ**, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlî'l-İlbas, Mektebetü't-Turâsi'l İslâmî, Kahire ts.
- AKGÛL**, Muhittin, Kur'an-ı Kerim'de Hazret-i Peygamber, Işık Yay. İzmir 1999
- ALP**, Ali Rıza ve Sabahat Alp, Büyük Osmanlı Lûgati, Türk Ar Neşriyat Yurdu, İstanbul 1958
- ÂLÛSÎ**, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l -Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî, Dar-u İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1985
- ATEŞ**, Süleyman, Kur'an Ansiklopedisi, Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul 1997
- _____ Kur'an'ı Kerim Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, Milliyet Yayınları, İstanbul 1988
- AYDÛZ**, Davut, Kısa Sârelerin (Duhâ-Nâs) Tefsîri, Işık Yay. İzmir 2002
- _____ Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir, Işık Yayınları, İstanbul 2000
- AYNÎ**, Bedruddîn Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed, Umdu'tu'l-Kârî Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1972
- BEĞAVÎ**, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesûd, Meâlimu't-Tenzîl, 4.Baskı, Dâr-u Ketebe, Riyad 1997
- BEYZÂVÎ**, Nasıruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl, Daru'l-Fikr, Beyrut 1996
- BUHÂRÎ**, Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahîh, Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul 1979
- CÛRCÂNÎ**, Şerif Ali b. Muhammed, Kitâbu't- Ta'rîfat, Dârû'r-Reşâd, Kahire ts.
- DÂRİMÎ**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl b. Behram, Sünen, 3.Baskı, Dârû'l-Mehasin, Kahire 1966
- DEVELLİOĞLU**, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Doğu Ltd.Şti. Matbaası, Ankara 1970
- EBÛ DÂVÛD**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, Sünen (Hattâbî'nin Meâlimu's-Süneni ile) 1.Baskı, Humus 1969

- EBÛ HAYYAN, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993**
- EBUSSUÛD, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezaye'l-Kur'ani'l-Kerîm, Dâru'l-Mushaf, Kahire ts.**
- FERRÂ, Ebû Zekerîyya Yahya b. Ziyad, Meâni'l-Kur'an, 3.Baskı, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1983**
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddîn Muhammed b. Yakub, Kâmûsu'l-Muhît, Şeriketü ve Matbaatu Mustafa el-Halebî, Mısır 1952**
- GÛLEN, M. Fethullah, Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar I, Feza Gazetecilik A.Ş. İst. 2000**
- GÜNGÖR, Mevlüt, Kur'an Penceresinden İman-Amel-Hayat-Ahiret ve Kâinat'a Bakış, Kur'an Kitaphığı, İstanbul 1995**
- HATİPOĞLU, Nihat, Ayetlere Farklı Bir Bakış, Panel Yay., Ankara 1997**
- HATTÂBÎ, Hamd b. Muhammed b. İbrahim, Meâlimü's-Sünen, 1.Baskı, Humus 1969**
- İBN ABDİ'L-BERR, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab, Dâr-u Nehdat-i Mısır, Kahire ts.**
- İBN AŞÛR, Muhammed Tahir, Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, Dâru't-Tunûsiyye, Tunus 1984**
- İBN ATİYYE, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el-Endelûsî, el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz, Katar 1991**
- İBN EBÎ HATİM, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, Tefsîr-u İbn-i Ebî Hatim, 2.Baskı, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1999**
- İBN FÂRİS, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b.Fâris, Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga, Beyrut 1991**
- İBN HANBEL, Ahmed b.Hanbel, Müsned, Dâr-u Sâdır, Beyrut ts.**
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail ed-Dımeşkî, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, Mektebetü Dâri't-Turâs, Kahire ts.**
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b.Yezîd el-Kazvîni, Sünen, Dâr-u İhyai'l-Kütübî'l-Arabî, Kahire 1952**
- İBN MANZÛR, Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrerem, Lisânu'l-Arab, Beyrut 1990**
- İBN SA'D, Tabakâtu'l-Kübrâ, Dâr-u Sâdır, Beyrut 1985**

- İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemaluddîn Abdurrahman b. Mumammed, Zâdu'l-Mesîr Fî İlmi't-Tefsîr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994**
- İBNU'L-ENBÂRÎ, Ebu'l-Berekât, el-Beyân fî Garîb-i İ'rabî'l-Kur'an, (Nşr:Tâha Abdulhamîd Tâha), el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Âmme, Kahire 1980**
- İlmihal, T.D.V. İsam İlmihali I, İstanbul 1999**
- İSFEHÂNÎ, Ragıp Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, el-Müfredât fî Garîbî'l-Kur'an, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.**
- İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993**
- KASİMÎ, Muhammed Cemaluddîn, Mehasinu't-Te'vîl, Dâr-u İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, Kahire, 1957**
- Kitâbun Mecmûatun mine't-Tefâsîr, (Beyzâvî,Hazin,Nesefî, İbn Abbas Tefsirleri Birlikte), Dâr-u İhyai't-Turâsi'il-Arabî, Beyrut ts.**
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, 1.Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988**
- KUTUB, Seyyid, Fî Zilâi'l-Kur'an, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1992**
- MÂLİK, Ebû Abdillâh Malik b. Enes, el-Muvatta, 1.Baskı, Dâru'l-Bihâr, Beyrut 1986**
- MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, Tefhîmu'l-Kur'an, (Çev: Ali Ünal ve diğerleri), İnsan Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1991**
- MÛSLİM, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, Câmiu's-Sahîh, Beyrut 1972**
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr, Sünenü'n-Nesâî, Matbaatu'l-Mısriyye bi'l-Ezher, Kahire ts.**
- NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut ts.**
- RÂZÎ, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, Tefsîr-i Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb), 1.Baskı, Matbaatu'l-Behiyyeti'l-Mısriyye, Kahire 1938**
- REŞİD RIZA, Muhammed, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm (Tefsîr-i Menâr), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1973**
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, Ravâiu'l-Beyân Tefsîr-u Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an, Dersaadet Kitabevi, İstanbul ts.**
- _____ Safvetü't-Tefâsîr, Dersaadet Kitabevi, İstanbul ts.**
- SÂMÎ, Şemseddin, Kâmus Tercümesi, İstanbul 1887**

- SEMERKANDÎ**, Ebu'l-Leys, Tefsîru'l-Kur'an, (Sadeleştiren:Mehmet Karadeniz),
Sezgin Neşriyat, İstanbul 1995
- SUBHÎ**, Salih, Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an, Dâru'l-İlmi'l-Melayîn, Beyrut-1988
- SÛYÛTÎ**, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir, ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri
bi'l-Me'sûr, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- TABATABÂÎ**, Muhammed Hüseyn, el-Mîzân fi Tefsîri'l-Kur'an, 1.Baskı,
Müessesetü'l-Alemî, Beyrut 1997
- TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an,
Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995
- TABERSÎ**, Ebû Ali el-Fadl b. Hasan, Mecmeu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an, 1.Baskı,
Dâr-u İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- TİRMİZÎ**, Ebû İsa Muhammed b.İsa, Sünenü't-Tirmizî, Mektebetü Dâri'd-Da've,
Humus 1965
- ULUTÛRK**, Veli, Kur'an'da Temsîli Anlatım, İnsan Yay. İstanbul 1995
- VÂHİDÎ**, Ebu'l-Hasan Ali b.Ahmed en-Nisâbüri, Esbâbu'n-Nüzûl, Dâr-u İbn-i Kesîr,
Beyrut 1993
- YAZIR**, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul-1979
- YILDIRIM**, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, Feza Gazetecilik A.Ş.,
İstanbul 1998
- ZEMAŞERÎ**, Mahmûd b. Ömer, el-Keşşâf an Hakâik-i Gavamidi't-Tenzîl ve
Uyûni'l-Ekâvîli fi Vucûhi't-Tenzîl, Dâru'r-Reyyân, Kahire 1987
- ZERKÂNÎ**, Muhammed Abdulazim, Menahilu'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an, Daru'l-
Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut-1988
- ZUHAYLÎ**, Vehbe, et-Tefsîru'l-Münîr, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1991